

The Project Gutenberg eBook of Eksyksissä, by Gustaf af Geijerstam

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Eksyksissä

Author: Gustaf af Geijerstam

Translator: Fanny Davidsson

Release date: July 11, 2016 [EBook #52554]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK EKSYKSISSÄ ***

Produced by Tapio Riikonen

EKSYKSISSÄ

Kirj.

Gustaf af Geijerstam

Suomentanut Fanny Davidsson

Alkuteos: Vilse i lifvet

Isak Julin, Tampere, 1912.

I.

On ihmiskohtaloja, jotka tuntuvat meistä niin kummallisen liikuttavilta, että me tahdomme pysähtyä niiden eteen ja pyytää tuntemattomilta voimilta anteeksiantoa. Tämä tunne, joka on syvempi kaikkea sitä, mitä kutsutaan sääliksi, sisältää samalla tietoisuuden, että meillä itsellämme on onnellisempi osa ja että kuitenkin meidän ja kysymyksessä olevan kohtalon välillä on side, joka täyttää meidät kammolla.

Mitä enemmän katselemme ja mitä enemmän opimme ymmärtämään ihmisiä ja ihmisten elämää, sitä varmemmin kiinnittyy katseemme kaikkeen arvoitukselliseen ihmiselämässä. Ja missä kuljemmekin maailmassa, tulemme silloin alati muistamaan, että tuo arvoituksellinen ja selittämätön hämmentää katseemme ja eristää kohtalomme.

Tämä kokemus saattaa minut ajattelemaan mitä tapahtuu, kun usva nousee merestä ja käärii kadut vaaleanharmaaseen verhoonsa. Kuljemme yksin eteenpäin ja kohtaamme olentoja, jotka vilahtavat ohi ja parin sekunnin aikana näkyvät selvästi kaasulyhdyn valossa. Sumu täyttää kaupungin aina partailleen asti ja upottaa kaikki ihmiset vaaleaan kätköönsä. Kuulemme ääniä sumun seasta. Kaikkiällä ympärillä kuulemme näitä ääniä. Mutta mitä kuulemme, on vain paloja keskustelusta, irtikiskaistuja katkelmia siitä elämän leikistä, joka kulkee ympärillämme ilman että me voimme päästä sen perille. Mitä me näemme, on äkkiä ohihäämöittäviä kasvoja, jotka häviävät sumuun. Kun me kuljemme siellä, kuljemme me umpimähkään, ja vain muistomme siitä vähästä mitä tiedämme ja tunnemme estää meitä joutumasta harhaan.

Missä kuljenkin maailmassa, meren työntekijäin joukossa tai vuoren lasten, maaseudun etäisimmällä kulmalla tai suurkaupungin vilinässä — aina on minulla aihetta ajatella tätä havaintoa: liikkua eteenpäin sumussa ja nähdä arvoituksellisten kasvojen liukuvan ohitseni. Minä tiedän, että auringon noustua arvoituksellinen häviää. Mutta se aurinko, jota minä tarkoitan, sitä ei ole vielä kukaan elävä nähnyt ja siksi ikävystymme me vain aavistukseemme, kun veremme jähmettyy noiden kätettyjen voimien puhjetessa, voimien, jotka kuten veripunaiset salamet, viiltävät läpi jokapäiväisen elämän harmaan ilmanrannan.

Olen aina tuntenut vetovoimaa sellaisiin ihmisiin, joiden elämä näyttää seisovan muiden ihmisten kokemuspäivien ulkopuolella. Olen tehnyt sen siksi, että katsellessani heidän kohtaloansa, olen tuntenut seisovani sen mahdollisuuden reunalla, jonka takana piilee vastaus sen sfinxin arvoitukseen, jonka ratkaisun me maksamme elämällämme. Ja kun etsin muististani joitakuita noita ihmisiä, joiden kohtalosta useimmat kääntyvät pois ehdottomalla väristyksellä, jonka he mitä pikemmin koettavat unhoittaa, näen edessäni yksinäisen miehen, joka lumipyryssä ja tuulessa ponnistelee eteenpäin eräällä Tukholman pohjoispuolisen työväenkorttelin leveällä poikkikadulla.

Tämän miehen yllä on työläisen puku ja hänen kasvonsa ovat kalpeat. Hän saattaa olla noin kolmekymmentäviisivuotias, mutta hän kulkee eteenpäin kumartuneena kuin olisi tyyten väsynyt jonkin raskaan taakan kantamisesta. Näen hänen pysähtyvän muutaman kaasulyhdyn luo ja vetävän henkeään tuulen vuoksi. Silloin näen, että hänen silmänsä ovat syvällä ja hänen kasvoillaan vaaleine partoineen ja epämääräisine piirteineen on ilme, joka on suljettu, mutta ei silti kova. Hän kääntyy jälleen ja jatkaa vitkallista kulkuaan ja hän katoo eräästä suureen kivitaloon vievästä ovesta, kivitalon, jonka useimmissa akkunoissa riippuvat rääsyiset verhot.

Muistan tämän vähäpätöisen seikan voimakkaasti kuin näyn, ja vielä, kun tiedän sen, voin tuskin uskoa, että se, mitä tiedän tämän miehen kohtalosta voi todellakin olla totta. Se kasvaa joksikin eriskummalliseksi ja uskomattomaksi, jonka edessä toivoisin voivani lieventää jonkunverran itse kauhua, jos ei juuri se tässä olisi kaikki.

Hän on mennyt pois siitä maailmasta, johon hän kerran kuului, eikä häntä tunneta enään muusta kuin siitä numerosta, jolla yhteiskunta pyyhkii pois unohdukseen määrätty nimet.

II.

Tämä mies kuului niihin, joiden koko elämän täyttää taistelu kahden luonteen välillä, ja kummallista on, että hän aikaisin näyttää itse tajunneen sen. Minä koetan kertoa tästä taistelusta, mutta älkää pyytäkö, että tekisin sen kylmästi ja järjesteellisesti. Sitä en voi. Voin vain ottaa sen mitä tiedän ja kertoa sen niinkuin kerran olen kuullut sen.

Mitenkä minä sain sen tietää? Mitä olen kokenut sellaista, joka on vienyt minut tämän miehen elämäntarinan jäljille? Siitä tulee pitkä kertomus, joka ehkä kerrotaan toiste. Nyt näen minä vain edessäni kaksi väsynyttä silmää, jotka pyytävät minua ilmaisemaan, mitä tiedän.

On ihmisiä, jotka koko elämänsä tuntevat, että sen ihmisen, jonka maailma näkee, ulkokuoren takana, että sen elämän, jota he itse elävät, pinnan alla on jotain, joka uhkaa murtautua esiin ja millä hetkellä hyvänsä voi lyödä heidän elämänsä pirstaleiksi. Nämä ihmiset kuulevat usein äänen, joka puhuu lujaa heidän sisällänsä ja tämä ääni kehoittaa heitä kummallisiin tekoihin. Tämä ääni ei kauhistakaan heitä. Sillä

heille on tullut tavaksi kuulla sitä, mutta ei kuunnella sen kehoituksia.

Muta se ei kuole heissä. Se puhuu lujempaa ja lujempaa.

Ja vihdoin...

Mutta minä saan mennä kauas taaksepäin, jos tahdon löytää alun. Minun täytyy tehdä se, vaikka hyvin tiedän, että se teko, joka ratkaisi minun sankarini elämän, eli keskeneräisenä hänessä kauan ennen kuin se todella pantiin täytäntöön. Hänessä oli onnettomuuden merkki jo syntymästä, ja kehenkään ei sovi paremmin kuin häneen se käsitys, joka on yleinen Venäjällä, missä miestä, joka on tehnyt rikoksen, kutsutaan onnettomaksi. Olenpa vielä kuullut, että onneton ja rikksellinen on venäjänkielessä sama sana, ja minä muistan, että kun monta vuotta sitten luin tästä, jo silloin ajattelin sitä miestä, josta tässä puhun. Pidän, että olisin suonut hänen sen kuulevan.

Luulen muuten, että mitä sitten tapahtui, alkoi, kun hän eräänä iltana istui yksin vuoteellaan ja ajatteli olevansa pakoitettu menemään naimisiin. Ehkä on se alkanut paljon aikaisemmin. Kun onnettomuus levittäytyi hänen yllensä, tiedän minä, että hän tunsikin olisihan syntynyt ainoastaan senvuoksi, että tämä voisi tapahtua. Ja kun se nyt oli tapahtunut, oli hänen elämänsä lopussa ja hän sai rauhan. Ei sitä rauhaa, josta meidän uskontomme puhuu. Sillä se ei ollut häntä varten. Mutta sen rauhan, joka tulee, kun ihminen tuntee, että nyt ei voi enään tapahtua mitään, joka tuottaisi hänelle surua.

Viipyy kyllä hyvin kauan, ennenkuin voi päästä niin pitkälle. Eikä ole ketään, joka tietää tai voi tietää, kuinka tämä mies oli kulkenut ympäri ja pelännyt, että tuo hirvittävä hetki tulisi. Tehdä paha teko, se on seikka se. Mutta tietää tulevaisuuden tekemään sen, tietää se niin varmasti, että on kuin koko elämä viittäisi siihen, se on pahempi. Se on helvetti jo elämässä. Mutta siitä helvetistä ei ole mitään katekismuksessa.

III.

Sanotusta luulee lukija varmaan, että mies, josta tässä puhutaan, menetti järkensä. Mutta niin ei ollut kuitenkaan laita. Hänen ymmärryksensä oli tavallisessa merkityksessä yhtä hyvä kuin jonkun muunkin, ja hänen ainoa puutteensa oli, ett'ei hän voinut ymmärtää itseään. Mutta tämä heikkous oli hänellä yhteinen koko maailman viisaiden miesten kanssa, ja hän erosi useimmista ehkä enemmän siinä, että kun hän vihdoin oppi tuntemaan itsensä, huomasi hän, että sen vähän, mitä hän tiesi, oli hän saanut maksaa elämällensä.

Nyt tahdon minä kuitenkin kertoa, kuinka hänen elämänsä kului ja millaista hänellä on ollut. Ja alku on sellainen, että hän ei koskaan ollut tuntenut isäänsä. Hän tuli pääkaupungista ja muuan torpparin vaimo maalta tuli hänen äidiksensä. Oikeata äitiänsä ei hän koskaan nähnyt enempää kuin yhden kerran, ja se tapahtui silloin kun hänen kasvatusäitinsä oli lähtenyt hänen kanssansa tuon pitkän matkan Tukholmaan ilmoittaakseen köyhäinhoidolle, että hänen oikea äitinsä ei tahtonut maksaa lapsestaan. Hän ei ollut silloin enempää kuin viisivuotias ja hän ei tosin oikein ymmärtänyt, mitä kaikki oikeastaan koski. Mutta hän kuuli, mitä sanottiin. Mitä tapahtui, näki hän. Ja hän muisti kaiken kun oli kyllin vanha voidakseen ymmärtää. Siellä kohtasivat sillä välin toisensa hänen kasvatusäitinsä ja hän, jonka piti olla hänen oikea äitinsä, ja heidän piti antaa selvitystä toinen toiselleen. Ei pidä nyt kuvitella, että tämä niin kutsuttu äiti, joka oli käsketty sisään vastaamaan teoistaan, kuului niihin onnettomiin, jotka ovat tulleet huonojen miesten viettelemiksi ja sitten jätetyt pulaan. Hän kuului jo syntymästä niihin, jotka lopettavat kehruutuvassa, ja poika oli hänen kolmas lapsensa, jotka kaikki olivat eri miehistä.

Kaikkea tätä ei lapsi, kuten sanottu, voinut ymmärtää. Mutta poika saattoi nähdä, että hän seisoi suuren pöydän edessä ja että hänen kasvatusäitinsä oikeutetussa vihassa asetti hänet pöydälle näyttääkseen, että hän ei ollut kärsinyt puutetta, ja pyytääkseen toisia nyt auttamaan häntä pitämään huolta pienokaisesta. Pöydän ympärillä istui muutamia vanhoja herroja, ja he puhuivat vakavia sanoja vihastuneen kasvatusäidin kanssa. Niin tuli tuo toinen nainen sisään, jota poika ei koskaan ennen ollut nähnyt, ja muuan vanha herra ärjyi hänelle ja löi nyrkkiä pöytään. Poika tiesi, että tämä toinen oli hänen äitinsä. Sillä se oli sanottu hänelle, ennenkuin hän tuli sisään. Ja pienokainen vapisi kuin haavanlehti, kun hän ajatteli, että tämä nainen kenties tulisi ja ottaisi hänet luoksensa kotiin. Hän katsoi ja katsoi häntä, tuijotti lihavahkoon, inhoittavaan naiseen, joka otti vastaan jokaisen nuhteen niin tyynesti kuin olisivat luonnon äänet hänessä tykkänään sammuneet. Eikä poika koskaan unohtanut, että

ilkein näky, mikä oli kohdannut hänen lapsensilmäänsä, oli tavata tämä äiti, jota hän ei koskaan enään tulisi näkemään.

Niin pieni kuin hän olikin, muisti hän myös jotain muuta: hän, joka oli hänen äitinsä, ei kertaakaan katsonut sille taholle, jossa poika seiso. Ei kertaakaan saanut hän nähdä hänen silmiään. Kun poika lähti huoneesta, oli hän väsynyt koko ruumiiltaan pelkästä säikähdyksestä ja hän itki vuolaita kyyneliä sekä kauhusta että ilosta, kun hän sitten kasvatusäidin taluttamana kulki katua pitkin ja ymmärsi, että hän saisi jäädä hänen luoksensa.

Tämä on lapsuusmuisto, jota ei koskaan voi unhoittaa ja kukaan ei tiedä, mitä ajatuksia itää siinä, jonka huolettomasti potkaisee maailmalle nainen, jota hän olisi sylkenyt, jos olisi tavannut hänet vieraiden joukossa. Oliko ihmeellistä, jos hän ajatuksissansa vihasi tätä naista, jonka häpeämättömän himon hän näki olevan ainoan syyn syntymiseensä ja kaikkiin kärsimiinsä onnettomuuksiin? Oliko ihmeellistä, jos hän vihasi häntä siitä hetkestä asti, kun hän oppi, mitä tuo siunattu nimi äiti merkitsee, vihasi häntä niin syvästi, että hän saattoi toivoa voineensa antaa hänelle kuolemaan syntymällään.

IV.

Minä tiedän, että tämä kuulu kovalta monen korvaan. Se sorahtaa kuin epäsointu siitä maailmasta, jonka me mieluummin tahtoisimme unhoittaa. Ja kuitenkin ei minun mielestäni ole mitään epäluonnollista siinä, että viha tähän äitiin saattoi sekaantua pojan ajatuksiin jo silloin kun hän leikki koivumäellä ulkopuolella sitä torppaa, jossa kasvatusvanhemmat asuivat. Ajatuksissaan saattoi hän kulkea hiljaa ja nauttia, kuu hän kuvitteli, että oli kohdannut äitinsä ja tehnyt hänelle jotain oikein pahaa. Hän ei tiennyt mitä pahaa tahtois tehdä hänelle. Mutta hän uskoi, että kun hetki saapui hän löytäisi tavan. Hän piti, että oli kylliksi, jos saisi nähdä tuon naisen itkevän. Ja on itsestään selvää, että sellaisia ajatuksia ei poika kertonut kenellekään.

Tulee myöskin kertoa, että tämä äiti ei ollut työläisluokan naisia. Hänen isänsä oli varakas käsityöläinen Tukholmassa ja hänen miehensä pankin kamreeri, joka oli nainut käsityöläisentytären rahoista. Hän ei myöskään ollut sen pojan isä, joka kasvoi koivumäen luona olevassa torpassa. Naimisliitto ei nimittäin kestänyt kauempaa kuin että molemmat puoliset olivat ehtineet hävittää omaisuuden, jonka vaimo oli tuonut pesään. Ja kun heillä ei enään ollut varoja viettää sellaista elämää, joka oli tullut heille tavaksi, varasti mies kassasta. Mies pakeni Amerikkaan. Ja kun vaimo oli yksin jäljellä, jätti hän kaksi lastansa vanhemmillensa ja muutti asumaan erään kivenhakkaajan luo, jonka oli nähnyt kadulla ja johon oli rakastunut.

Eikö tämä kuulu kuin sadulta? Eikö tunnu kuin lukisi suurkaupungin salaisuuksista tai Baabeliportosta? Mutta se ei ole kuitenkaan ihmeellisempää kuin että sellaista todella tapahtuu. Sillä tämä suuri kaupunki, jossa on niin paljon pimeitä koloja, niin paljon rikkautta, niin paljon kiihoittavaa iloa ja niin paljon vihlovaa hätää, se ärsyttää lapsiansa turmelemaan itseänsä, ja on samantekevää, muodostaako samppanja vai paloviina taustan tälle suurelle irstaisuudelle, joka on miljoonain ihmiselämäin salaisuus. Ettekö luule, että tämän voi ymmärtää, myöskin vaikka elämä-ikänsä olisi ollut köyhä työläinen. Luuletteko, että sitä on niin vaikea ymmärtää? Tämä nainen tuli rikkaasta kodista, joka ei koskaan ollut hieno. Hän oli oppinut, että kun piti "olla hauskaa" merkitsi se, että istuttiin savuisessa huoneessa, jossa kaikui hälinää ja naurua, jossa kaasua liehahteli ja kasvat hehkuivat viinistä ja väkiviinasta. Tässä huoneessa lauloivat huonot naiset säädttömiä lauluja, ja sillä aikaa kun kaikkein silmät olivat suunnattuina esittäjalavalle, oli silmiä, jotka haastavina kiehailivat nuoria tyttöjä nähdäkseen nauroivatko he kaksimielisesti laulun aikana. Huumautuneena tästä ilosta, joka suhisi hänen ympärillensä, mutta jota hänen velvollisuutensa oli olla muka näkemättä, istui tämä nainen jo nuorena tyttönä sellaisissa paikoissa puolet iltoja, jolloin perheen tuli huvitella, ja kun sitten veri oli ruvennut kuohumaan, puudutettiin itsensä lopuksi ruoalla ja viinillä. Tätä teki hän nuorena tyttönä, ja sellaisessa paikassa näki hän ensi kerran miehensä. Ensimmäinen vaikutus, minkä hän teki häneen oli kun hän kuiskasi ujostelemattoman sanan hänen korvaansa muutaman aistillisen tanssin aikana, sanan, joka sai hänen omat silmänsä harson takana loistamaan. Ensimmäinen ilo, jota hän odotti avioliitolta oli päästä oikein pohjalta tuohon riehuvaan pyörteeseen, jossa huvi ei enään pysähtynyt pelkkiin sanoihin, ja jossa hän saisi maistaa kaikkea, mitä hän oli tietänyt olevan ja kaivannut sitten kuin oli kaksitoistavuotias lapsi.

Missä saattaisi tämä avioliitto viihtyä jos ei ulkoelämässä? Missä viettäisi se juhlahetkiänsä, jos ei kultaisessa kapakassa? Ja kuinka voisi olla päivää jona mies ei saattaisi tarjota hänelle silkkihametta ja vuokravaunua, samppanjaa ja kiillotettuja kenkiä, sulkia hattuun ja illallisia ensi luokan hotellissa,

jalokiviä ja teatterilippuja? Kun varat kuivuivat, täytyi miehen ottaa, mitä hän ei voinut olla vailla. Sillä pyörre oli tarttunut häneen, kaunis nainen paljaine olkapäineen oli pakoittanut hänet siihen. Ja kun hänen miehensä oli poissa, eikä kukaan tahtonut maksaa hänen loistoansa, silloin otti hän yhden toistaan huonomman, kunnes hän vihdoin pysähtyi kivenhakkaajan luo, karkean työntekijän, saman, joka tuli hänen lapsensa isäksi. Tämä piti häntä kaksi vuotta. Sillä hän löi häntä ja sanotaan että sellaistaisten naisten rakkautta kuin hänen, lyönnit kiihoittavat.

Tämän naisen muisti lapsi nähneensä suuren pöydän edessä, jonka takana vanhat herrat istuivat ja tämä nainen oli hänen äitinsä. Kaiken, mikä koski häntä, sai hän vähitellen tietää ja mitä hän ei saanut tietää, sen arvasi hän. On mahdollista, että hänen syntyperästään jäi jällelle tuo jokin, joka teki, että hän aina tunsi nälkää ja janoa elää kuin säätyläismies. Kun hän istui kapakassa ja sai ryypyn, puristui hänen suunsa kokoon paremman juoman kaipuusta. Jos hän otti työläistyttöä vyötäisiltä, saattoi hän toivoa kuulla silkin kahisevan sormissansa ja tuntea kädet, jotka eivät ole olleet työssä, laskeutuvan kaulansa ympärille. Jos hän kadulla kulkiessaan näki hienojen vaunujen ajavan ohi, sai hän kuumeen ruumiiseensa, ja jos hän näki akkunarivien loistavan juhlapaikoissa, vaikeroi hän niiden nautintojen himosta, joita hän ei koskaan voinut saavuttaa. Ja kodissaan saattoi hän asettua vuoteelle ja uinahtaa päästäksensä näkemästä sitä kurjuutta, johon naisen kevytmielisyys oli hänet synnyttänyt.

Kenties tuli se himosta olla enempi kuin muut, kun hän itse otti itselleen nimen kutsuen itseään Ivar Lyth'iksi. Mahdollisesti tuli se myös siitä, että hän halusi päästä kaikesta mikä hänelle muistutti hänen vanhempiansa.

V.

Ivar Lyth'illä ei myöhemmin ollut paljon aihetta muistella äitiään. Oli muuta, joka kahlitsi häntä elämässä.

Kuitenkin saattaa näyttää ikäänkuin ei hänen koskaan olisi tarvinnut tuntea tätä kurjuutta sisässänsä, kun hän niin aikaisin tuli maalle ja sai elää toista elämää kuin pääkaupungin lapset elävät, kun he jätetään yksinään leikkimään syvän, umpeenrakennetun, likaisen talon perukoihin tai löyhyvän katuojan syrjälle. Mutta näytti kuin olisi hänen kohtalonsa jo silloin ollut toimessa. Sillä hänen kasvatuseränsä kuoli, kun hän oli vain yhdeksänvuotias, ja kunta, jonka silloin tietysti tuli pitää huolta hänestä, muutti hänet takaisin kaupungin aitojen sisäpuolelle.

Tämä on kertomus ihmisestä, joka oli sidottu kohtaloonsa, eikä kukaan saata sanoa, minkävuoksi kävi niinkuin kävi. Hänen verensä täytyi ehkä tulla samaan kiehunsaan kuin hänen esi-isänsä ennen häntä. Se oli ehkä jonkinlaista ylpeyttä. Mutta hän ei laskenut kivenhakkaajaa eikä hänen perhettänsä esi-isänsä. Hän tuli äitinsä perheeseen, heidän jälkiänsä tuli hänen kulkea, vaikka toisia vakoja.

Sillä päivä tuli, jolloin vanha torpparinvaimo makasi kuolinvuoteellaan, ja hänhän oli ainoa, joka milloinkaan oli välittänyt yksinäisestä lapsesta. Juuri ennenkuin hän kuoli, katseli hän poikaa ja itki, ja Ivarin sydän kävi niin raskaaksi. Kasvatuseränsä lepäsi makuulavitsalla suoraan vastapäätä takkaa ja koivut siinsivät akkunasta. Jos vanha vaimo olisi elänyt, silloin olisi ehkä paljon käynyt toisin. Mutta hän kuoli, ehkä siksi että poika jäisi yksin, ja tämä tunne valtasi pojan jo silloin kun hän astui ulos huoneesta ja näki, että ei enään kukaan hänestä välittänyt. Ihmisiä tuli sisään ja he katselivat ruumista. He tulivat sisään ja menivät ulos jälleen, mutta kukaan ei puhutellut poikaa, joka nyt oli vieras. Hän istui sisällä eikä osannut ajatella. Hän piti vaan, että oli tullut jo vanhaksi ja sai ajatella itsensä elättämistä. Hetkeksi jäi poika yksin sisälle kuolleen kanssa ja silloin vasta hän alkoi pelätä. Mutta kuinka peloissaan hän olikin, ei hän saattanut olla astumatta kuolleen luo ja tunnustelematta kädellään sen painunutta poskea. Hänen mielensä kävi niin kummalliseksi, kun hän tunsi kylmyyden ja kun hän seisoi siellä ja katseli ryppyisiä kasvoja suljettuine silmineen ja kutistuneine suineen, silloin ajatteli hän selvästi ja selkeästi: "Kuinka voi suurella ihmisellä olla lupa kuolla pieneltä lapselta?" Ja niin meni hän ulos ja kyyristyi muutaman kiven viereen puuvajan taakse. Siellä istui hän ja mietti sitä, ett'ei kukaan koko avarassa maailmassa välittänyt hänestä. Linnut visertelivät auringonpaisteessa ja se vihiasi hänen korviansa. Muurahaiset ryömivät hänen jalkojensa ohi, hän istui ja tuijotti niitä, ja on mahdollista, että hän ajatteli tahtovansa olla muurahainen, joka ryömi maan sisään ja jota ei kenenkään tarvinnut nähdä. Oli sammalta maassa, harmaata ja kuivaa ja keltaisia kukkia kasvoi kimpussa ympäri kiveä. Ivar Lyth ei koskaan voinut unhoittaa tätä, joka tuntuu niin pieneltä, kun sitä kerrotaan. Hänen sydämensä oli täynnä surua ja huolta, ja hän ajatteli vain sitä, että oli yksin.

Ja niin hän olikin, sillä ei ollut ketään, joka olisi muistanut häntä. Kuolleen mies kulki hänen ohitsensa

huomaamatta, että hän istui siellä, ja piika, joka tuli lypsyltä, kulki hänen ohitsensa. Hän istui paikallaan kunnes aurinko oli laskenut ja hänen oli nälkä. Mutta hän ei rohjennut ilmoittaa sitä. Sillä hän luuli, että toiset silloin muistaisivat hänet ja ajaisivat hänet heti pois. Hän hiipi vuoteelleen kun tuli pimeä eikä kukaan voinut nähdä häntä. Unta palvoen ajatteli hän, miten ei kukaan nyt enään tullut sanomaan hänelle hyväyötä. Kun hän heräsi oli suuri, valkoinen päivä ja hän kuuli kukon kiekuvan. Mutta ei edes silloinkaan hän itkenyt. Se tuli hänen oppia vasta myöhemmin.

VI.

Niin oli maaelämä lopussa ja suuri kaupunki otti takaisin saaliinsa. Ivar Lyth pääsi orpopoikien kotiin. Hän sai oppia kuriin ja järjestykseen ja työhön, mutta myöskin tuntemaan, miten kaikki hänen ympärillensä oli tyhjää. Jouluna oli kodissa juhla, hienoa väkeä tuli sinne näkemään, kuinka hyvin köyhillä pojilla oli kaikki. Köyhät lapset olivat puetut parhaimpiin vaatteisiinsa, saivat kahvia ja puuroa ja tanssivat suuren kuusen ja lahjojen ympärillä. Suuri, karkea puusepänvaimo, joka oli ollut herrasväessä piikana ja hänen miehensä, josta oli tullut lukija [Lukijat, muuan uskonnollinen lahko. Suom. muistutus.] ja joka oli pitänyt esitelmiä rukouskokouksissa, olivat kodin hoitajia.

Ei kenties ollut niinkään kummallista, jos useimmat pitivät tätä laitosta vähemmän kotina kuin vankilana ja Ivarin joulu-ilo sai leimansa siitä, että oli pakoitettu liian pienet kengät hänen jalkaansa. Pienissä kengissään tanssi hän kuten muutkin lapset kuusen ympärillä ja hieno herrasväki tanssi myöskin. Puuseppä oli kehoittanut lapsia näyttämään iloisilta ja kertomaan noille hienoille ihmisille, että heillä oli hyvä olla. Lapset tekivätkin niin, tuollaisella pikkuvanhalla vilpillisyydellä, joka on ominaista pienokaisille, joita on pidetty lujilla. Mutta Ivarin kengät likistivät hänen jalkojaan, joita rupesi tanssi pakoittamaan niin että silmiä hämärsi. Hän seisoj nurkassa ja itki ja eräs rouva huomasi hänet. Hän viekoitteli pojalta tiedon, miksi hän itki ja rouva oli varmaankin kiltimpi ja terävänäköisempi kuin muut, sillä hän istuutui ja veti kengät pojan jalasta. Puuseppä huomasi sen ja pari lasta kuuli, että hieno rouva sanoi hänelle jotain, joka kuului hyvin karvaalta. Illalla otti puuseppä Ivarilta lahjat, jotka tämä oli saanut ja antoi hänelle selkään opettaaksensa häntä paremmin pitämään arvossa yhteiskunnan hyvyttä. Ivar itki koko yön ja päivää jälkeensä karkasi hän "kodista".

Kokonaisen viikon eli hän kadulla ja nukkui portailla ja ulkohuoneissa. Oli ihmetyö, että hänet keksittiin ennenkuin hän ennätti kuolla nälkään tai viluun. Mutta kotiin ei hän suureksi iloksensa saanut palata, sillä sen ovi ei ollut avoin todistetusti pahantapaisille karkureille. Siksi pantiin hänet täysihoidtoon milloin yhden milloin toisen luo. Hän sai käydä kansakoulua ja oppiminen oli pojalle helppoa. Mutta välillä näki hän nälkää, eikä ollut mitään, mitä kadulla voi oppia, jota ei pienokainen olisi oppinut. Kummallista oli kuitenkin, että kadun opeilla ei ylimalkaan ollut mitään vaikutusta häneen. Kaikki, mikä houkutteli hänen ikätovereitansa neljäntoista, viidentoista vuotiaista tai aikaisemmin: tupakka, paloviina, tytöt, kaikki tämä oli hänestä yhdentekevää. Hän kulki kuin toisessa maailmassa ja eli omissa ajatuksissaan. Hän ei ollut parempi ikäisiänsä, eikä hän sitä itseään koskaan arvellut, mutta hän oli toisenlainen.

Tähän aikaan oli hän kaikenlaisen armeliaisuuden esineenä. Nykyaikaan on niin paljon armeliaisuutta köyhiä kohtaan, että asianomaiset tuskin voivat välttää sitä. Mutta on mahdollista, että jos rikkaat tietäisivät, kuinka vähän köyhät kiittävät heitä heidän antimistaan, niin antaisivat he vähemmän. Köyhät eivät kiitä sellaisesta, he nauravat sitä. Mutta on luonnollista, että useimmat joka tapauksessa nauttivat lahjoista, vaikkakin ilman kiitollisuutta, koska jotakin on parempi kuin ei mitään.

Lukijata kentiesi kummastuttaa, jos minä kerron, että tämä poika ei koskaan, ei ainakaan lapsena, tuntenut niin voimakasta vihaa kuin kerran erästä pappia kohtaan. Oli keskitalvi ja paukkuva pakkaneen. Noin neljä-, viisikymmentä lasta olivat kutsutut kaupungin eteläpuoliselle lähetystalolle, jossa he saivat ruoka-aterian ja jossa selitettiin raamattua. He astuivat sisään paleltuneina ja nälkäisinä ja heistä kaikista oli tuskin pari kolme syönyt kunnon aterian viime viikkoina. He olivat ehkä silloin tällöin pureskelleet palan leipää tai juoneet kupin kahvia, juuri niin paljon kuin tarvitsi pysyäkseen hengissä. Tämän tiesivät kaikki lapset, eikähän sellainen olekaan helppoa unohtaa. Kun he nyt tulivat sisään ja haistoivat ruoantuoksun, nousi se heidän päähänsä kuin humala. Ivariin vaikutti tämä ateria niin, että kun hän oli syönyt, istui hän ja pelkäsi vaipuvansa uneen. Niin voimakkaasti vaikutti se, että kerrankin oli saanut syödä kylleksensä.

Silloin nousi pappi ylös ja alkoi puhua köyhille lapsille. Hän tuli hienosta kodista mattoineen ja kauniine huonekaluineen, eikä hän ollut koskaan muuten kuin ehkä huvin vuoksi koettanut, mitä tahtoi sanoa, ett'ei saanut syödä kylleksensä. Hän katsoi tuohon suureen lapsilaumaan, hymyili äitelästi ja

puhui kiitollisuudesta Jumalaa kohtaan, joka on kaiken hyvän lahjan antaja ja sitä lähinnä kiitollisuudesta kaikkia hyviä ihmisiä kohtaan, jotka tekevät hyvää maailmassa ja ovat maan suola. Hän puhui tästä niin, että ruoka nousi pojalle kurkkuun, ikäänkuin olisi se tahtonut tukahuttaa hänet. Hän häpesi, että oli köyhä, häntä ujostutti niin, että itku tyrehtyi hänen kurkkuunsa. Hän oli loukkaantunut kuin olisi häntä verisesti solvaistu, häntä ja kaikkia, jotka olivat köyhiä maan päällä. Ja hän arveli, että tahtosi saada nousta ja vastata papille. Mutta hän ei tehnyt sitä. Hän vaikenä, kuin olisi jokin pakoittanut ajatukset turruksiin kaikkein noiden katseiden edessä, jotka kääntyivät häneen, ja kun pappi viimeksi kääntyi juuri Ivarin puoleen ja alkoi häneltä kysellä, kuten hän ennen oli tehnyt muutamille muille lapsille tutkiakseen olivatko he ymmärtäneet — silloin oli kuin olisi näkymätön voima ehkäissyt poikaa puhumasta, niinkuin hän tahtoi. Eikä siinä kylliksi. Viha sydämessään vastasi lapsi juuri niin kuin hän tiesi, että pappi halusi hänen vastaavan. Ja Ivar teki sen niin hyvin, että pappi kiitti häntä ja taputti hänen päätänsä. Ja poika istuutui punastuen häpeästä ja hypisteli lakkia kädessään.

Tämä keskenkypsyys osoittaa, mitä tottuminen saa aikaan. Sillä kun tämä tapahtui, oli Ivar kolmetoista vuotias.

VII.

Minä kerron, kuten olen kuullut ja niinkuin muisto siitä opettaa minua kertomaan. Ja senvuoksi menen minä nyt eteenpäin ajassa. Näen edessäni Ivar Lyth'in nuorena miehenä. Hänen poikavuotensa olivat ohi jättämättä hänelle paljon muistamista.

Siihen aikaan kun tästä on kysymys, kulki nuori mies tehtaasta tehtaaseen löytämättä milloinkaan työtä, jonka luokse olisi saattanut pysähtyä. Niin köyhä ja oppimaton kuin hän oli, oli hänellä kuitenkin aina, kuten ennen on sanottu, jällellä jonkinlainen vaatimus parempaan. Tähän nähden ei hänellä ollut ainoastaan halu nauttia, joka lienee yhteistä useimmille, vaan myöskin tietää, ja senvuoksi luki hän parina vuonna ne ajat, jotka muut käyttivät huvituksiinsa. Kun köyhällä työläisellä on halu lukea, on liikuttavaa ajatella, *kuinka* hän lukee. Voin kuvitella itselleni, että se käy aivan toisin kuin joku muu ihminen, jolla aina on aikaa ja jolle kaikki kirjat ovat saatavissa, ottaa kirjan käteensä vain päästäksensä sen läpi. Hän ei luule mitään tietävänsä, kun hän alkaa, ja mitä enemmän hän lukee, sitä selvemmin hän näkee ja tuntee, että hän perimmältäkään ei mitään tiedä. On otaksuttavaa, että hän silloin lukee suuremmalla innolla kuin joku muu voisi sen tehdä, juuri senvuoksi että hänen täytyy taistella joka minuutti, jonka hän saattaa uhrata tälle tiedonetsinnällensä. Sillä työaika tehtaissa on pitkä, vielä pitempi oli se ennen, ja jos on raskasta työtä, ei ole aina niin hyvä säästää lepotunneistaan.

Ivar Lyth oli kuitenkin terve ja vahva eikä pariakymmentäparia vuotta vanhempi ja senvuoksi kävi se. On helpompaa meidän aikanamme kuin ennen oli, köyhän lainata kirjoja, kun arveltiin, että köyhän tuskin tarvitsi lukeakaan. Ja te ihmettelisitte, jos minä kertoisin teille, kuinka paljon Ivar Lyth luki ja mitä kirjoja hän luki. Mutta maksaa tuskin vaivaa luetella nimiä. On kylliksi kun sanon, että hän luki likipitään, mitä muutkin sivistyneet ihmiset lukevat, se tahtoo sanoa, mitä sanomalehtien kautta tyrkytettiin hänelle. Tämä lukeminen täytti kuitenkin tyhjän paikan hänessä, ja että se jäi hedelmättömäksi, riippui jälkeensä sattuvista tapauksista.

Oli kuitenkin ihmeellistä kyllä, että hän tänä aikana saattoi lukea. Sillä Ivar Lyth oli, samoin kuin useimmat naimattomat työtoverinsa, perheessä asumassa, ja kun hänen öisin piti lukea, tapahtui se lattialla maaten kaasulampun valossa, joka oli varustettu verholla siten, että valo antoi lukijaan, mutta varjo levisi muuhun osaan huonetta.

On mahdollista, että itse se taistelun elementti, joka kätkeytyi kaikkeen tähän tiedon hankkimiseen, oli apuna lisäämässä hänen tarmoansa. Mutta hän ei olisi päässyt kauaksi, jos ei sattuma erityisellä tavalla olisi suosinut hänen pyrkimyksiänsä. Ja sattuma tuli hänelle avuksi ihmismuodossa, hienon ja sivistyneen miehen, joka seurusteli parhaimmissa piireissä ja työskenteli köyhien hyväksi niin puheessa kuin kirjoituksessakin. Jos minä mainitsisin hänen nimensä, tuntisitte te hänet tai ainakin tietäisitte, kuka hän oli. Hän oli useita vuosia vanhempi kuin tiedonhaluinen työmies ja hän asui yksin ylikamarissa eteläpuolella kaupunkia, ei kaukana sieltä, missä tällä silloin oli asuinpaikka huoneosakkaana.

Lyth tuli tuttavaksi tämän miehen kanssa sillä tavoin, että hän eräänä päivänä seisoi hänen vieressään kirjastossa ja hieno herra kuuli kuinka hän pyysi lainata kirjaa. Työmies näki, että vieras hätkähti ja tarkasteli häntä, kun hän kuuli kirjan nimen, ja kun Lyth silloin sai sen vastauksen, että kirjaa ei ollut, kääntyi hieno herra hänen puoleensa ja sanoi nimensä. Hän esitteli itsensä työmiehelle

kuin olisi tämä ollut vertainen ja tämä tuli siitä niin hämmästyksiinsä, että hän ei ensin tullut sanoneeksi ainoatakaan sanaa. Vieras sanoi aivan tyynenä, että hänellä oli kirja ja halusta palvelisi häntä lainaamalla sen, jos tämä vain tahtoi seurata häntä kotiin sitä hakemaan.

Työmies oli epäluuloinen, hän kulki koko ajan ja ajatteli, miksi tuo toinen oli kysynyt sellaista asiaa ja mikä hänen tarkoituksensa mahtoi olla. Molemmat miehet kulkivat yhdessä — ja vihdoinkin kysyi vieras seuralaisensa nimeä. Lyth häpesi, koska oli ollut epäkohtelias eikä heti ollut sitä ilmoittanut. Mutta toinen ei ollut mitään huomaavinansa, ja niin seurasivat he edelleen työmiehen koko ajan ihmetellessä, mitä toinen tahtoi häneltä. Lopuksi tulivat he erääseen taloon, joka sijaitsi muutaman sivukadun varrella. Tohtori avasi oven ja pyysi seuralaistansa astumaan sisään. Työmies huomasi tavanneensa merkillisen miehen, ja merkillisyys oli siinä, että hän ei mitään muuta tahtonut kuin auttaa häntä. Ensi iltana jäivät he istumaan tohtorin huoneeseen ja keskustelivat yli pari tuntia.

Tämä ensimmäinen kohtaaminen johti useampiin ja kahden vuoden aikana luki Lyth tohtorin kirjastosta kaikki kirjat, jotka olivat ruotsia ja joista saattoi olla hänelle jotain hyötyä. Lyth kävi usein tervehtimässä uutta ystäväänsä ja hänen kanssaan keskusteli hän kaikesta paitsi siitä, mikä koski hänen omaa elämäänsä. Tohtorin oli tapana leikillisesti sanoa, että Lyth'illä oli taipumusta tulla filosofiksi, ja hän puhui yleensä työmiehelle paljon taipumuksista, joita ei kehitetä. Varmaa on, että onnellisempi kuin näinä kahtena vuotena ei Ivar Lyth koskaan ollut. Kun hän istui tohtorin työhuoneessa, unohti hän kaikki, mitä hänen muulloin oli tapana miettiä. Ja kun hän sitten seisoivat työnsä ääressä saattoi ajatus tuollaisesta illasta, joka odotti, tehdä hänet iloiseksi ja tyytyväiseksi, silloinkin jos hän oli nälkäinen ja häneltä puuttui rahoja.

On luonnollista, että tohtori pari kertaa kysyi uudelta tuttavaltansa, miten tällä oli laita. Mutta joko vastasi hän vältellen tai suorastaan katkaisi kysymyksen sanomalla, ett'ei tahtonut vastata, niin antoi Lyth hänen kuitenkin ymmärtää, että hän ei toivonut mitään kysyttävän itsestään. Niin, hän vastasi kysyjälle kerran niin kitkerästi, että hän itse ihmetteli, ett'ei toinen suuttunut. Mutta tohtori näytti päinvastoin katuvan, että oli ollut tungetteleva ja molemmat miehet istuivat hiljaa hyvän aikaa tietämättä, mitä he tämän jälkeen sanoisivat toisilleen.

Oli nimittäin niin, että tohtori pelkästä hyväsuunnista oli tullut kysyneeksi Ivar Lyth'in äitiä ja silloin nousi veri aina sankarimme päähän. Hän puri hampaitaan yhteen, jotta ei tulisi sanoneeksi mitään, joka haavoittaisi kysyjää enemmän kuin tarpeellista oli, ja kun he istuivat siinä, tuli Ivar Lyth kiinnittäneeksi huomiota nuoren tytön valokuvaan, joka oli oppineen pöydällä. Työmies tuli siinä ajatelleeksi rakkautta, naimista ja lapsia. Silmänräpäyksessä tuntui hänestä, kuin olisi koko hänen nuoruutensa ja lapsuutensa suru repinyt ja raadellut häntä ja hän sanoi yht'äkkiä ja odottamatta:

"Minä en koskaan tahtois mennä naimisiin."

Hän huomasi, että toinen hämmästytti, kun hänen sanansa tulivat niin jyrkästi. Mutta tohtorilla oli itsensähillitsemisen levollisuus, joka harvoin väisti häneltä ja senvuoksi vastasi hän vain:

"Ettekö?"

Hänen äänensä tuntui välinpitämättömämmältä kuin Ivar Lyth halusi, ja hän jatkoi senvuoksi:

"Jos minä menisin naimisiin ja saisin lapsen, olisi se pahinta, mitä osaisin itselleni ajatella. Minä luulen, että minä tappaisin lapsen, jos minulla sellainen olisi."

Tohtori kohottautui puoleksi keinutuolista ja katseli häntä.

"Sitä te ette tarkoita," sanoi hän.

Tästä tuli toinen vielä innokkaammaksi ja jatkoi senvuoksi:

"Kyllä, minä tiedän, että tekisin sen. Ehkä en heti, ehkä en moniin vuosiin. Mutta vihdoinkin tekisin minä sen kuitenkin."

"Ettekö te rakastaisi lasta, jos sellainen teillä olisi?" huudahti tohtori.

"Juuri senvuoksi tappaisin minä sen," vastasi Ivar Lyth.

Kun hän virkkoi nämä sanat, ei Ivar Lyth varmaankaan tarkoittanut niillä mitään. Tai hänen päähänsä ei ainakaan pälkähtänyt, että ne voisivat saada jonkin tarkoituksen. Ne tunkivat esiin hänen huuliltansa, kuin olisi joku toinen puhunut hänen suullansa. Hän ei ollut koskaan ajatellut mitään sellaista ja tuli kenties vastanneeksi siten vain senvuoksi, että toinen mitään tarkoittamatta oli herättänyt hänessä eloon ajatuksen hänen äidistänsä. Mutta hänen äänessään, hänen katseessaan, koko hänen olennossaan oli jotain samalla kertaa niin vihamielistä ja kamalaa, että tohtorin ehdottomasti täytyi kysyä itseltään, oliko tämä sama mies, joka vaatimattomana ja umpimielisenä tapasi tulla hänen luoksensa

tyyydyttämään tiedonhaluaan.

Molemmat miehet vaikenivat, ja Ivar Lyth sitaisi kädellä otsaansa kuin olisi hän tuntenut huimausta. Hänen silmiään todellakin hämärsi ja samalla hetkellä kuin sanat olivat sanotut, laskeutui hänen yllensä kammottava raskaus. Oli kuin olisi hänessä herännyt muisto, että juuri niin oli hän kerran ennen istunut. Juuri niin oli toinen puhunut ja hän oli juuri niin vastannut. Sanat soivat vielä hänen sisässään sellaisella voimalla, kuin olisivat ne vanginneet hänen tulevaisuuttansa ja sitoneet hänet väkevillä kahleilla johonkin, jota ei vielä ollut. Ne eivät kuuluneet hänen korviinsa varoituksena vaan lupauksena. Eikö se ole kummallista? Ja sillä aikaa kun hänen katseensa liukui yli kirjahyllyrivien, jotka olivat hänen edessään, vapisi hän tuskasta, joka silloin tuntui hänestä aivan tarkoituksettomalta.

VIII.

Tämä kohtaaminen vaikutti Ivar Lyth'iin niin ankarasti, että hän tästä päivästä alkaen vältti joutumista sen miehen pariin, jonka seura oli hänelle merkinnyt enemmän kuin kenenkään muun. En voi selittää sitä toisella tavoin kuin että hän tunsikin jollain selittämättömällä tavalla paljastaneensa itsensä toiselle ja häpesi sitä. Hän oli tullut sanoneeksi jotakin, joka tuntui häpeältä jo pelkästään sanottunakin. Hän oli katkeroittunut itseensä, katkeroittunut toiseen, joka oli ollut hänen heikkoutensa todistajana ja samalla kertaa tunsikin hänen tulevaisuuden suhteen epämääräistä pelkoa, joka parina päivänä tuli häneen niin pian kun hän koetti olla yksin. Tämä pelko katosi sitten vähitellen ja hän käsitteli koko tunnetta mielikuvituksena. Mutta myöskin sitten kun hän oli päässyt tämän kummallisen mielentilan herraksi, ei hän saattanut uudistaa niitä käyntejä, jotka ennen olivat olleet hänen ilonsa.

Ehk'ei Ivar Lyth kuitenkaan olisi niin täydellisesti vieraantunut mainitun tohtorin seurasta jos ei yhdenaikaisesti tämän keralla olisi tapahtunut jotain muuta, joka täydellisesti käänsi hänen elämänsä suunnan. Kuten muistamme, asui Ivar Lyth tähän aikaan huoneosakkaana; se tahtoo sanoa, hänellä oli makuusija yötä samassa huoneessa kuin kokonaisella perheelläänkin, ja tämä koti oli ainoa, jonka hän omisti.

Ivar Lyth oli alussa ainoa vieras, joka jakoi huonetta yhdessä perheen keralla. Mutta eräänä iltana talviaikaan tuli myöskin nuori tyttö sinne. Hän teki työtä samassa tehtaassa kuin Lyth ja vaikka hän ei koskaan ollut puhunut tytön kanssa, tunsikin hänet kuitenkin heti. Hän kantoikin kaikki mitä omisti ja mitä hänellä oli mukanaan raitaiseen pumpuliliiviin sidottuna ja kysyi, eikö hän voisi saada paikkaa vain yön yli. Hän kertoi, että siinä perheessä, missä hän oli ennen asunut, piti tyyssijaansa kaksi prostitueerattua. He olivat laahanneet miehiä kadulta sisään ja nuori tyttö oli muuttanut tästä kodista, jotta hänen ei kauempaa tarvitsisi kärsiä sellaista seuraa.

Ivar Lyth istui ajatuksissaan vuoteellaan ja kuunteli keskustelua, joka sukeusi nuoren tytön ja perheen kesken, ja hän tiesi koko ajan, että se oli hän, joka lopulta saisi päättää, hyväksyttäisiinkö hänen pyyntönsä vai ei. Hän oli nimittäin sopinut niin, että hän siitä hinnasta, minkä suoritti, saisi yksin asua perheessä ja hän tunsikin vastenmielisyyttä ajatellessaan, että ahdasta tilaa jakamaan tulisi vielä yksi lisäksi.

Hän istui epäilevänsä ja katsoi tyttöön, ja hän kuuli selvästi kuin olisi joku kuiskannut hänen sisässään: "sano ei! sano ei!" Mutta samalla kertaa tiesi hän, että kun tulisi kysymykseen, ei hän koskaan voisi kieltää, vaikka tahtoisikin. Ja samassa näki hän tytön suuret silmät, jotka olivat syvän pelokkaat kuin takaa-ajetun otuksen.

Ivar Lyth kääntyi pois päin. Hän ei voinut kestää näiden silmien katsetta eikä myöskään ajatusta, että se olisi hän, joka ajaisi hänet ulos yöhön. Hän mumisi hyväksymisensä: "vain tällä kertaa." Tyttö veti syvään henkeään, asetti nyyttinsä sivulle ja istuutui pää käsien nojaan.

Sinä iltana ei Ivar Lyth osannut lukea vuoteessaan. Hän riisuutui, ryömi nurkkaansa ja nukkui. Mutta vielä unessa vainosi häntä selittämätön levottomuuden tunne, ja kun hän heräsi, sattui hänen ensimmäinen katseensa tyttöön, joka oli saanut paikan itselleen lattialla lähellä ovea. Siinä oli suuri rako alapuolella ja Lyth tiesi, että siitä veti kylmästi. Hän oli itse maannut siinä ensin, vaikka hänen sitten oli onnistunut saada parempi paikka sisempänä huonetta. Tyttö nukkui vielä ja Ivar Lyth oli yksin valveilla. Hän saattoi nähdä tytön siinä, missä tämä nukkui, tarvitsematta kohottautua, ja hän tuli ajatelleeksi, että hän varmaan oli yksin ja hylätty kuten hän itsekin ja että kukaan ei välittänyt hänestä. Hän ei ymmärtänyt, että tämä ajatus juurtuisi häneen juuri katsellessaan tätä nuorta naista, jonka kanssa hän ei ollut vaihtanut sanaakaan. Hänellä oli vaalea tukka, joka putosi pehmeälle kaulalle ja

hänen olkapäissään oli jotain lapsellista, joka melkein vietteli kyyneleitä nuoren miehen silmiin. Hän makasi kauan tuijottaen nuoreen tyttöön ja mitä kauemmin hän makasi ja ajatteli, sitä lapsellisemmalta, yksinäisemmältä ja hyljätyimmältä tuntui tyttö hänen mielestänsä. Unissa tyttö kuitenkin lienee tuntenut, että joku tarkasteli häntä, sillä hän aukaisi yht'äkkiä silmänsä ja veti räpsyisen peitteen olkapäitensä yli. Kun Lyth meni työhönsä, makasi tyttö vielä hiljaa ja teeskenteli nukkuvansa.

IX.

Ivar Lyth kuljeskeli koko päivän ympäri tuntien että jotain ihmeellistä oli tapahtunut ja samalla peloissaan kuin uhkaavasta vaarasta. Hän ei voinut ymmärtää syytä tähän kummalliseen tunteeseen. Mutta se kasvoi ja kasvoi päivän kuluessa ja oli kuin olisi kaikki, mitä hän teki, ajatteli tai tunsu saanut suuremmat mitta-suhteet. Hänen levottomuutensa oli niin väkevä, että hän illalla kulki kiertotietä vain päästäkseen tulemasta liian aikaisin kotiin.

Hänestä näytti niin äärettömän tärkeältä saisiko hän nähdä jälleen tuon vaalean tukan ja nämä suuret silmät vai ei, melkein kuin vaikuttaisi se ratkaisevasti koko hänen elämäänsä. Hän ei tahtonut sitä. Koko voimallaan koetti hän upottautua siihen tunteeseen, että se oli hänestä mitä vastenmielisintä. Ja viha kiehui hänessä jo edeltäkäsinkin, kun hän vain ajattelikin, että hänen emäntänsä voisi rikkoa sanansa ja todellakin antaisi tytön jäädä.

Kun Ivar Lyth tuli takaisin, istui nuori tyttö kuitenkin jo paikallaan eikä mikään niistä tunteista, joita nuori mies edeltäkäsinkin oli koettanut loihduttaa esiin, tahtonut häntä nähdessä ilmaantua. Hän tunsu vain tukahutettua ahdistusta, aivan kuin ei olisi jaksanut asettautua vastarintaan väärästä vastaan. Ja tervehtimättä hiipi hän vuoteellensa.

Kukaan ei ollut kysynyt hänen mieltänsä ja Ivar Lyth koetti ensin nostattaa itsessään oikeutettua vihaa tätä loukkausta kohtaan. Ajatuksissaan kiihoitti hän itseään ja mietti koota kapineensa ja lähteä tiehensä. Hän heitti silmäyksen huoneeseen ja istui vuoteellaan hautoen ajatuksiaan.

Ei ole vaikeata ajatella, miltä sellainen huone näyttää maastapanoajan saapuessa. Koko huone on täysi likaisia vuoteita. Kukaan ei voi liikkua siellä sisällä. Jokainen istuu paikallaan väsyneenä, kokoonkyyristyneenä, jotta ei olisi tiellä. Takassa palaa kaasulamppu. Paikan isäntä kuorsaa jo ja vaimo on kenties juuri riisuutumassa mennäkseen sänkyyn. Kukaan ei välitä toisesta, eikä kukaan ujostele.

Sellisestä sisustasta voisi kertoa paljon, joka ehkä useimmista lukijoista olisi vähemmän mieluista kuulla. Ivar Lyth istui tässä ympäristössä ja koetti kiihoittaa itseään vihaan senvuoksi, että isäntäväkensä oli rikkonut lupauksensa. Mutta keskellä näitä ajatuksia ei hän saattanut olla katsomatta sille taholle, missä nuori tyttö oli. Tyttö hommaili asettaen tavaroitaan järjestykseen ja kun hän oli sen tehnyt, otti hän esiin neulan ja lankaa ja asettautui korjaamaan hamettaan. Hän ei sanonut mitään, oli kuin olisi hän istunut yksin huoneessa. On luultavaa, että hän kuitenkin huomasi, miten nuori mies häntä katseli. Itse ei hän kuitenkaan voinut päästä siitä asiasta selville. Mutta kun hän istui siellä, tuntui hänestä äkkiä kuin he molemmat, nuori tyttö ja hän, koko ajan keskustelisivat toistensa kanssa. Hän pani merkille, että tytön hame oli kulunut ja hän veti siitä sen johtopäätöksen, että hän eli kunniallisesti. Hänellä oli paksu, vaalea tukka ja siniset silmät, hänen ihonsa oli heleämpi kuin työläisnaisilla on tavallista ja hänen suunsa oli punainen ja kaunis. Hän oli hauskan näköinen, mutta se seikka ei etusijassa viehättänyt nuorta työmiestä. Hänen ajatuksensa kulkivat toiselle suunnalle. Koko tytön käytös ja ulkomuoto panivat hänet jälleen ajattelemaan, että hän varmaankin lienee onneton ja yksinäinen. Aivan kuin ensimmäisenä iltana ahdisti häntä uudelleen se ajatus ja hän alkoi ihmetellä, mitä nuori tyttö ajatteli hänestä. Sillä aikaa oli emäntä ryöminyt vuoteeseensa ja nukkunut, ja koko ajan istui Ivar Lyth samassa asennossa ja hänen ajatuksensa työskentelivät lakkaamatta. Hän tunsu melkein kuin olisivat he, tyttö ja hän, istuneet valveilla pitääkseen toisilleen seuraa ja hän olisi ollut iloinen, jos tyttö olisi sanonut jotain. Mutta samalla kertaa miellytti häntä se, ett'ei hän mitään puhunut. Hän tunsu sydämensä oudosti hetyneen ja kun hän viimein meni vuoteeseensa, ei hän saattanut olla kääntymättä ja sanomatta hyvää yötä nuorelle naiselle ennenkuin nukkui.

Tämä oli ensimmäinen sana, jonka he kumpainenkaan siihen asti olivat lausuneet toisilleen. "Hyvää yötä", vastasi tyttö.

Ja Lyth'istä tuntui, että hänen suuret silmänsä kävivät ystävällisiksi, kun ne kääntyivät häntä kohti.

Tätä keksintöä seurasi tunne, että onni odotti häntä. Mutta samalla kertaa kirveli pelko hänen rintaansa. Mitä voimakkaimman vastenmielisyyden tunne levisi koko hänen ruumiiseensa, ja hän kärsi

kuin olisi osannut katsoa sisäänsä ja kuin olisi ymmärtänyt koko elämän. Häneen tarttui merkillinen tuska, kuin olisi hän syöksynyt vaaraan sanomalla tuon pienen sanan "hyvää yötä", ja hän piti, ett'ei hänen koskaan olisi pitänyt lausua tytölle tuota pientä sanaa. Hän makasi kauan valveilla mietiskellen miksi oli tehnyt sen. Oli kuin olisi hän tässä sanassa huomannut alun koko elämäänsä, ja se sitoi häntä tyttöön ja tyttöä häneen, ennenkuin kumpainkaan heistä edes tiesi toisen nimeä.

X.

Oli asia, joka tässä miehessä ennen muuta tuntuu lukijasta kummalliselta. Ulkonaisessa elämässään ja käytöksessään oli hän aina kuten kansa on useimmiten. Hän teki muistutuksitta työnsä tehtaassa ja niinä kymmenenä vuotena, jotka hän oli naimisissa ei hän koskaan muuttanut paikkaa. Hän ei käyttänyt väkijuomia enempää kuin muutkaan, eikä ollut ketään, jonka kanssa hänen olisi ollut vaikea tulla toimeen. Jos joku teki hänelle jotain pahaa, ei hän koskaan saattanut kostaa, ja jos joku oli kova ja ilkeä häntä kohtaan, oli se aina hän, joka väistyi. Tätä hän ei tehnyt siitä syystä, että olisi ollut sovinnollisempi tai parempi kuin toisetkaan, vaan senvuoksi, että hän ei voinut muuta. Viha ja kiukku olivat päinvastoin väijyksissä tämän harvinaisen miehen sisällä. Mutta hänen vihansa oli omituista laatua. Se ei leimahtanut liekkeihin, mutta se oli niin väkivaltaista että se syttyessään teki miehen sairaaksi. Hän on nähnyt punaisten pilkkujen hyppivän ympäri toinen toistansa pimeässä ja hän on usein pelännyt itseään. Muuten kuului hän niihin, joille elämä on ollut lujaa, eikä hän oikeastaan koskaan voinut ymmärtää, olivatko kaikki ne kummalliset ajatukset, jotka hallitsivat häntä, tulleet siitä, että hänellä oli ollut vaikeata, tai oliko hänellä ollut niin ankaraa senvuoksi, että hänen pahat ajatuksensa pitivät häntä vallsaan. Kaikki oli aina käynyt hänelle ylös ja alas ja eteen ja taaksepäin. Ei koskaan voinut hän sanoa saavuttaneensa päämaalia, johon oli pyrkinyt tai tulleetensa lepoon ja rauhaan. Hän tunsu sen, kuin olisi joku estänyt häntä elämästä muiden ihmisten elämää, ja tämä joku tunsu onnettoman miehen itsessään aina siihen asti kuin tämä kummallinen, sisäinen kaksintaistelu oli lopussa, se tahtoo sanoa siihen päivään asti kuin tämä toinen päätti työnsä lyömällä hänet maahan.

Niin tunsu onneton koko elämänsä ajan ja oli kenties totta kun hän sanoi, että aina joku muu kuin hän itse oli johtanut hänen tekojansa ja että tämä toinen väijyi hänen sisällään. Tämä toinen ei myöskään koskaan päästänyt saalistansa. Kun hän oli onneton, kuiskasi ääni hänen sisässään: "tee se ja se." Ja se kehoitti häntä aina pahaan. Se lakkasi kuiskaamasta ja rupesi puhumaan. Se lopetti puhumisen ja huusi ääneen. Se huusi niin lujaa, että kidutettu mies toisinaan arveli, että ihmisten pitäisi kääntyä ympäri kadulla, kun hän kulki ohi. Se huusi hänen korvissansa kun tehtaan kangaspuut kalskuttivat hänen ympärillensä. Se kirkui hänessä kun hän seisoi siinä elämänsä kohdassa, jolloin jokainen ihminen etsii onnea, ja se huusi kovempaa kuin koskaan, kun onnettomuus tuli ja painoi hänet maahan. Se oli aina saapuvilla tuo hirvittävä joku puhuvine äänineen, ja mies, joka kantoi sitä sisässään, tiesi kauan, että toinen viimein olisi väkevempi.

Niin tapahtuikin ja sen vuoksi on hirvittävää ajatella, että kun hänen kohtalonsa mitta oli täysi, sanoi mies itse, että hän oli saanut rauhan. Hän tiesi myöskin, että silloin ei toisesta koskaan enään kuuluisi mitään. Mutta mitä hän kenties ei tiennyt oli, että tämä riippui siitä, että tuo toinen oli nyt muuttunut häneksi itseksi ja että se, mitä hän ennen oli kutsunut omaksi minäksensä, oli poissa.

XI.

Kului useita päiviä, joina Ivar Lyth ei uskaltanut katsoa nuoreen tyttöön eikä koskaan puhutellut häntä. Ainoa mitä hän ei voinut jättää oli toivottaa hyvää yötä. Tyttö vastasi, kuten oli tehnyt ensi kerralla, matalasti ja ilman minkäänlaista äänenpainoa. Mutta yhä kuvitteli mies, että naisen katse oli tullut ystävällisemmäksi aina sitä mukaa kun hän tottui siihen, että he molemmat vaihtoivat tämän ainoan sanan.

Vähitellen tulivat he aina vaihtaneeksi tämän tervehdysten, tai miksi kutsuisin sitä, sitten kun toiset olivat nukkuneet. On ihmeellistä, mitä kaikkea voi kuvitella itselleen niin pienestä asiasta. Mutta on totta, että koko päivän kun Ivar Lyth seisoi työnsä ääressä, saattoi hän kuulla nuoren tytön äänen korvissansa. Kun tuli aamu kaipasi hän illan tuloa, jotta uudelleen saisi kuulla tämän ainoan sanan, ja

kun hän makasi vuoteellaan, oli hänen tapana valvoa hetkinen, että se silmänräpäys, jota hän koko päivän oli kaivannut, ei äkin kuluisi ohitse. Mutta kun sana oli sanottu ja hän oli saanut kuulla tytön vastauksen, nukkui hän suloisen turvallisuuden tunteella, jota hän ei ollut tuntenut sitten kuin vanha kasvatustaiteilija peitetti hänen ympärillensä silloin kuin hän oli lapsi.

Varmaa oli, että Ivar Lyth ei koskaan elämässään tuntenut itseään niin onnelliseksi kuin tähän aikaan. Tämä tunne oli hänelle sekä uusi että omituinen. Hän saattoi nimenomaan käydä ja ihmetellä, mitä hänelle oikeastaan oli tapahtunut, niin kummallinen tunne täytti hänet hänen ollessaan mitä jokapäiväisimmissä askareissaan, kunnes hän yht'äkkiä muisti tuota vaaleata, sinisilmäistä tyttöä ja että hän vielä samana iltana kuulisi hänen sanovan hyvää yötä. Ajatus syöksähti hänen sieluunsa kuin kirvelevä pistos pelkästä ilosta.

On luultavaa, että Ivar Lyth hyvinkin kauan olisi voinut olla puhuttelematta tyttöä tai että hän ei edes olisi tullut ajatelleeksi jotain sellaista yrittääkään, jos ei tyttö eräänä iltana olisi tykkänään jäänyt pois asuinpaikastansa. Kun Lyth tuli kotiin, ei tyttö ollut siellä. Hän häpesi kysyä häntä. Mutta hän tunsikin kangistuvansa pelästyksestä, ja sanomatta mitään kenellekään kulki hän hänen vuoteensa ohi ja katsoi oliko tytön nyytti jäljellä. Se oli todellakin siellä ja Ivar Lyth kääntyi hiljaa takaisin huonenuurkkaansa.

Ilmeellistä kyllä ei hänen päähänsä koskaan pälkähtänyt ajatusta, että nuori tyttö aivan yksinkertaisesti syystä tai toisesta olisi ollut myöhästynyt, vaan hän tunsikin itsensä heti vakuutetuksi siitä, että hän ei tänä iltana ollenkaan palaisikaan. Tästä huolimatta ei hän heti voinut tottua siihen, että niin todella oli laita. Vaikka hän luuli tietävänsä, että tyttö ei tule, meni hän siitä huolimatta ulos katsellakseen häntä kadulla, koko ajan pitäen silmillä sen talon porttia, jossa he asuivat. Välistä luuli hän hänen pienen vartalonsa hämmöittävänsä kaasulyhdyn valossa ja väristys kulki hänen läpitsensä, kuin olisi tyttö tuntenut etäälle hänen ajatuksensa ja tullut senvuoksi, että hän pyysi häntä. Mutta seuraavassa silmänräpäyksessä näki hän, että oli erehtynyt, ja katkeroituneena jatkoi hän kulkuansa yhä toivoen tytön vihdoin tulevan.

Kun hän lopuksi huomasi, että kaiken todennäköisyyden mukaan tämä toivo raukeisi tyhjiin, valtasi hänet pettymys väsymyksen muodossa, kuin olisi hänellä ollut ääretön rasitus kestettävänä. Hän kulki kuin usvassa, jonka läpi hän vain vaivoin saattoi erottaa ympärillensä, ja kun hän lopuksi meni jälleen sisälle, luuli hän yht'äkkiä, että tyttö oli tullut takaisin hänen huomaamattansa ja makasi nyt hyvässä rauhassa vuoteellaan. Ivar Lyth oli niin varma siitä, että hän jo katui tyhmyydessään lähteneensä ulos, jonka kautta hän oli kadottanut tilaisuuden kuulla hänen ääntänsä hänen toivottaessaan hyvää yötä, ja kuumeisessa kiireessä avasi hän oven. Ensimmäinen, minkä hän huomasi oli, että tytön vuode oli tyhjä. Mutta nuorin lapsi oli valveilla ja kirkui kuolemukseen sillä aikaa kun vanhemmat makasivat melun heitä silmänräpäyksikään häiritsemättä.

Nyt vaihtui väsymys vihaksi ja riisuutuessaan luuli hän tietävänsä, että nuori nainen oli joutunut pahoille jälille. Kuinka saattoi tyttö uskaltaa jotain sellaista? Kuinka voi hän menetellä niin? Ivar Lyth oli vihainen kuin mies, jota nainen on pettänyt ja hän sääli itseään, joka oli luotu kärsimään. Hän kirosi itsensä, hän kirosi tyttöä ja kaikkia naisia, joita oli kohdannut. Hän kirosi itsensä, kun oli ollut kyllin heikko antaakseen parin pyöreitä olkapäitä ja hyväilevän äänen hourata itseään. Hän luuli puhuvansa hänen kanssaan ja ajatuksissansa syyti hän silmät suut täyteen hänelle mitä herjaavimpia sanoja. Hän sanoi hänelle, miten hän oli tarrautunut hänen ajatuksiinsa makaamalla niin hiljaa ja levollisesti ja antamalla hänen katsella itseään ja sitten sanomalla hänelle hyvää yötä tuolla vilpillisellä, petollisella äänellä, josta oli tullut hänen onnettomuutensa. Nyt käänsi hän hänelle selkänsä, nyt kun hän tiesi, että hän ei ajatellut muuta kuin häntä. Niin pian kuin joku houkutteli, oli hän valmis menemään hänen luotansa ja kotoansa myyden itsensä juudaspenningeistä ensimmäiselle, jonka tapasi kadulla. "Sinä olet köyhä", sanoi Ivar Lyth. "Sinä saat kentiesi mennä nälkäisenä vuoteellesi. Mitä teen minä sitten? Kuinka monta kertaa luulet tapahtuvan minulle sen, että panen maata kylläisenä? Mutta oletko sinä milloinkaan kuullut, että mies myy rakkautensa ostaakseen itsellensä leipää? Sellaista teette vain sinä ja sinun kaltaisesi, sillä sinä olet nainen ja täytät maailmaa onnettomilla lapsilla."

Tähän mielentilaan nukkui tuiki kiihoittunut ja rakastunut mies.

XII.

Kun hän heräsi, oli hänen mielentilansa muuttunut. Hän oli hellempi ja hän ajatteli useita kertoja, että hän hyvin mahdollisesti oli saattanut erehtyä. Mutta ei! Se ei ollut mahdollista. On vain yksi selitys, kun tyttö jää tulematta yöksi kotiin. Pois kaikki ajatukset, pois kaikki heikkous. Ivar Lyth oli tullut kadulle ja

hän kulki tuimasti kylmässä tullaksensa työhönsä.

Oli kylmä aamu ja viileys huokui kuin höyry katujen ja talojen ympärillä. Työmies kulki ripeästi erästä kaupungin eteläpuolen katua, kun hän yht'äkkiä — juuri kun hänen piti kääntyä muutamasta kadunkulmasta — seisoి kasvot vastatusten nuoren tytön kanssa. Hän tunsі, miten kaikki veri virtasi hänen sydämeensä ja he pysähtyivät molemmat. Hän ojensi kätensä hänelle ja tervehti.

Tyttö otti hänen kätensä ja vastasi tervehdykseen. Silloin muisti Ivar Lyth äkkiä, ett'ei hän tiennyt tytön nimeä ja ainoastaan jotakin sanoakseen kysyi hän sitä häneltä.

"Maria Jansson", vastasi tyttö. Kun tyttö sanoi sen, hymyili hän ja lisäsi, että hän aivan hyvin tiesi, että hänen nimensä oli Ivar Lyth. Sen oli hän saanut tietää tehtaassa.

Nuorella miehellä ei ollut mitään vastaamista tähän muistutukseen. Hän kulki vain ja ajatteli, että hän itse ei mistään hinnasta maailmassa olisi voinut kysyä keneltäkään tytön nimeä ja sillä aikaa alkoivat he kulkea eteenpäin toistensa rinnalla. Ivar Lyth'ia hämmästytti, että nuoren tytön ääni nyt aamusarastuksessa kuului niin erilaiselta kuin sillä oli tapana hänen illalla sanoessaan hyvää yötä. Se kuului nyt kirkkaalta ja kylmältä. Hänen silmänsä olivat myöskin kylmät. Ivar Lyth piti, että työstä yht'äkkiä oli tullut kuin toinen ihminen. Kaikki mitä hän oli ajatellut ja tuntenut ja uneksinut — se oli vain jotain, mitä hän oli kuvitellut. Mihin oli joutunut yhteys niiden kummankin välillä? Oliko tyttö tosiaankin niin yksinäinen ja onneton, kuin hän oli ajatellut? Hän ei osannut saada selvää tunteistaan, mutta hän toivoi itsensä kauaksi pois. Nuori tyttö oli hänelle vieras, joka ei sopinut hänen elämäänsä, ja jonka kanssa hänellä ei ollut vähintäkään tekemistä.

Kaiken tämän tunsі hän niin selvästi ja kirkkaasti kuin minä sanon sen nyt; hän ei vain voinut pysyä kiinni siinä ajatuksessa. Luultavasti oli niin, että kaikki, mitä hän oli ajatellut näinä viime päivinä, piti häntä vielä kahleissaan, niin että hänen täytyi puhua sellaista, mitä hän ennen oli ajatellut, mutta nyt ei enään tuntenut. Tai myöskin oli hän vihastunut itseensä sentähden, että hän oli ajatellut niin paljon kaunista työstä, jota hän lähemmin ajateltuaan piti niin vähäpätöisenä. Varmaa on, että hän aivan äkkiä kysyi:

"Missä on Mari ollut yön?"

Samassa kuin hän oli sanonut ne sanat, katui hän. Mutta oli myöhäistä tehdä uudestaan, mitä oli tapahtunut ja tyttö jatkoi kulkuansa hänen rinnallansa katsomatta ylös.

"Minkätähden kysytte te sitä?" kysyi hän.

Mitä hän vastaisi? Mitä voisi hän vastata? Silmänräpäyksessä muisti hän kaikki, mitä oli ajatellut ja tuntenut useina päivinä, kaikki, mitä oli tuntenut viimeisenä yönä. Hän tuskin tiesi enään, että puhui toiselle. Oli kuin olisi hän ainoastaan jatkanut puhelua itseksensä. Tuokiossa oli hän sanonut hänelle, kuinka kaunista hänen mielestensä oli ollut, kun hän oli sanonut hänelle hyvää yötä, ja kuinka hänellä oli tapana maata ja katsella häntä kunnes kaasulamppu sammutettiin. Kun hän puhui, kulki tyttö ja hymyili kuin olisi kuullut jonkun kertovan kaunista satua. Ivar Lyth piti hymyilyn kohdistettuna itseensä ja kenenkään pyytämättä kertoi hän Marialle, että hän ei koskaan ollut epäillyt häntä mistään pahasta, mutta että häntä surettaisi, jos hän olisi joutunut huonoille teille. Hän sanoi hänelle, että hän näytti liian hyvältä siihen ja kun he nyt lähestyivät tehdasta, kysyi hän, eikö tyttö tahtoisі odottaa häntä illalla, koska heillä oli sama matka kotiin.

Maria lupasi tämän estelemättä, eikä hän ottanut pahakseen, että Ivar Lyth oli ajatellut hänen voivan joutua harhapoluille. Sellainen epäluulo tuntui hänestä aivan luonnolliselta ja hän lupasi tynesti, että hän illan tultua kertoisi hänelle, missä oli ollut.

Ivar Lyth ei, merkillistä kyllä, tullut onnelliseksi tästä lupauksesta. Hän päinvastoin kulki ja ajatteli, että hänen tulisi keksiä joku tekosyy pitääksensä itsensä loitolla. Koko päivän humisi ja jyskyi hänen aivoissansa kuin olisivat vieraat äänet varoittaneet häntä ja tahtoneet pidättää häntä. Mutta hän vastasi äänille ei voivansa rikkoa lupaustansa ja että jos hän löytäisikin tekosyyyn siihen, ei tyttö uskoisi häntä. Hän vastasi edelleen, että hänen välttämättömästi täytyi saada vastaus kysymykseensä, ja jos hän ei tapaisi tyttöä, ei hän koskaan saisi tietää, missä hän oli ollut yötä. Tämä vastaus kielellään jätti hän työnsä samalla minuutilla kuin suuri kello löi ja meni ulos tapaamaan Mariaa.

Ivar Lyth sai odottaa kauan ja olisi moneen kertaan voinut lähteä tiehensä ilman että työllä olisi ollut syytä valittaa hänen puuttuvaa sanansapitäväisyyttä. Mutta Ivar Lyth odotti kuitenkin. Hän odotti kuin olisi hän ollut lumottu. Ja kun tyttö tuli, oli kuin sydän olisi seisahtunut hänen rinnassaan, ei ilosta, eikä rakkaudestakaan, vaan kummallisesta pelosta, joka seurasi häntä elämässä ja lamautti hänen koko tunnemaailmansa.

Maria tuli myöhempään sen vuoksi, että hän oli siistinyt itseään. Vieläpä oli hän kähertänyt

hiuksensakin. Ivar Lyth näki sen heti ja lämmin veriaalto läikähti läpi hänen ruumiinsa. Hän kysyi näön vuoksi, aikoiko hän mennä kotiin, vaikka hän hyvin tiesi, että tyttö oli ajatellut hänen valmistavan hänelle hiukan huvia. Ja vähäisen keskustelun jälkeen sinne ja tänne lähtivät he pieneen kahvilaan.

Ivar Lyth istui ja kuunteli, kuinka Maria kertoi itsestään eikä hän osannut ollenkaan uskoa, että kaikki oli todellista. Sanat liukuivat hänen ohitsensa ja hän kuuli ne kuin unessa.

Maria kertoi sisarestaan, joka palveli hienossa talossa ja äidistään, joka oli tullut maalta heitä tervehtimään. Hän kertoi hyvästä paikasta, jonka hän itse oli jättänyt pikaisuudessaan sillä ajatuksella, että saisi jonkin paremman. Hän kertoi miten oli kulkenut palveluksesta palvelukseen ja joutunut yhä pahempaan ja miten hän viimein oli pitänyt itsensä onnellisena, että oli saanut paikan tehtaassa. Hän istui siellä ja kuunteli kaikkea ja katsoi hänen pieniin, kirkassilmäisiin kasvoihinsa, joita vaalea tukka ympäröi. Ja mitä kauemman tyttö kertoi, sitä enemmän sai hän takaisin ensimmäistä tunnettansa. Oliko se nyt siksi, että ilta oli tulossa, tai siksi, että hän kuuli tytöllä todellakin olleen vaikeata, kyllyksi — kummallinen sääli heräsi nuoren työmiehen povessa. Hän olisi tahtonut ottaa tytön pään käsiensä väliin, suudella häntä ja sanoa jotain sellaista kuin "ihmisparat kaikki." Mutta hän ei tullut sitä tehneeksi. Hän istui vain ja kuuli hänen puhuvan, itkun kirvellessä hänen kurkkuansa kun hän ajatteli, kuinka vaikealta oli mahtanut tuntua tytölle, jolla oli ollut koti, joutua tehtaaseen. Oli kuin olisi työstä virtaillut taikaa hänen vereensä. Hänen kohtalonsa oli, että hänen tuli auttaa tätä naista oikealle tolalle elämässä. Hän oli tuskin rakastunut häneen silloin. Hänellä ei ollut mitään himoa hänen ruumiiseensa. Mutta ajatus, että se oli hän, jonka tuli auttaa tyttöä elämään parempaa elämää, syventyi hänessä joka sanalta, minkä tyttö sanoi. Kaikki, mitä hän kertoi, lisäsi hänessä sitä vaikutusta, että ihmiset olivat tehneet hänelle pahaa. Äiti oli herraskartanonkuskin leski ja hän sai eläkkeen herraskartanosta, joka sijaitsi muutamia penikulmia Tukholman ulkopuolella. Sisar palveli Östermalmen kaupunginosassa, muuatta perhettä jossa hänellä oli korkea palkka ja salaa sai lahjoja talonherralta. Mutta kukaan heistä ei kysynyt häntä, joka istui tässä ja kertoi kohtaloitansa ja vaikeuksiansa vieraille miehelle. Hän oli yksin kuin eksyksiin joutunut lapsi ja Ivar Lyth arveli tahtovansa kantaa häntä väkevilla käsivarsillansa läpi elämän.

Itse istui tyttö ja hymyili hänelle kertoessaan. Hän ei näyttänyt ollenkaan ajattelevan, että oli onneton. Mutta tunne siitä valloitti miehen ja täytti koko hänen sielunsa.

Ja tämä tunne tuli kahta suuremmaksi tytön kertoellessa kaikesta niin iloisesti ja kevyesti hänen ollenkaan nähtävästi osaamatta käsittää, että hänellä olisi mitään pelättävää elämässä.

XIII.

Ivar Lyth'in kohtalo alkoi toimia kentiesi nyt, viedäksensä hänet sinne, minnekä hän ei tahtonut. Tähän aikaan lakkasi hän lainaamasta kotiin useampia kirjoja ja oli kuin olisi hän unohtanut kerran etsineensä tietoa. Huomaamatta sitoutui uusia rihmoja niihin, jotka ennemmin olivat alkaneet kahlita häntä ja arpa oli heitetty, kun hän eräänä päivänä huomasi, että Maria makasi väristen kylmästä vuoteellaan oven vieressä. Muut olivat nukkuneet. Oli kuin sumu olisi levinyt nuoren miehen aistien ylitse.

Hän nousi ylös ja hiipi pimeässä ovea kohti. Hänen äänensä vapisi kun hän puhui.

"Maxia", sanoi hän, "etkö tahdo vaihettaa vuodetta minun kanssani? Minä olen terve ja voimakas, minua ei kylmyys vahingoita."

Tyttö esteli, mutta hän oli itsepäinen, ja vihdoin pyysi hän häntä. Hän ei ajatellut muuta kuin että oli sääli tyttöä. Hän kumartui alas ulko-ovea kohti ja piteli kättään ovenreiässä. Sieltä tuuli kylmästi ja pitkin ovipieltä levisi kuurajuova.

"Sinä saat täällä kuoleman", jatkoi hän.

Ja hän pyysi tyttöä kiiruhtamaan, sillä hän itse seiso ja paleli.

Silloin nousi tyttö vuoteelta, ja puolipimeässä — muutamia hiiliä hehkui vielä uunissa — seisoivat nämä molemmat nuoret ihmiset milt'ei alastomina toisiansa vastassa. Ennenkuin Ivar Lyth oli ennättänyt ajatella, mitä teki, oli hän asettanut kätensä tytön vyötäisten ympäri — ja sitten — seurasi hän häntä takaisin.

Niin yksinkertaisesti saattaa tapahtua, että rakkaus ottaa herruuden kahden ihmisen elämässä. Tässä

ympäristössä viettivät he kumpikin rakkauden juhlaa. He tunsivat vetoa toisiinsa siksi, että he olivat nuoria ja olivat tulleet ystäviksi. Päivä päivältä olivat he seuranneet toisiansa, puhuneet toistensa kanssa, surkutelleet toisiansa, auttaneet toisiansa sillä vähällä, millä saattoivat. Tänä hämäränä yönä tuli heistä mies ja vaimo. Hiilet sammuiivat takassa. Tuli pimeä heidän ympärillensä eikä Maria koskaan nähnyt, kuinka se mies, jolle hän oli antautunut, puristi käsiään epätoivoissaan siitä, mitä oli tapahtunut. Kuin salama vihlaasi läpi hänen ajattelemattomuutensa tämä: nyt oli hän sidottu, kenties ainaiseksi. Ja ajatukset kääntyivät takaisin vanhalle ladullensa. Ivar Lyth ei saanut sitoa naista itseensä, hän ei tahtonut sitä, hänelle ei nainen saanut synnyttää lasta. Oma koti ja oma pesä ei ollut häntä varten. Kuin neulanpistos kulki läpi hänen sielunsa, hänen ympärillensä tuli tyhjää. Hän makasi lamautuneena tuskasta, aika seiso i hiljaa hänen kammontunteensa kuohutessa ja hän unohti pitkäksi ajaksi, ett'ei ollut yksin.

Hän tuli tuntoihinsa kuullessaan Marian itkevän. Hän itki niin hiljaa ja hänen itkunsa ääni kuului niin heikosti. Eikä hän myöskään nyyhkyttänyt. Mutta Ivar Lyth tuns i, miten kyynel toinen toisensa perästä putosi hänen poskillensa. Ennenkuin hän arvasi sanaakaan, oli hän unhoittanut oman tuskansa hänen vuoksensa ja ottaessaan hänet käsivarsilleen lohduttaakseen häntä, sanoi hän hänelle kaikkea hyvää, mitä taisi. Niin, hän sanoi olevansa onnellinen siitä, että rakasti häntä.

"Mitä luulet sinä minusta", kuiskasi Mari vastaukseksi. "Mitä olet sinä ajatteleva? Kuin kevytmielinen nainen seuraan minä sinua sinun vuoteellesi ilman että sinä edes pyydät minua ja antaudun sinulle. — Oi! Sinun täytyy luulla, että minä olen huono, kevytmielinen, ja että minulla on ollut muita ennen sinua. Mutta sinun tulee uskoa minua nyt, Ivar, kun minä sanon sinulle, että minä en koskaan ole pitänyt kenestäkään ennen sinua, eikä koskaan ole kukaan saanut minulta mitään, vaikka minä olen niin köyhä ja vaikka on ollut monta, jotka ovat houkutteleet. Mutta ensi hetkestä kun minä näin sinut — minä en voi sanoa, miten se oli. Mutta oli joku minun sisässäni, joka sanoi minulle, että sinua minä uskoisin. Oli edeltäkäs in määrätty, että sinä tulisit minun tielleni ja jos minä olisin kieltänyt vaikka sata kertaa, olisit sinä kuitenkin saanut minut viimeksi. Minä tiesin sen, kun makasin tuolla ja tunsin, miten sinä katselit minua. Niin, minä tiesin sen ensi kerralla kun sinä tulit sisään ja minä istuin siellä ja kun riippui sinusta saisinko minä jäädä."

Hän sanoi tämän ja paljon muuta. Hän itki niin että hänen sydämensä oli ratketa, että oli antanut Ivar Lyth'in saada tahtonsa perille ja että hän nyt epäilisi häntä kevytmielisyydestä, ja että hän rakasti häntä ja oli onnellinen. Ivar Lyth ymmärsi kaiken ja hän unhotti päätöksensä. Hän unhotti mustat ajatuksensa, joiden hän kuitenkin yhä tiesi sukeltavan esille. Hän unhotti tuskansa tulevaisuudesta ja elämästä ja antoi toiselle kaikki lupaukset, joita nainen voi vastaanottaa mieheltä.

XIV.

Kun minä nyt kirjoitan tämän miehen kohtalosta, näyttää kaikki minusta niin selvältä ja niin yksinkertaiselta kuin kaikki hänen elämässään oikeastaan alkoi. Ennen oli hän nukkunut tai vain heilunut elämässä. Kaikki oli käynyt niin hiljaa ja verkallensa eteenpäin, lapsesta nuorukaiseksi, nuorukaisesta mieheksi. Ivar Lyth'illä oli ollut keveätä ja hänellä oli ollut kovaa. Pahaa ja hyvää oli hän tehnyt vuorotellen, mutta ei koskaan mitään, joka satoi häntä ja ajoi häntä itse elämän pyörteeseen. Tiedättekö, mikä se on? Oletteko katsoneet pyörteeseen. Se kiehuu teidän silmienne edessä ja te näette, että putoatte siihen. Te tiedätte, että kun se tapahtuu, on teidän elämänne lopussa, ettekä te pääse milloinkaan sieltä. Mutta kuitenkin ette te voi auttaa itseänne puristuksesta. Kuitenkin täytyy teidän liukua aivan alas kuolemaan ja kadotukseen eikä teissä ole voimaa, jonka asettaisitte vastarintaan.

Niin täydellisesti ilman mahdollisuuksia kääntyä takaisin oli Ivar Lyth nyt, ja näyttäneekö se käsittämättömältä — hän oli onnellinen huolimatta siitä, että hän tuns i onnettomuuden tarttuvan itseensä limaisine sormineen. Hän työns i ajatuksen onnettomuudesta takaisin ja hänellä oli voimia siihen. Yö yöltä hiipivät molemmat nuoret toistensa luo, päivä päivältä jakoivat he suuret ja pienet. Kaikki oli kuin unta, josta Ivar Lyth heräsi sinä yönä, kun Maria kertoi hänelle, että hänestä tulisi isä.

Minä tiedän, että mitä minä nyt kerron, kuuluu hyvin jokapäiväiseltä, ja minä ymmärrän, että tuskin voin selittää, kuinka tämä jokapäiväinen tälle miehelle jo alusta näytti olevan jotain aivan toista ja enemmän. Minun täytyy pyytää teitä uskomaan minua, kun minä sanon, että mitä tapahtui, tuli hänen yllensä hillitsemättömän mahdin voimalla, kietoi hänet ja pakoitti hänet tielle, jota hän ei tahtonut kulkea. Hän sanoi itsellensä jo alussa, että hänen täytyi kulkea sitä. Niitä vastaväitteitä, joita hän teki sisässänsä, ei hän ilmaissut kenellekään. Ja kuten Maria sanoi ensi hetkestä tunteneensa itsensä

sidotuksi häneen, niin tiesi hän myöskin olevansa sidottu Mariaan. Eroitus oli vain se, että tyttö oli iloinen ja tyytyväinen siitä, kun hän taas kirosi hetkeä, joka oli sitonut heidät. Mutta ei sanallakaan antanut hän tytön ymmärtää tätä sisäistä riitaisuuttansa, joka jo alusta alkaen laski perustan hänen vihallensa tätä naista kohtaan, joka oli tuleva hänen vaimoksensa ja joka jo oli se. Ei tavullakaan viitannut hän, että hänen sisässänsä asui jotain kaikesta siitä, jota minä nyt heikoin sanoin koetan tuoda esille. Kun hän kuuli Marian sanovan, että hänestä tulisi äiti, kulki kuin veitsiä hänen lihansa läpi. Mutta hän puri hampaansa tuskasta yhteen ja kun hän kuuli Marian sanovan: "Ethän sinä vain menne luotani!" tiesi hän, ett'ei koskaan, koskaan se olisi hänelle mahdollista. Hän sanoi olevansa iloinen, että oli käynyt kuten oli käynyt ja että he tulisivat toimeen, kuten niin monet muut.

Mutta hänen sisässänsä kalvoi jo se mato, joka lopettaisi kalvamalla hänen sekä sydämensä että aivonsa.

XV.

Naiminen on rikasta varten, on joku ollut kylliksi julma sanoakseen, köyhän ei koskaan pitäisi rakastaa. Siitä asti kun Ivar Lyth oli niin suuri, että osasi ajatella omin neuvoin, oli hän ihmeteltyt, mistä se tuli, että ei ollut voimaa, joka voisi estää virrottain likaisia lapsia tulvimasta köyhien korttelin kaikkien äyräitten yli. Onko sitten ilo saada rakastaa naisesta niin suuri, että se voittaa koko elämän kurjuuden, ja onko riemu saada pitää lasta käsivarsillansa niin ääretön, että kaikki miettiminen, punnitseminen ja kaikki järki sammuu tuoksi lyhyeksi silmänräpäykseksi, joka ainakin Ivar Lyth'illä oli niin kamalasti sekoittunut kammolla?

Ivar Lyth sanoi kuitenkin itsellensä olevan luonnollista, että Maria kuten jokainen muukin nainen tahtoi saada häpeänsä vaihdetuksi kunniaksi tulemalla niin pian kuin mahdollista kutsutuksi naiduksi vaimoksi. Ja hän piti yhtä itsestäänselvänä, että hän itse kuten moni muu mies katsoisi kunniansa vaativan suojella hänen, Marian, kunniaa. Mistä tuli, että he saattoivat mennä naimisiin? Niin, kuinka on sellainen kaikkein useimmissa tapauksissa mahdollista? Ivar Lyth ansaitsi siihen aikaan neljätoista kruunua viikossa ja Maria seitsemän. He arvelivat omistavansa enemmän kuin kylliksi — ei ollut ketään, joka ei olisi sanonut sitä heille, ja Ivar Lyth säilytti itsellensä, mitä tiesi, nimittäin että Marian ansio ei olisi pitkäaikainen. Se ajatus oli hänestä muuten samantekevä. Sillä kärsiä, sovittautua siihen, joka kuitenkin on välttämätöntä, raahustaa ja vetää eikä koskaan saada lepoa — mitä olisi hän välittänyt siitä! Se, mikä täytti hänet tuskalla oli esitunne, jota ei koskaan kokonaan voisi saada vaikenemaan, että *juuri senkautta, että hän joutui naimisiin*, tulisi hän kärsimään, mitä ei kukaan ennen häntä ollut kärsinyt. Hän tulisi kärsimään, mitä kaikki muut kärsivät ja omansa lisäksi. Tuli aika, jolloin tämä mies ei voinut käsittää, että milloinkaan oli seurannut vaimoansa papin luo.

Mutta sitten kuin he kerran olivat alkaneet siitä puhua, oli kuin päätös jo edeltäkäsikin olisi tehty. Oli kuin olisi joku kiiruhtanut hänen tekojansa, ruoskinut niitä eteenpäin. He menisivät naimisiin, se oli luonnollista, ja kun he kerran olivat päässeet niin pitkälle, kävi heille yht'äkkiä selväksi, että naimisen tuli tapahtua niin pian kuin mahdollista. He alkoivat jälleen laskea, mitä heillä oli, ja se näytti heistä olevan kylliksi ja mahdollista. Huonekaluja otettiin vähittäismaksulla, huone vuokrattiin ja he seurasivat toisiansa kuulutuksia ottamaan. Ivar Lyth tuskin tiesikään, ennenkuin eräänä päivänä seurue oli kokoontunut pieneen huoneeseen, josta oli tuleva hänen ja Marian koti ja silläaikaan kun vieraat istuivat ja odottivat heitä, menivät hän ja Maria todistajinensa papin luo.

Se oli kummallinen hetki, jona he seisoivat siellä hänen huoneessaan ja odottivat. Ivar Lyth sai yhden kohtauksistansa, kun hän näki selvästi kaikki eikä hän saattanut ymmärtää, mikä voima oli hänet laahannut sinne. Ja kuitenkin — eikö se ole kummallista? — kuitenkin oli hänelle epämääräinen tunne, että jotain onnellista oli tapahtunut hänelle. Oli lauantai-ilta ja päivä senjälkeen saivat he olla työstä vapaina. Heillä olisi oma huone asuttavana. Kukaan ei häiritsisi heitä, kukaan ei keskeyttäisi heidän keskusteluansa, kukaan ei katselisi, kun he hiljaa keskustelisivat toistensa kanssa. He kohtaisivat toisensa ruoka-aikoina ja heillä olisi rauhallinen nurkka, johon he voisivat tulla ja jota he saattaisivat kutsua omaksensa.

Se kiihko, jota tämä mies tunsi, oli niin harvinaista, että se ei voinut purkautua eikä saada ilmaa, ja keskellä kaikkea hämmentynyttä, joka raastoi häntä kappaleiksi, kävi hän juhlalliseksi kun pappi alkoi lukea vihkimäkaavaa. Kun hän asetti sormuksen vaimonsa sormeen, ei hän ajatellut, että se oli väärää metallia ja hän tunsi kuin olisi rauhallinen, kaunis unhoitus levinnyt sen ylle, mitä hän juuri oli tuntenut. Kun pappi sitten toivotti heille onnea, palasi rauhattomuus silmänräpäykseksi. Mutta se katosi taas ja kun he olivat kestinneet vieraansa ja olivat yksin pienessä ylliskamarissaan, silloin

asettautui Ivar Lyth akkunan viereen ja katseli kadulle. Ja niin ihmeellisesti ovat vastakohtat yhdistetyt ihmissydämässä, että hän tässä silmänräpäyksessä ajatteli saavuttaneensa, mihin kaikki ihmiset pyrkivät.

Samassa tunsu hän käden, joka kosketti hänen olkapäätänsä ja muisti, ett'ei ollut yksin. Ivar Lyth asetti käsivartensa vaimonsa vyötäisten ympäri ja suuteli häntä kauan. Hän vapisi sisäisesti ja se saattoi yhtä hyvin purkautua nauruun kuin itkuunkin. Mutta oli hämärä, ja hänen oli helppo kätkeä kasvonsa.

XVI.

On ihmisiä, jotka yksinäisyydessä saattavat kuulla ikäänkuin todellinen höyrylaivan tai koneen kohina täyttäisi heidän aivonsa. Tämä jyske tuntuu hyvin kummalliselta. Se on selvää eikä sitä voi järkeillä tyhjäksi. Ja se tulee sisältäpäin. Se voi olla poissa ajoittain. Mutta se tulee aina jälleen. Kun se tulee, voi alkaa ääneen puhua itseksensä päästäkseen sitä kuulemasta, ja luulee hetkisen unohtaneensa sen tai aivan sen vaienneen. Mutta niin pian kuin hän vaikenee, alkaa ääni uudistetulla raivolla ja tätä ääntä ei voi verrata mihinkään muuhun ääneen maailmassa. En voi löytää mitään muuta, johon sitä vertaisin, kuin, jos voisi kuulla oman verensä kohisevan, kuten joki kohisee yli kivien ja vuorien, niin kuuluisi se tällaiselta. Mutta siinä ohessa on tämän äänen laita niin kummallisesti, että se tuntuu tahtovan tukahuttaa kaiken muun, joka soi tai saattaa soida ihmisessä. Ymmärrys, ajatus ja tahto näkyvä vaikkenevan, kun tämä kohina alkaa. Se kokoontuu pyörteeksi, ja on kuin itse uppoisi pyörteeseen ja kuuluisi sen laulavan päänsä päällä.

Onko joku, joka tietää, mitä tämä ääni merkitsee? Ivar Lyth oli yksi niistä, jotka ovat havainneet sen, ja hän oli kuullut äänen tulevan ja menevän ja tulevan takaisin pitempien tai lyhempien väliaikojen perästä. Hän arveli, että se ennusti hänessä voimaa, joka vihdoinkin tulisi väkevämmäksi kuin hän itse.

Kukaan ei koskaan uskalla kertoa, että olisi kuullut jotain sellaista, koska hän pelkää, että ihmiset joko nauraisivat hänelle tai pelosta vetäytyisivät erilleen ja jättäisivät hänet yksin. Ivar Lyth ei ollut poikkeus tässä suhteessa. Hän oli pelännyt saavansa kuulla tämän äänen yksinäisyydessään, maannut valveilla pimeässä ja odottanut, että se alkaisi kuulua hänen korvissansa ja hän oli nukkunut tämän pauhinnan tärinäessä hänen korvakalvojansa kaksinkerroin kovemmin, kun uni teki hänen jäsenensä raskaiksi kuin lyijyn. Mutta ei koskaan ollut tämä kammo kiduttanut häntä niin kuin ensimmäisinä päivinä hänen naimisestansa.

Paetaksensa vaimonsa seuraa ja saadaksensa olla yksin, meni hän tällöin ulos eräänä sunnuntaina. Ja silloin tapahtui, että hän kohtasi sen miehen, jonka seuran hän tuskin puoli vuotta sitten niin äkkiä oli jättänyt. Tohtori tuli häntä vastaan kadulla kuin ei mitään olisi tapahtunut ja tervehti yhtä ystävällisesti kuin ainakin.

Ivar Lyth ei ollut koskaan puhunut tohtorille, missä hän asui, koska hän tunsu eräänlaista ujoutta olla huoneosakkaana ja koska hän tahtoi, ett'ei tämä mies, jonka kanssa hän oli vaihtanut ajatuksia, näkisi, kuinka kurjalta hänen kotinsa näytti. Sentähden ei tohtori ollutkaan voinut ottaa selvää entisestä ystävästään, jonka hän muuten varmaan olisi tehnyt. Tämän sanoi myöskin tohtori ensimmäiseksi ja kysyi sen ohessa, oliko hän jollain tavoin loukannut toista.

Ivar Lyth vastasi kieltävästi, sillä aikaa kun hän sisässään toivoi toisen monen penikulman päähän. Niin paljon arveli hän tänä aikana eläneensä, että oli unohtanut sen ajan, jolloin he molemmat tunsivat toisensa. Ei kertaakaan ollut hän ajatellut, että tohtori oli olemassa tai muistanut, että hänellä oli ollut tapana istua hänen luonansa saamassa ravintoa sille elämälle, joka nyt joutuisi perikatoon. Ivar Lyth tuijotti edessään olevaan mieheen kuin kummittelijaan kuolleitten valtakunnasta, ja hän ymmärsi heti, että hän ei koskaan voisi selittää toiselle, että se ei ollut epäkiitollisuus, joka oli pidättänyt häntä poissa.

"Minkätähden en ole nähnyt teitä nyt puoleen vuoteen?" kysyi sillävälillä tohtori.

Minkätähden? Kuinka osaisi Ivar Lyth vastata siihen kysymykseen?
Tiesikö hän sen sitten itse?

"Minä olen mennyt naimisiin", vastasi työmies tyyliä.

Tohtori säpsähti ja silmänräpäyksen luuli Ivar Lyth hänen muistavan heidän viimeistä keskusteluaan. Vilauksessa näki hän edessään ne hirvittävät sanat, jotka hän itse oli lausunut, näki ne kuin olisivat ne olleet kirjoitetut ijäti unohtumattomasti. Jälleen tunsu hän tuon selittämättömän katkeruuden siitä, että

joku näki hänet läpitse, joku, joka ehkä näki terävämmin kuin hän itse, ymmärsi häntä ja tuomitsi hänet. Mutta tohtori näytti siltä kuin ei olisi mitään huomannut ja samalla ystävällisellä hymyilyllä kuin aina, sanoi hän:

"Ei, oletteko te mennyt naimisiin? Ja siitä ette ole puhunut sanaakaan minulle?"

"En ajatellut sitä silloin", vastasi mies.

"Ettekö?" jatkoi toinen. Ja hänen äänensä kuului leikkilliseltä.

"En, en ollut koskaan nähnyt häntä kun tapasimme."

Tohtori kävi äkkiä vakavaksi, ja jälleen tuntui työmiehestä kuin olisi toinen koko ajan käynyt ja ajatellut niitä sanoja, jotka kerran olivat päässeet häneltä itseltään. Molemmat miehet jatkoivat kulkuaan eteenpäin toistensa rinnalla eikä kumpikaan heistä sanonut mitään. Joka askeleella, jonka he astuivat, kasvoi Ivar Lyth'issä eräänlainen tukahuttava katkeruus ja hän olisi toivonut saavansa jotain syytä purkaa sitä ja näyttää toiselle vihaansa. Äkkiä kääntyi tohtori hänen puoleensa ja ojensi hänelle kätensä:

"Naimisiin meno on hyvin vakava asia", sanoi hän. "Ja minä toivotan teille sydämestäni kaikkea onnea, mitä voi saavuttaa tässä surullisessa maailmassa."

Tohtori nauroi lyhyesti sanoessaan viimeiset sanat ja Ivar Lyth ymmärsi hänen tehneen sen, ei, että hän tänä silmänräpäyksenä olisi ollut leikkisällä tuulella, vaan koska hän ei tahtonut näyttää liian juhlalliselta eikä tunkeilevan ystävälliseltä. Hetkiseksi yllätti työmiehen häpeän tunne pahojen ajatuksiensa vuoksi. Hän kiitti toista, niin hyvin kuin voi. Mutta hän vältti samalla katsoa tohtoria silmiin. Niin, hän arveli omien silmäluomiensa läpi voivansa tuntea, kuinka toisen katse etsi hänen omaansa.

Niin kulkivat he hiljaa vielä hetkisen ja tohtori kysyi, saisiko hän käydä tervehtimässä vastanaineita. Työmies ei kieltänyt eikä käskenyt. Hän ei ajatellut muuta kuin niitä onnettomia sanoja lapsensa tappamisesta, jotka hän kerran oli lausunut ja ennenkuin hän itse tiesi, mitä teki, tai minkävuoksi hän teki sen, oli hän keskeyttänyt keskustelun ja pakoittanut tohtorin pysähtymään.

"Tohtori muistaa kyllä, kun me viimeksi tapasimme?" sanoi hän.

Toinen näytti kummastuneelta enemmän puhujan äänen kuin itse sanojen vuoksi. Mutta Ivar Lyth ei antanut hänelle aikaa puhua. Hengenvedossa tuntui puhevirta suhisevan hänen huuliltaan. Hänestä itsestä tuntui kuin olisi hän seisonut vieressä ja kuullut jonkun muun puhuvan ja sanat tulivat selvästi ja tarkasti, kuin olisi hän lukenut ne paperilta.

"Te muistatte sen", sanoi hän. "Minä näen, että te muistatte sen. Minä istuin keinutuolissa teidän huoneessanne. Siellä ylhäällä oli aina niin lämpöistä ja hyvää. Minulla ei ole milloinkaan ollut niin lämmintä ja hyvää. Silloin puhuimme me jostakin, mitä se nyt oli, en muista. Mutta minä muistan sanoneeni teille, ett'en koskaan tahtoisi saada lasta, ja jos saisin, murhaisin minä sen. Jotain sellaista minä sanoin. Mutta minä olen usein ajatellut täytyväni tulla ja sanoa teille, ett'en tarkoittanut sitä. Tohtorihan voi ajatella, että kunniallinen mies ei tarkoita mitään sellaista. Minä sanoin niin vain siksi, että en koskaan ole koettanut sitä itse ja ett'en siksi myöskään tiennyt, mitä sellaisissa tilaisuuksissa tunnetaan. Tohtori ei varmaankaan koskaan ole luullut, että minä tarkoitin täyttä totta?"

Suunniltaan hämmästyksestä vakuutti tohtori, että mitään muuta ei hänelle milloinkaan ollut juolahtanut päähän ja että hän ainoastaan ensi silmänräpäyksessä oli hiukan kummastunut. Ja hän lisäsi, että oli pitänyt noita lausuttuja sanoja niiden katkerien tunteiden ilmauksena, joita Ivar Lyth oli osoittanut omaa äitiään kohtaan.

Työmies ei ollut koskaan ennen tullut ajatelleeksi sellaisen yhteyden mahdollisuutta, mutta samana hetkenä kuin toinen sanoi sen, tuntui hänestä kuin olisi hän aina itse tarkoittanut samaa.

"Juuri niin", vastasi hän innokkaasti. "Juuri niin. Tohtori on hyvä ihminen, ja te ymmärrätte minua. Se olin minä, jonka olisi pitänyt tulla tapetuksi. Ei kukaan muu kuin minä. Jos minä olisin kuollut, kun synnyin, tai ennenkuin synnyin, ei kukaan olisi sanonut näitä inhoittavia sanoja."

Ivar Lyth ei voinut käsittää, että hän oli voinut lausua nuo mielettömät sanat, tuntea, että ne olivat mielettömyyttä eikä kuitenkaan estää sanojen menemästä huuliensa yli. Ei ole mitään kamalampaa kuin että sellaista tapahtuu ja raivoissaan ymmärsi hän samalla kertaa, että hän kaikella, mitä oli sanonut, oli tehnyt asiansa vain pahemmaksi.

Hän seurasi tohtoria pitkälle eteenpäin ainoastaan, että tämä saisi tilaisuuden sanoa jotain, joka rauhoittaisi hänen levottomuuttansa. Koko ajan kasvoi hänen raivonsa, se oli niin vahva, että se tuntui

sairaudelta, joka uhkasi puhjeta ja varastaa häneltä voimat ja terveyden. Hän tunsu itsensä silmänräpäyksessä niin väsyneeksi, että hän tuskin uskoi jaksavansa kulkea eteenpäin. Mutta kummallisella itsensähillitsemisellä onnistui työmiehen — samalla kun hän aivoissaan kuuli kuin äänen tuhansista hyrräävistä pyöristä — ottaa tohtoria kädestä ja sanoa:

"Älkää välittäkö siitä, mitä minä sanon. Minä en voi oikein hyvin tänään. On parempi, että minä menen kotiin lepäämään hetkiseksi."

Ivar Lyth kääntyi ympäri ja lähti tuntien tässä hetkessä kuin olisi hän likellä mielisairautta. Varmaa on, että hän silloin olisi ollut onnellisempi.

XVII.

Kun hän tuli kotiin heittäytyi hän vaatteet päällä vuoteelle ja sulki silmänsä. Hänen vaimonsa ei ollut kotona, ja Ivar Lyth'istä tuntui hyvältä saada raueta ilman että kukaan saattoi nähdä häntä.

Hän makasi hiljaa ja ihmetteli, kuinka oli mahdollista, että se todellakin oli hän, Ivar Lyth, joka oli tässä huoneessa, joka eli ja liikkui ihmisten ja olojen keskuudessa, joita hän ei saattanut ymmärtää eikä arvostella. Samassa kuuli hän askeleita portailta ja joku tarttui oveen. Kuin pistos kulki hänen läpitsensä ja hän avasi silmänsä, jotta ei sisääntulija näkisi, että hän uinahti ja luulisi, että hän nukkui. Se oli Maria, joka tuli ja hän vihastui siitä, että se oli hän. Hän vihastui kuin olisi hänen vaimonsa häirinnyt häntä tärkeässä tehtävässä ja hän makasi ja mittaili hänen vartaloansa silmillään, kun Maria otti päällystakkia yltänsä. Hänellä oli kiinteä hameenliivi yllänsä ja mies näki heti, kuinka suureksi vaimo oli paisunut. Vaimo käsitti hänen katseensa ja huokasi:

"Minä en kyllä voi jäädä työhön kauemmaksi", sanoi hän.

"Ei, minä voin hyvin uskoa sen", mumisi mies.

"Pari viikkoa vielä", jatkoi vaimo. "Mutta kauemmin ei se käy päinsä."

"Ei", vastasi hän lyhyesti. "Sitten saan minä ruveta tekemään työtä yksin."

Hän katui sanojansa sitten kuin oli sanonut ne. Sillä Maria astui vastaamatta akkunan luo. Täällä istuutui hän ja mies kuuli, että hän itki.

"Sinä toivot varmaan pääseväsi minusta", sanoi hän.

Ja kuin pahat henget olisivat asettaneet sanat hänen kielellensä, kääntyi hän ympäri, katsoi vaimoonsa ja vastasi:

"Niin, sitä minä toivon."

Hän sanoi sen kitkerästi ja lyhyesti, äänellä, joka vapisi inhosta. Hän kuuli oman äänensä kummallisen selvästi ja se leikkasi hänen korviansa. Ja kun sanat sitten olivat lausutut, makasi hän hiljaa eikä voinut katsoa vaimoonsa. Hän kuuli Marian lakkaavan itkemästä ja hän ymmärsi peloittaneensa hänet niin ankarasti, että hän unohti ensi alakuloisuudentunteensa ja istui nyt hiljaa odottaen miehen sanovan jotain.

Mutta miehellä ei ollut enään mitään sanottavaa. Hän makasi hiljaa eikä ymmärtänyt, että todellakin oli sanonut niin pahoja sanoja. Hän kysyi itseltään, eikö se ollut totta. Eikö hän sitten toivonut pääsevänsä hänestä? Kyllä, kyllä. Jo silloin oli hän toivonut ett'ei koskaan olisi nähnyt häntä. Se tuntui hänestä vain niin hirvittäväältä, että oli antanut hänen tietää sen. Se oli melkein samaa kuin uhallansa pistää veitsi hänen sydämeensä. Hän ei voinut kestää ajatusta että oli tehnyt jotain niin pahaa ja tehdäksensä kaikki hyväksi jälleen, sanoi hän hänelle olleensa joitakuuta päiviä alakuloinen, vaimon ei pitäisi välittämän, mitä hän oli sanonut, hän usein, ollessaan surullinen, tapasi sanoa sellaista, mitä ei tarkoittanut. Sitä pyysi hän hänen muistamaan tulevaisuuden varalle eikä rasittamaan sellaisella mieltänsä. Oikein vakuuttaakseen hänelle tarkoittavansa hänelle hyvää, sanoi hän edelleen, ett'ei Marian enään tarvitse työskennellä tehtaassa. Hän oli sairas ja tarvitsi jäädä kotiin hoitamaan itseään. Hän jäisi kotiin nyt heti. Hän, Ivar Lyth, tekisi työtä heidän kummankin puolesta ja ottaisi kaikki hartioillensa. Hän tahtoi tehdä sen, että Maria näkisi ett'ei hän ollut tarkoittanut mitään paha.

Tuskin tarvitsee huomauttaa, että tämä oli juuri se, mitä Ivar Lyth'in ei olisi pitänyt tehdä. Hän otti

kaiken taakan hartioillensa ja kun hän teki sen, on mahdollista, että hän tarkoitti hyvää. Mutta itse asiassa otti hän vastuullensa enemmän kuin jaksoi kantaa ja kun tie silloin käy pitkäksi ja kuorma tuntuu yhä raskaammalta, silloin herää myöskin vastenmielisyys yhä voimakkaampana. Ivar Lyth itse otti heti alusta kuorman kantaaksensa. Mutta kun hän sitten tunsu, että se oli raskas, luuli hän, että vaimo oli käyttänyt hyväkseen hänen lempeyttään vierittämällä taakan omilta hartioiltansa. Siitä kasvoi hänen inhonsa häneen. Se järsi hänen sielunsa pohjalla ja se nakersi onttoa paikkaa ympärillensä. Se kalvoi rikki kaiken, mitä ihmiset kutsuvat omaksitunnoksi ja itsensähillitsemiseksi ja oli päiviä, joina ei mikään rikos olisi ollut mahdoton hänen tehdä. Riippui kenties vain puuttuvasta tilaisuudesta, ett'ei hän sitä tehnyt.

XVIII.

Sillävälän saapui se päivä, jona Ivar Lyth'in lapsi syntyi. Hän oli tehtaassa koko päivän, sillä työmiehellä ei ole varoja pyytää vapaapäivää. Kun hän lähti kotoa oli synnytystyö alkanut.

Se oli kummallinen päivä, jonka Ivar Lyth vietti. Hänen ajatuksensa olivat kerran lähteneet kulkemaan vinoon suuntaan, ja sentähden ei hän kyennyt tuntemaan muuta kuin että oli inhoittavaa, että hän, joka oli syntynyt niin hyvin kuin kadulla, joka ei ymmärtänyt itseään eikä elämäänsä, joka oli yksinäisempi maan päällä kuin kukaan niistä jotka harhailevat yksin ympäri, että hän todellakin saisi lapsen. Kun hän seiso siinä ajatuksessansa ja ilman että huomasi sitä, kuuli koneitten surinan ympärillensä, tuli esimies ja kulki ohitse.

"No, tänään paukahtaa kotona sinun luonasi?" sanoi hän.

Ivar Lyth katsoi ylös eikä ymmärtänyt, mitä toinen tarkoitti.

"Seisotko sinä ja uneksit?" sanoi esimies.

Ivar Lyth koetti nauraa.

"Kyllä, se on totta", sanoi hän.

Toinen kävi äkkiä vakavaksi.

"Niin, ensi kerralla ollaan kyllä iloisia", sanoi hän. "Mutta odota toiseen tai kolmanteen kertaan. Silloin se kirvelee."

Sillä lähti hän, ja Ivar Lyth seiso ja ihmetteli, kuinka oli mahdollista, että kukaan ihminen saattoi luulla, että hän oli iloinen. Hän kulki koko aamupuolen ympäri tukahutetulla ahdistuksen tunteella ja kun puolipäivä tuli ja hän oli menossa kotiin, kääntyi hän ympäri puolitiestä. Omituinen tunne kylmää varmuutta versoi hänessä. Hän tunsu itsensä hetkessä aivan vakuutetuksi siitä, että kaikki oli ohitse ja loppunut onnettomasti. Ajatus tuli kuin nuoli ja löi alas hänen kuin olisi hän saanut ilmestyksen. Hän oli niin varma siitä, että vaimonsa oli kuollut ja lapsi hänen mukanaan, kuin olisi hän itse nähnyt sen. Ja hänen sydämensä helleni äkkiä senvuoksi, että hän arveli vaimonsa kuolleen hänen tähtensä, auttaakseen häntä suuresta surusta. Minä ymmärrän, että tämä tuntuu kaikista ihmisistä kummalliselta, kenties aivan mielettömältä. Mutta oli niin, että miehen täytyi hillitä itseään voidakseen jälleen kääntyä ja palata kotiin.

Kun hän tuli huoneeseen, makasi hänen vaimonsa vuoteessa ja hymyili hänelle. Hänen rinnallansa makasi lapsi. Vaimo nyökkäsi Ivar Lyth'ille ja sanoi, että se oli poika.

Mies seiso kuin kivettyneenä. Hän tunsu varmuuden väistyvän todellisuuden edestä, mutta ei *tahtonut* uskoa.

"Vai niin", sanoi hän vain. "Onko minulla poika?"

Useita naisia oli huoneessa. Kaikki tuijottivat onnelliseen isään, kun hän oli sanonut nämä muutamat sanat, ja purskahtivat nauramaan. Yksi heistä sanoi: "Tuollaisia ovat he kaikki. Ensimmäisellä kerralla ei kukaan mies ymmärrä, että se todellakin on hänen oma lapsensa, jonka hän näkee."

Ivar Lyth seiso ja ajatteli, oliko hänen laitansa kuten kaikkien muidenkin, tai kaikkien muiden kuten hänen itsensä. Ja hän muisti äkkiä, että hänellä olisi pitänyt olla jotain antamista vaimollensa. "Etkö sinä tahtois mitään?" sanoi hän. Vaimo vastasi olevansa janoissaan. Ja Ivar Lyth meni ulos

hankkiaksensa hänelle jotain virvoittavaa. Mutta tämän keksi hän vain siksi, ett'ei voinut viipyä sisällä. Hän juoksi kuin mieletön katuja ylöspäin. Se oli pieni, yksinäinen katu, eikä kukaan voinut nähdä häntä. Juokseva mies väenteli käsiään ja koko hänen kasvoillaan vaihtelivat mitä raivokkaimmat vääristykset. Oli keskipäivä eikä hän uskaltanut senvuoksi huutaa ääneen. Mutta kylmä hiki tihkui hänen koko ruumiistansa ja kun hän tuli kauppapuotiin, täytyi hänen pysähtyä edustalla ennenkuin meni sisään, ett'ei kukaan puotissa näkisi, kuinka kiihoittunut hän oli. Kun Ivar Lyth tuli pöydän luo oli hän ulkoapäin tyyni. Niin, hänpä vielä kertoikin, että vaimonsa juuri oli saanut lapsen ja hän kerskasi siitä. Hän pyysi jotain hyvää sairaan juoda, asetti rahat esille ja sanoi, että se halusta sai olla kallista. Senjälkeen maksoi hän mehupullon viimeisillä lanteillaan ja iski lähtiessään leikillisesti silmää puotiapulaiselle.

Kun hän jälleen oli ulkona kadulla, tunsii hän ruumiinsa olevan kuin murskaksi lyödyn. Jalat horjahtelivat hänen aliansa ja tuskalla saattoi hän laahata itsensä eräälle aukinlaiselle portille. Hän tuli pieneen pihaan, mutta siellä vaipui hän alas paljaaseen maahan ja pullo käsissään purskahti mies mitä epätoivoisimpaan itkuun. Ivar Lyth makasi pitkänään maassa ja arveli, että koko maailma oli murskaantunut, että jotakin niinhyvin hänen sisässään kuin ulkopuolellaankin oli rikkunut, että kaikki oli lopussa ja että hän itse jäi yhä ja yhä kauemmaksi, katosi pisara pisaralta kyyneleihin, jotka valuivat pitkin hänen poskiansa. Hän makasi siellä tietämättä maailmasta ympärillensä kunnes hän kuuli äänen, joka puhui. Hän kavahti ylös.

Eräs herra korkea hattu päässä ja turkit yllä seisoii hänen edessään.

"Oletteko te juovuksissa, mies, vai oletteko sairas?" sanoi hän.

"Minä en ole juovuksissa", vastasi mies.

Mutta hänen äänensä petti ja kun hän nousi ylös, eivät hänen jalkansa tahtoneet häntä kantaa.

"Näky selvästi, että olette juovuksissa", sanoi turkeissa oleva herra.

"Ett'ette häpeä. Keskellä valkoista päivää."

Ivar Lyth'illä ei ollut voimia vihastua. Hän hoiperteli ulos portista ja meni kotiin. Siellä ojensi hän mehupullon vaimollensa ja hyväili ensi kerran lastansa ja hänen sydäntänsä kirveli kuin tulella, kun yksi naisista sanoi:

"Kokonainen mehupullo! Onpa toki hyvä, että on joku, joka on hyvä vaimollensa."

XIX.

Minä pyydän lukijan ajattelemaan, mitä se tahtoo sanoa, jos sieluntila sellainen, jota tässä kuvataan, kestäisi viikon. Jo se näyttäisi olevan kylliksi tuhoaman ihmisen. Ivar Lyth'illä kesti tätä tilaa *kymmenen vuotta*. Hän ei ollut tänä aikana koskaan sairas eikä koskaan terve. Hän ei ennättänyt koskaan toipua eikä hän ennättänyt koskaan tulla toisenlaiseksi. Välistä saattoi hänestä tuntua kuin jokin selkenisi hänen sielussaan. Mutta hän ei saanut koskaan aikaa ottaa siitä selvää. Ja olisiko hän voinut tulla toisenlaiseksi kuin kysymys, johon ei kukaan voi vastata.

Kukaan ei myöskään voisi kertoa kaikkea, mitä todella tapahtui hänelle näinä vuosina. Ja kuitenkin itse asiassa tapahtui todella ainoastaan yksi seikka. Hänen tuli pitää elossa niitä ihmisiä, jotka riippuivat hänestä. Hänen tuli hankkia heille katto pään päälle ja leipää ja kaiken tämän ohessa tuli hänen sitäpaitsi huolehtia itsestään, ett'ei kukaan saisi nähdä, minkälainen hänen mielentilansa oli ja mitä hän todella tunsii. Hänen tuli valvoa villipettoa sisässäänsä ja pitää sitä ohjaksissa, sillä välin kun koko ajan tunsii sen kynsien repivän lihaansa. Viisi kertaa eli hän saman tarinan, jonka juuri kerroimme ja kaksi kertaa vei hän kuolleenasyntyneen lapsen kirkkomaahan. Vain kolme pienokaista jäi eloon. Toiset kuolivat ennenkuin olivat nähneet päivän valoa ja hänen vaimonsa vanheni ja kului. Hän vanheni ennenaikojaan ja kuihtui, kuten köyhän väen vaimot tekevät ja jos joku nyt näki hänet, ei ollut helppoa ajatella hänellä kerran olleen kauniit, siniset silmät ja runsaan vaalean tukan. Ei kukaan, joka tiesi, mitä Ivar Lyth sanoi, olisi myöskään nuhdellut hänen vaimoaan siitä, ett'ei hän koskaan palannut takaisin tehtaaseen työhön. Ivar Lyth sen sijaan teki sen. Hän kirosi häntä ajatuksissansa senvuoksi, että vaimo vieritti kaiken kuorman hänen niskoillensa. Ja hän teki sen, vaikka sisimmässään ymmärsi, että kaikesta, mitä tapahtui, ei vaimonsa olisi voinut estää vähäpätöisintäkään seikkaa, ja hänellä oli kuormansa myöskin, hänellä. Hän oli vain onnellisempi siinä, että ei tuntenut kuormaa niin raskaaksi.

Oikeastaan riippui kaikki ehkä siitä, että heillä oli kolme lasta ja että Maria ei koskaan tullut oikein terveeksi aina siitä asti kun ensimmäinen lapsi syntyi. Tiedättekö, miten käy köyhässä kodissa, kun vaimo on sairas eikä mies koskaan ansaitse enempää kuin että hän nipin napin jaksaa pitää kaikki käynnissä. Voitteko ajatella sitä? Olen nähnyt sen läheltä ja on paljon, jotka ovat nähneet sen. Mutta minä väitän, että ei edes voi uneksia, kuinka tämä elämä todellisuudessa muodostuu. Olette kenties käyneet ympäri köyhissä kodeissa ja voitte kukaties antaa tietoja sekä miltä siellä näyttää että kuinka ihmiset elävät. Mutta te ette voisi kuitenkaan koskaan sanoa tai edes ajatella murto-osaa siitä painosta, joka laskeutuu mieleen, kun vuodet vain kuluvat ja kuluvat ja koko elämä näyttää menevän alaspäin. Sillä kun ei tule parempaa, tulee huonompaa. Kun ei kulje ylöspäin, kulkee alaspäin. Ja vihdoin tullaan siihen, että kaikki, mitä omistetaan, on vain lainana, koska huonekalut vaeltavat edestakaisin kodin ja panttilainaston välillä. Ei ole sanoja, joilla saattaisi kaikkea tätä kuvailla.

Ivar Lyth'illä oli seinäkello. Se oli ensimmäinen kapine, minkä hän osti vaimollensa kun he olivat menneet naimisiin ja hän maksoi sen kuparikolikoilla, joita hän useina kuukausina oli pannut erikseen laatikkoon. Se oli hieno ja uusi kun hän osti sen. Ja siinä oli jokin kodikkaisuuden ääni, kun puoliset ensi kerran kuulivat sen käyvän kodissa. Jos te nyt saisitte nähdä sen, tuskin uskoisitte, että se vain kymmenen vuotta sitten oli uusi ja löi kauniisti ja kevyesti. Se ontuu käydessään ja tuntuu kuin ei se koskaan olisi ollut muuta kuin rääsyinen.

Vanha kello on kulkenut edestakaisin tuota tavallista köyhänmiehentietä ja Ivar Lyth on aina ihmetellyt, milloin se jäisi viimeisen kerran niin ett'ei hän koskaan näkisi sitä jälleen. Mutta kun hän välistä kuuli sen käyvän, luuli hän saattavansa ymmärtää mikä hänet itsensä oli turmellut. Aika oli kuluttanut häntä, se oli kuluttanut hänet niin nopeasti senvuoksi, että teos jo alkuaan ehkä oli halpa, mutta myöskin siksi, että se ei koskaan ollut saanut käydä rauhassa samalla paikalla. Hän itse oli heitetty elämän äärimmäisyyksien väliin, hänen elämässään ei ollut lepopaikkaa. Ja minä pelkään, että teosta ei koskaan oltu säännöllisesti vedetty. Tämä saattaa kuulua sukkeluudelta, mutta te ette naura, eikä myöskään mikään nauru sopisi tässä.

Vanhaa kelloa ei enään ollut Ivar Lyth'in kodissa. Hän kantoi sen panttilainajaalle pari viikkoa ennen kuin viimeinen onnettomuus tapahtui. Mutta hän saattaa vielä kuulla näpähdykset, kun se kävi ja hän voi nähdä vian kellotaulussa, josta kappale lohkeni, kun hänen piti laittaa isoa osoittajaa, joka oli pudonnut. Toisinaan saattaa hän vielä toivoa, että saisi nähdä sen vielä kerran. Sillä se kello oli paras, mitä hänen vanhin poikansa tiesi elämässä.

XX.

Ivar Lyth'in esikoisen nimi oli Felix. Mutta itse ei hän ollut antanut pojalle tätä nimeä. Hänen vaimonsa sitä tahtoi, koska, kuten hän sanoi, niin köyhä kuin onkin, saattaa kuitenkin aina kustantaa lapsellensa kauniin nimen. Ivar Lyth ei sitä tahtonut, koska hän oli lukenut yhtä ja toista ja tiesi, että sana merkitsi onnellinen. Mutta myöskin tämän väitteen ymmärsi hänen vaimonsa torjua sanomalla: "Sehän on vielä sitäkin parempi. Miksi ei hän tulisi onnelliseksi?"

Niin kävi, että Ivar Lyth'in ensimmäinen lapsi sai nimen Felix. Äiti antoi pojalle nimen ja pappi kastoi hänet.

On jotain ihmeellistä kun ensi kerran kuulee tämän ohuen, hennon kirkunan, joka kertoo, että maailmaan on saatettu uusi elämä. Luulisi ehkä, että Ivar Lyth, jolla oli ollut niin monta ajatusta tulevaa pienokaista vastaan, myöskin olisi saanut vastenmielisyyden häntä kohtaan sitten, kun hän oli syntynyt. Mutta niin kummallinen on ihmisen luonne, että usein tapahtuu sen selvä vastakohta, mitä olisi voinut luulla. Ivar Lyth alkoi täydellisesti jumaloida esikoistansa ja lyhyen ajan kuluessa näytti siltä kuin olisi tämä tunne syrjäyttänyt hyvän osan niitä ajatuksia ja sielunliikutuksia, jotka ennen olivat sulkeneet hänet pois muiden ihmisten elämästä. Ei ole hyvä sanoa, mikä tämän sai aikaan. Mutta ensi hetkestä kun Felix avasi silmänsä isää kohti, oli tällä katseella häneen harvinainen vaikutus, ja kun poika ei vielä osannut puhua, saattoi isä istua pitkät hetket ja katsella näihin silmiin, jotka näyttivät puhuvan hänelle uutta ja liikuttavaa kieltä. Oli kuin olisi hän katsellut omaan itseensä kun hän istui yksin pojan kanssa. Ja kun lapsi nojasi häntä vasten, kävi kaikki hiljaiseksi ja tyyneksi isän rinnassa. Hän alkoi melkein itse luulla, että hän lopuksi tulisi kuten muutkin ihmiset. Sillä olla kuten muutkin ihmiset — eikö se merkitse, että voi kiinnittää sydämensä johonkin elämässä? Ainakin tuli Ivar Lyth uskoneeksi niin, kun hän istui hiljaa ja tunsu pojan nukkuvan käsivarsillansa. Voisi ehkä luulla, että tämä rakkaus lapseen olisi Ivar Lyth'ille tullut siksi sillaksi, joka vei itse elämään. Mutta onnettomuudeksi oli tämä isänrakkaus sitä laatua, että se puustavillisesti sulki pois kaiken muun. Ivar Lyth käsitti sen nimittäin

niin, että poika ja hän olivat ainoastaan toisiaan varten. Poika isää ja isä lasta varten. Kaikki muu oli heille vain pikkuseikkoja, joilla ei ollut mitään arvoa. Ja kun nuoremmat sisarukset syntyivät, niin silloin oli kuin ei heitä olisi ollutkaan tai kuin ei heitä ainakaan olisi ollut Ivar Lyth'ille. Hän saattoi astua kotiin tullessaan läpi huoneen ja unohtaa tervehtiä kumpaakaan noista toisista. Hän näki vain Felix'in. Ja hän kiirehti heti häntä vastaan ikäänkuin vakuuttautuaksensa, että poika vielä eli. Kun hän oli työsssänsä, saattoi hän käydä ja ajatella lasta tunnittain ja minä luulen, että ei yhdelläkään äidillä ole milloinkaan ollut suurempaa tunnetta lasta kohtaan kuin Ivar Lyth'illä tätä poikaa kohtaan, jota hän hiljaisuudessa oli kironnut ennenkuin pienokainen vielä oli nähnyt päivänvalon. Nyt siunasi mies lasta ajatuksissansa ja kun hän seisoi pojan vieressä saattoi hän laskea kätensä hänen päänsä päälle ja hiljaa mumista sanoja, joita ei muut kuin hän itse saattanut kuulla.

Mikä ennenkaikkea kiinnitti meidän köyhää sankariamme lapseensa oli, että hän jo alusta pitäen luuli pienokaisen ymmärtävän kaikki hänen ajatuksensa jo ennenkuin poika edes osasi oikein puhua.

Tämän täytyy kuulua kummalliselta muiden korviin, mutta Ivar Lyth oli varma asiastansa. Hän luuli nähneensä sen lapsen silmistä ja hänellä oli tapana sanoa: keneenkään ei poika ole katsonut niinkuin minuun. Kun äiti tuli ja tahtoi ottaa pojan isältä, kirkui lapsi ja jos Felix istui äidin luona ja isä tuli sisään, ojensi pienokainen käsivartensa häntä kohti. Jos Ivar Lyth osaisi kertoa meille, mitä hän tuns sellaisina silmänräpäyksinä tai vain kun lapsi tuli juosten häntä vastaan ja otti pienellä kädellensä hänen suuren kätensä ja käveli hänen kanssansa, jolloin hänen pienet jalkansa astuivat useampia askelia silläaikaa kuin isän astuivat yhden — olisi hänellä varmaan oleva ihmeellisiä tarinoita kerrottavana. Kun Felix oli niin suuri, että osasi, sai hän joka aamu seurata isää tehtaaseen ja kun työmiehen tuli lähteä kotiin, oli poika siellä häntä hakemassa. Toiset työmiehet pudistivat päätänsä tälle suhteelle ja arvelivat, että pojasta tulisi pikkuvanha alituisesta yhdessäolemisesta täysikasvuisen miehen kanssa. Eikä ole epäiltävää heillä olleen oikein. Tämän lapsen elämä oli itse asiassa toisenlainen kuin kaikkien muiden, eikä Felix koskaan leikkinyt kuten muut lapset. Aivan pienenä istui hän mieluimmin hiljaa lattialla ja näytti kuin olisi hän ajatellut jotain esinettä, jota piti kädessään, ja sitten kun hän oli alkanut puhua ja käydä, löysi hän aina askaroimista. Mutta hän ei leikkinyt. Hän kulki hiljaa ja katseli mitä vanhemmat tekivät, kuin olisi hänellä jo ollut omat ajatuksensa elämästä eikä isä voinut koskaan puhua hänelle kuten lapselle. Ei koskaan hennonnut Ivar Lyth kurittaa häntä eikä koskaan sanonut hän hänelle pahaa sanaa. Eikä lapsikaan antanut siihen aihetta, mutta Maria antoi miehellensä monta pistosanaa hänen suhteestaan poikaan. Tämä liukui hänen ohitsensa kuin ei hän olisi kuullut hänen sanojansa. Felix ja toiset lapset! Kuinka olisi Ivar Lyth voinut verrata häntä johonkukun toiseen koko maailmassa?

Kun sunnuntai tuli, oli miehellä alussa aina tapana tehdä kävelymatkoja vaimonsa ja poikansa keralla. Oliko kesä tai syys, tai oliko talvi, se ei vaikuttanut mitään tähän seikkaan. Jos vain ilma oli jotakuinkin sopiva, kulkivat he kauaksi tullien taakse. Eikä koskaan tuntenut Ivar Lyth itseään niin vapaaksi kun silloin kun hän ei enään nähnyt kaupunkia. Sitä mukaa kuin vuodet kuluivat, alkoi hän kuitenkin etsiä tekosyitä, jotta Maria jäisi kotiin. Asia oli nimittäin niin, että hän tuns itsensä onnellisemmaksi saadessaan olla yksin pojan kanssa, ja vähitellen tultiin siihen, että lapsi ja hän useimmiten lähtivät kahden. Ei kumpikaan heistä kahdesta ollut koskaan sanonut, että niin tuli olla. Se ei ollut mikään sopimus. Se kävi vain niin — aivan itsestensä. Lauantai-iltana tuli Felix ja kuiskasi isän korvaan: "huomenna lähdemme me ulos, isä." — "Niin", kuiskasi tämä takaisin. "Sinä ja minä." — "Niin, sinä ja minä."

Ivar Lyth'illä oli ihmeellinen lohdutus tästä suhteesta. Tämä yksinäisyys lapsen keralla tuli hänen suurimmaksi iloksensa. Hän oppi leikkimään lapsen kanssa ja lapsi oppi leikkimään isän kanssa. Tämä tapahtui useimmiten, kun he olivat tulleet kaupungin aitojen ulkopuolelle ja mieluimmin, kun ei mikään vieras silmä voinut nähdä heidän leikkejensä. Jos oli talvi, laskivat he mäkeä tai myöskin rakensivat lumilinnoja. Jos oli kesä, poimivat he kukkia ja lehtiä ja tekivät itselleen lehtimajoja lehväksistä. Viimeinen heidän yhdessä rakentamansa lehtimaja on vielä jälellä metsässä erään tullin ulkopuolella. Se on hyvin kätkeyty ja siellä on kenties myöskin yksi ja toinen niistä leikkikalusta, joita isä oli opetellut valmistamaan huvittaaksensa pienokaista.

Mutta muuten olivat he kummallinen pari, nämä kaksi, mies ja lapsi, jotka seurasivat toisiaan vakavina pitkin tietä, puhuen toistensa kanssa kuin kaksi täysikasvuista ihmistä, Ivar Lyth, joka aina vaikenä muiden aikana, puhui tälle lapselle itsestensä. Hän kertoi lapselle tuskantunteistaan ja pelostaan elää, jutteli kuin kamalina aavesatuina kaikki ne ihmeelliset, huumaantuneet mielikuvitelmat, joita oli liikkunut hänen sisässään ja joita hän ei koskaan muuten olisi virkannut kenellekään. Ihmettelevin silmin kuunteli poika kaikkea tätä, ja kun hän tuli vanhemmaksi, alkoi hän ymmärtää. Hänen lapsellisessa mielessään iti siemen mielentilaan, joka teki hänet vanhaksi. Ja mitä enemmän isä kertoi sitä vahvemaksi kävi side, joka kiinnitti nuo kaksi toisiinsa.

"Mistä se tulee", sanoi Felix kerran, "että kun sinä olet minun kanssani, olet sinä aina iloinen ja hyvä? Mutta kun sinä olet muiden kanssa, olet sinä hiljaa ja surullinen. Mistä se tulee?"

"Se on senvuoksi, että sinä pidät niin paljon minusta", sanoi Ivar Lyth.

"Eikö sitten kukaan muu tee sitä?" kysyi poika.

"Tiedätkö ketään muuta, joka pitää minusta?" oli vastaus.

"Kyllä, siskot", väitti lapsi.

"He ovat pieniä", vastasi isä vältellen.

Poika nyökkäsi eikä sanonut pitkään aikaan mitään. Hän vain piti lujasti isän kättä ja välistä suuteli sitä pienillä huulillaan. Silloin oli Ivar Lyth onnellinen tai melkein onnellinen. Hän unhotti kaiken muun ja heidän ympärillensä paistoi kevätaurinko. Isä ei myöskään koskaan unhoittanut sitä paikkaa, jossa he silloin seisovivat Hagan metsässä. Heidän edessään siinsi kappale Kaivosalmea kimeltävän sinisenä ja heidän ympärillensä putkahteli vihreä lehtiverho esiin pensaista ja puista. Heidän jaloissaan maassa rapisivat mennäkesän harmaanruskeat lehdet ja tammen paljaalla oksalla heidän päänsä päällä vieserteli peipponen.

Ivar Lyth kulki ja ajatteli, mitä poika oli sanonut, ja koko ajan mietiskeli hän syytä, miksi poika ei ollut maininnut sanaakaan äidistä, vaan oli puhunut ainoastaan pikkusisaruksista. Hän mietti, että niin pieni lapsi saattoi olla niin viisas ja ymmärtää niin paljon, ja hän kulki koko ajan ja ikäänkuin odotti tai oli peloissaan, että poika sanoisi jotain enemmän.

Sillä sitä myöten kuin vuodet kuluivat, ei puolisoiden ahtaassa kodissa eletty enään rauhallisesti ja hyvästi. Osaksi tuli tämä ehkä siitä, että ei ole helppoa köyhän miehen naida naista, joka ennen on nähnyt parempia päiviä. Ajatellaan ehkä harvoin, mitä se merkitsee, että työläisluokan nainen joutuu piiiaksi herrasväkeen, saa syödä hyvää ruokaa kolme kertaa päivässä, kulkea hienosti puettuna ja nukkua yksinäisessä huoneessa. Sellainen oli se paikka ollut, joka Marialla kerran oli ollut. Siinä oli hän ollut neljä vuotta ja tottunut tapoihinsa. Kun hän sitten oli jättänyt sen, tapahtui se pikaisuudesta ja väliaika tehtaassa oli hyvin lyhyt. Kun hän sitten sai oman kodin, oli hän ensin onnellinen, että oli saanut sen. Hänhän oli kärsinyt vaivoja jonkun aikaa ja miehensä luona oli hänellä aina parempi kuin silloin. Mutta sitten tuli aika, jolloin hän alkoi muistaa, minkälaista hänellä kerran oli ollut. Hän kärsi päivittäin miehensä omituisesta luonteesta eikä kukaan saata moittia häntä, että hän ei voinut ymmärtää häntä, tai että se elämä, jota puoliso viettivät, olisi voinut auttaa häntä unhoittamaan. Ei ole vaikeata ajatella, kuinka kaksi ihmistä, sellaista kuin nämä molemmat, sidottuina toisiinsa koko elämäkseen, saattavat tehdä pahaa toisillensa. Maria halveksi miestänsä sentähden, että tämä oli hempeä eikä voinut hankkia hänelle parempaa elämässä. Hän sanoi miehelle, että tämä kulki ja uneksi ja että se oli senvuoksi kun he eivät koskaan voineet saada niinkuin muilla ihmisillä oli. Muuten hän puhui kyllä totta. Eikä Ivar Lyth kieltänytkään sitä koskaan. Mutta kun vaimo puhui sellaista, saattoi hän istua ja uneksia ja elävästi kuulla sen pienen tytön äänen, joka kerran oli tehnyt hänet niin onnelliseksi sanomalla hänelle hyvää yötä.

Hän istui ja ajatteli, kuinka kummallisesti elämä voi muuttaa ihmisen. Me muutamme varmaan kaikki, mutta on ihmisiä, jotka muuttuvat nopeammin kuin toiset ja on ihmisiä, jotka muuttuvat kummallisella, kovalla ja ratkaisevalla tavalla, joka lopettaa ottamalla pois kaiken sen, mikä kerran oli heissä hyvää ja suloista. Maria oli pieni ja hento kun Ivar Lyth ensin oppi hänet tuntemaan. Nyt oli hän karkeajäseninen ja vahva. Hänen kasvonsa olivat ennen hienot ja pehmeät, nyt olivat ne karkeat ja kovat. Hänen silmänsä olivat siniset ja lempeät, nyt olivat ne tulleet teräväksi ja ilkeäsisuisiksi. Hänen suunsa oli muinoin punainen ja kaunis, nyt se oli käynyt kuopalle ja muuttunut rumaksi. Hänen poskensa olivat täynnä ryppejä ja hänen ennen niin lempeä äänensä oli kimeä ja kirkuva. Hän pelotti lapset, niin usein kuin hänen äänensä leikkasi terävänä läpi hiljaisuuden heidän kodissaan.

Eivät yksin vuodet olleet vaikuttaneet tätä muutosta. Se oli kaikki se paha, joka oli tullut hänen ja hänen miehensä väliin, kaikki se paha, jonka vuodet olivat tuoneet mukanaan, kaikki se, jonka yli ei voi päästä tai jota ei voi unhoittaa, kaikki, mitä hän oli kärsinyt, kaikki, mitä toiset olivat tehneet pahaa hänelle ja kaikki, mitä hän itse oli rikkonut. Usein saattoi hänen miehensä istua ja tarkastella häntä ja ajatella tätä. Mieliharmi oli kaivanut vakoja hänen poskiinsa, kieltämykset rypistäneet kokoon hänen suunsa, laahustaminen ja raahaaminen ja raskaudentilat muuttaneet hänen jäsenensä karkeiksi. Hänen silmissään oli ilkeä ilme.

"Tämä", sanoi mies itseksensä, "on tullut siitä, että minä en rakastanut häntä. Pahat sanat väijyvät hänen sisäänpainuneiden huuliensa takana. Elämän pettymykset ovat ottaneet tänne tyssijansa. Kaikki tämä syyttää ja pelottaa minua samalla kertaa. Onko se tullut verkalleen vai nopeasti, sitä en tiedä. Minä en ole nähnyt, koska se tuli. Minä tiedän vain, että se on tullut. Ja minä näen hänen katseestaan, että hän huomaa saman muutoksen minussa."

Mutta juuri siksi, että kaikki tämä oli tullut niin ilkeäksi, niin kamalaksi, niin alhaiseksi, juuri siksi ei poika voinut täysin vilpittömästi puhua isänsä kanssa, kun hän piteli hänen kättänsä auringonpaisteessa ja sanoi hänelle kaikki, mitä hän muuten ajatteli. Vaieten kulkivat he kuin kaksi suurta ihmistä toinen toisensa rinnalla, ja lapsi ja täysikasvuinen ajattelivat samoja ajatuksia, vaikka eri tavoin. Ja kuitenkin tiesi lapsi tällä kertaa enemmän kuin kypsyysvuosiin ennättänyt, ja tapahtui se kumma, että poika vaikenä, koska hän piti onnettomuutena, että isä saisi tietää pahimman.

Niin oman ajatusmaailmansa vangitsema oli Ivar Lyth kuitenkin, että hän ei pitkään aikaan aavistanut, mitä tapahtui hänen omassa kodissaan.

Tapahtui kerran, että hän eräänä lauantai-iltana tuli kotiin saatuaan jostain syystä kaksi kruunua vähemmän viikkopalkkaa kuin hänellä oli tapana saada. Antaessaan rahoja vaimollensa, näki hän, että oli jotain, jota vaimonsa tahtoi sanoa, mutta kuitenkin salasi.

"Oliko jotain?" kysyi hän hämmästyneenä.

"Ei", vastasi Maria. "Ei mitään."

Ivar Lyth kävi miettiväksi, sillä hän huomasi, että vaimolla oli itku kurkussa eikä hän voinut ymmärtää syytä. Hän tuli samalla kertaa katkeroituneeksi. Sillä hän tunsi vaimonsa lausumattomat sanat kuin nuhteen onnettomuudesta, joka kuten ainainen riidanaihe oli heidän välillensä: rahan puute. Ajatus kaikista niistä kerroista, joihin he olivat sanoneet toisillensa kovia sanoja, kun puute oli kiihoittanut heitä raivoon toisiansa ja kohtaloansa vastaan, kulki hänen läpitsensä luodin voimalla, joka polttaa lihan ja samalla musertaa.

"Mitä se on?" melkein huusi hän.

Vaimo peräytyi miehen tulisuutta ja Ivar Lyth sai sen äkillisen epäluulon, että vaimo tahtoi jotain salata. Vaimo puhui kiireisesti ja kuumeentapaisesti ja sanoi, että hän halusi parin käsineitä. Hän lisäsi, että sitä ei mies voinut ymmärtää, sentähden, että oli mies. Nainen haluaa olla hieno, mutta sitä ei tee mies. Vaimo väitti nyt, että hän oli kulkenut ja ajatellut näitä uusia käsineitä kokonaisen kuukauden eikä ollut sanonut mitään.

Marian koko olento oli kiihkossa, kun hän sanoi tämän ja Ivar Lyth seisoikin koko ajan ja kuunteli hänen sanojansa ja kuuli, että vaimo valhetteli. Mutta miksi valhetteli hän? Miksi teeskenteli hän? Käsineet? Hän, joka ei koskaan mennyt ulos. Hän, joka ei koskaan huolehtinut, mitä ryysyjä puki yllensä. Hän ei osannut edes käsittää sen epäluulon laatua, joka itä hänessä ja ajatuksissansa toisti hän vaimonsa sanat ja etsi yhteyttä siitä.

"Olisi parempi, jos ostaisit Felix'ille parin kenkiä", sanoi hän. Ja hänen silmissänsä oli epäluuloisesti tutkiva katse, kun hän kääntyi vaimoonsa.

Maria näytti tulevan suunniltaan niinpian kuin kuuli pojan nimen.

"Felix", kirkui hän ja hänen äänensä kävi teräväksi, kuin silloin kun hän tahtoi tehdä pahaa sanoillansa. "Felix ja Felix. Minä en kuule muuta. Hän on totisesti saanut enemmän kuin kukaan muu. Etkö sinä luule minun tietävän, että sinä salassa ostelet hänelle kaikkea mahdollista? Etkö luule minun tietävän, mitä hän saa? Mutta se sinun tulee kerran tietää, että se, mitä sinä annat hänelle, sen varastat sinä meiltä."

Ivar Lyth ei vastannut. Hänen ajatuksensa askaroivat ainoastaan koettaen tutkia, mitä oli tämän kohtauksen takana. Hän kääntyi ympäri ja lähti ulos. Ja yht'äkkiä löi häneen ajatus: Felix ymmärsi tästä kohtauksesta ehkä enemmän kuin hän itse. Poika oli seisonut akkunan luona ja ollut katselevinansa ulos. Mutta Ivar Lyth muisti panneensa huomionsa lapsen ilmeen. Poika näytti äärimmäisen pelästyneeltä ja samalla kertaa tuntui hänestä olevan tärkeätä olla olevinansa mitään näkemättä. Ivar Lyth ei ymmärtänyt, mistä hän oli saanut tämän ajatuksen. Mutta se täytti hänet levottomuudella, kuin olisi se merkinnyt onnettomuutta hänen lapsellensa. Hän ajatteli sitä koko illan, ja kun pojan piti mennä makuulle, piti hän tarkasti vaarilla hänen jokaista liikettänsä. Mutta poika nyökäytti isälle kuin ei mitään olisi tapahtunut. Hetkeä myöhemmin saattoi isä hänen hengityksestänsä kuulla, että hän nukkui.

Lähimpinä päivinä ei Ivar Lyth saanut mitään ratkaisua arvoitukseen ja Felix ei sanallakaan ilmoittanut panneensa huomiota isän ja äidin väliseen kohtaukseen. Mutta kuinka olivinkin ei Ivar Lyth voinut unhoittaa tätä tapahtumaa. Tämä ei riippunut siitä, että kohtaukset kodissa olisivat olleet harvinaisia. Päinvastoin. Tarvittiin ainoastaan mitä pienin seikka, jotta eripuraisuus molempien puolisoitten välillä leimahtaisi täyteen liekkiin. Mutta ei koskaan ennen ollut Maria sekoittanut poikaa heidän riitaisuksiinsa ja kun se nyt tapahtui, luuli Ivar Lyth huomaavansa, että hän piti poikaa kohtaan jonkinlaista selittämätöntä vihaa. Siksi ei mies voinut unhoittaa tapahtunutta ja hän kulki useita päiviä

tuntien itsensä mieleltään kuin odottaisi hän vain jotain, joka tapahtuisi ja joka tavalla tai toisella koski Felix'iä ja häntä itseä. — —

On kummallisesti aavistusten laita, koska ei voi kieltää, ett'ei niitä olisi ja että ne toisinaan johtavat meidät oikeille jälille. Ehkä tekisivät ne sen useimmin, jos me vain olisimme tarkkaavaisempia itseemme nähden. Ja ehkä sellainen huomaavaisuus opettaisi meille yhtä ja toista. Ivar Lyth'in tarvitsi odottaa ainoastaan seuraavaan sunnuntaihin saadakseen vahvistuksen aavistuksilleen.

Oli kaunis syyspäivä. Aurinko paistoi niin lämpimästi ja valoisasti kuin tahtoisu se jättää hyvästit koko pitkäksi talveksi. Kuten tavallisesti otti Ivar Lyth tänäänkin pojan mukaansa ja he lähtivät ulos tietä, joka vie metsään kuningatar Kristiinan tien kumpaakin puolta. Ivar Lyth oli kiihoittuneessa mielentilassa ja hän arveli huomaavansa, että vaimo tuli levottomaksi heidän aikoessaan lähteä ulos. Se suututti miestä ja hän mainitsi jotain, että he eivät aikoneet tuhlata rahoja kävelyllä. Ivar Lyth huomasi myöskin, että Felix nämä sanat kuullessaan säpsähti ja hiipi lähemmäksi isää. Kun he tulivat ulos, oli miehellä tämä muistissa ja hän oli sentähden tavallista hiljaisempi. Hän tarkasteli varkain pojan kasvoja, kun tämä ei huomannut sitä, ja hän luuli pojan näyttävän tavallista kalpeammalta. Ivar Lyth koetti muistutella mielessään. Ehkä oli Felix näyttänyt kalpealta jo kauan? Ehkä vain hän, Ivar Lyth, ei ollut mitään huomannut. Hän tuli yhä ja yhä levottomammaksi, ja hänen sydämensä löi kovaa. Se löi niin kovaa, että hänen täytyi pysähtyä vetääkseen henkeään. Ja silloin — kun he olivat keskellä metsää — silloin kääntyi lapsi isään ja sanoi:

"Minä saan luvan puhua jotain sinulle, isä."

Ivar Lyth'istä tuntui, kuin tietäisi hän jo edeltäkäsikin, mitä poika tahtoi sanoa, ja hän oli lähellä huutaa ääneen kammosta, mutta sen sijaan tarttui hän pojan käteen ja sanoi yksikantaan:

"Mitä se on?"

Poika katsoi häneen ja koko hänen pienet kasvonsa värisivät. Jos olette nähneet lapsen, joka on kärsinyt keskenkypsyneen tuskia, hiipivän vapisten vanhemman henkilön turviin, silloin tiedätte, miltä nämä harvinaiset lapsenkasvot näyttivät. Hän katsoi isää suoraan silmiin ja sanoi juhlallisesti:

"Sinun täytyy luvata minulle, että et milloinkaan sano sitä kenellekään, et äidillekään."

"Äidille?" huudahti hän. "Miksi ei äidille?"

Ivar Lyth luuli ymmärtävänsä kaikki, vaikka hän ei jaksanut sitä vielä nähdä. Hän istuutui alas maahan ja veti pojan luoksensa.

"Mitä se on?" kysyi hän. "Sano se minulle! Lyökö hän sinua?"

Felix irroitti itsensä isän pitelystä ja katsoi häntä jälleen silmiin. Jälleen oli hänen kasvoillaan tuo pelästynyt, tiedoton ilme, joka tahtoi saada sydämen musertumaan yksinäisen miehen rinnassa.

"Jos sinä katsot minuun, kuten nyt teet, en minä uskalla sanoa sitä sinulle", sanoi lapsi.

"Mutta miksi niin?" kysyi isä jälleen.

"Siksi, että hän tekee meidät molemmat onnettomiksi."

He vaikenivat kumpikin hetkisen ja lopuksi täytyi isän luvata hänelle kaiken kautta, mikä oli pyhää ja rakkautensa kautta häneen itseensä, että hän olisi olevinansa kuin ei mitään tietäisi. Ja silloin vihdoinkin alkoi poika kertoa.

"Kotona on jotain, jota sinä et tiedä. Äiti juo. Hän juo paloviinaa. Hän ei tee sitä joka päivä, mutta hän tekee sen usein. On kummallista, että sinä et ole nähnyt mitään. Sillä mitä minä nyt sanon, tietää koko talo. Mutta se on varmaan siksi, että sinä ajattelet niin paljon. Se oli se, jota minä tahdoin sanoa sinulle."

Hän vaikenivat ja kun hän sai nähdä isän kasvojenilmeen, huusi hän:

"Sinä et saa olla sitä tietävinäsi. Sinä et saa. Muista että olet luvannut sen minulle."

Isä puristi pojan käsivarsillensa ja sanomaton häpeäntunne valtasi hänet. Niin kelvoton oli hän siis, niin kehno ja kurja, ett'ei edes voinut nähdä, koska oma vaimonsa oli juovuksissa. Hän ei edes voinut suojella lapsiansa, ei olla miksikään hyödyksi.

"Lyökö hän sinua silloin?" sanoi hän vihdoinkin ja hänen kasvonsa vääntyivät inhosta.

"Lyö", vastasi lapsi. "Mutta se ei merkitse paljoa. On vain niin ilkeätä nähdä, kun hän... on... täynnä."

Vaivalla sai hän sanotuksi tuon sanan, ja uudelleen sulki isä lapsen voimattomille käsivarsilleen. Ja he istuivat molemmat siinä, kunnes tuli iltapuoli ja nälkä pakoitti heidät palaamaan kotiin. Kun he tulivat kotiin, huomasi Ivar Lyth jälleen, miten vaimonsa tarkasteli heitä. Mutta hän tervehti häntä kuin ei mitään olisi tapahtunut. Ja hän näki, miten lapsi ymmärsi häntä ja kiitti häntä sydämessään.

XXI.

Ei ole niin kummallista, että Maria oli alkanut juoda. Hän alkoi sen toisen raskautensa aikana. Hänen elämässään oli kylliksi sellaista, mikä kiihoitti häntä etsimään huumausta. Ehkä oli hän yhtä hyvin tarinan arvoinen ja ehkä oli hän kärsinyt myöskin, ennenkuin alennus satoi hänet ainaiseksi. Vierekkäin olivat nämä puoliset vaipuneet kumpikin omaan alennukseensa, ilman että toinen oli aavistanut toisen tuskia. Ja mikä nyt enin askarrutti Ivar Lyth'iä, oli, mitenkä oli mahdollista, ett'ei hän mitään ollut nähnyt.

Hän oli kuin tämän ajatuksen maahan lyömä, ja hän väänteli itseään, että oli pakoitettu tarttumaan asiaan käsiksi pelastaakseen ainakin lapsensa.

"Että minulla ei ole ollut tästä aavistusta", ajatteli hän. "Että en minä, saatuani sen tietää, voi tukahuttaa sitä, tai säästää poikaa sen vaikutuksilta! Tiedänpö minä itse, mistä se tulee? Voinko selittää sitä taikaa, jota koko elämä harjoittaa minun ylitseni, niin ett'en voi koettaa taistella vastaan? Minä olen kuin sidottu pussiin, eikä ole niin alhaista tekoa, että minä en voisi sitä tehdä vain päästäkseni kohtaamasta hänen ilkeitä silmiään tai kuulemasta hänen pilkallisia sanojaan. Voisinko minä suojella lasta, minä, joka en ole koskaan voinut suojella itseäni? Ja jos voisinkin sen, eikö minun täydy päivät päästään olla poissa kotoa? Voinko minä estää sitä, mikä tapahtuu minun poissaollessani? Eikö kaikki tulisi pahemmaksi, jos minä sekaantuaisin siihen? Minä voin puhua hänelle, uhata häntä. Mutta kun minä olen lähtenyt, ja hän jälleen on yksin...?"

Niin mietiskeli epätoivoinen mies, joka ei voinut muuta kuin miettiä, ja monta kertaa tänä aikana ihmetteli hän, ett'ei ollut tullut hulluksi. Hiljaa ja suljettuna oli hän kulkenut tietänsä läpi elämän, mutta itsepäisemmin kuin ennen sulkeutui hän itseensä. Toverien seuraa ei hän koskaan ollut etsinyt, mutta nyt vältti hän heitä kokonaan. Tehtaaseen tuli hän kuten tavallisesti ja teki työnsä kuten ennenkin. Mutta hän ei vaihtanut sanaakaan kenenkään kanssa. Hän teki, mitä käskettiin. Mutta yli sen ei hän voinut ajatella ajatustakaan, ja jos joku on ollut luotu orjaksi, oli se hän. Se oli häpeä, jonka ympäri hänen mielteensä nyt kiertelivät, häpeä, joka tuli kuin kukkura onnettomuuden maljaan, ja tämä häpeä teki hänet araksi koko maailmaa kohtaan, aremmaksi kuin hän oli ollut ennen.

Hänen vaimonsa joi, sen tiesi koko talo. Niin oli Felix sanonut. Niinmuodoin tiedettiin se myöskin tehtaassa. Kaikki tiesivät sen — paitsi hän itse.

Meni niin pitkälle, että Ivar Lyth pelosta antaa itsensä ilmi tuskin uskalsi enään puhua pojalle, eikä hän hyväillyt häntä mielellään vaimonsa nähden. Ei hän myöskään uskaltanut kuten ennen, avoimesti ottaa lasta ulos kanssansa. Hän ajatteli aina, että Felix saisi maksaa sen jälkeinpäin, ja kun tuli sunnuntai, oli isän ja pojan tapana määrätä kohtaus kodin ulkopuolelle. Ivar Lyth kuvitteli sellaisissa tilaisuuksissa, että hänen vaimonsa silloin luulisi, ett'eivät he tapaisi toisiaan, ja hän luuli olevansa hyvin viekas, kun menetteli sillä tavoin.

Ennen ei hän koskaan ollut pitänyt tapana puhua lapsen kanssa äidistä. Nyt sen sijaan tuli hän heidän alituseksi puheenaineekseen. Niin pian kuin Ivar Lyth tapasi pojan eikä kukaan voinut heitä kuulla, oli ainoastaan yksi kysymys, jonka hän suuntasi pojalle. Hän tahtoi tietää, oliko äiti pidellyt häntä pahoin sitten viimeisen. Isä oli kuin kuumeessa ennenkuin oli saanut lapsen vastauksen. Ja joka kerta kun poika vastasi hänen kysymykseensä myöntäen, joutui hän raivoon, joka peloitti lasta ehkä enemmän kuin itse pahoinpitely. Ivar Lyth kulki ja mietti kosta, ja hänellä oli suunnitelmia ottaa lapsi ja karata. Hän ajatteli mennä papin luo koettamaan avioeroa. Hänellä oli tuhat ajatusta, mutta kaikki jäi mietteisiin ja sanoihin. Hän ei voinut toimia. Oli kuin hermot tahtomisen ja taitamisen välillä olisivat olleet poikkileikatut tällä miehellä. Ja hän saattoi kärsiä tuskia tästä ajatuksesta: "Minä en pääse tästä koskaan. En koskaan. En koskaan. Ennenkuin kuolema osoittaa minulle armeliaisuutta."

"Jospa minä saisin kuolla", sanoi hän kerran pojalle. "Jospa saisin kuolla kaikesta."

Lapsi katsoi isään suurin silmin ja vastasi:

"Mitenkä minun sitten kävisi?"

"Sinä kuolisit minun kanssani", oli vastaus.

Silloin vetäytyi lapsi erilleen ja Ivar Lyth kuuli hänen sanovan nämä sanat:

"Minä en tahdo kuolla. Minä niin pelkään kuolemaa."

On mahdollista, että ajatus siitä, mitä tulisi tapahtumaan, juuri tässä tilaisuudessa syntyi onnettomassa miehessä. Mutta vielä ei se ollut valmis toteutettavaksi, ja Ivar Lyth ei voinut koskaan toimittaa todellista tekoa pikaisuudessa. Kun hän oli kauan, hyvin kauan, ajatellut jotain asiata, kun hän oli ajatellut niin kauan, että ajatus vei hänet sinne, minne hän ei tahtonut, vasta silloin saattoi hän toimia. Eikä ole varmaa, että mies on rikoksellisempi sentähden, että hän kauan on miettinyt asiata. On ihmisiä, senlaatuista että *itse ajatus estää heitä vastustamasta kiusausta*, koska ajatus on ollut niin kauan itämässä heidän mielessään, että se on syönyt kaikki tyhjäksi ympärillensä. Jos ei olisi niin, olisi elämä huomattavasti yksinkertaisempaa.

Sensijaan ajatteli hän ainoastaan suojella Felix'iä. Ja Ivar Lyth sai sen kummallisen kuvitelman, että jos hän itse voisi saada nähdä vaimonsa juopuneena, niin ett'ei mikään väärinkäsitys voisi tulla kysymykseen, jos hän voisi saada hänet kiinni itse teossa, astua esiin ja sanoa: "mitä teet sinä? miltä näytät sinä?" silloin voisi hän myöskin peloittaa hänet tottelemaan, saada hänestä voitto, joka johtaisi heidän kaikkien pelastukseen. Hän kuvitteli, että hän vain näyttämällä itsensä tietäisi peloittaa hänet paheesta, joka alensi kotia ja jonka kautta hän varasti häneltä ja hänen lapsiltaan. Hän tahtoi hiipiä hänen luoksensa, lyödä häntä, jos se oli tarpeellista... Julmuus, joka on niin likellä tunteellisuutta, heräsi tästä ajatuksesta hänessä ja sai hänet näkemään kauhunäkyjä, joissa hän itse näytteli pääosaa.

Tätä mieletöntä aatetta oli vaikea toteuttaa tietysti senvuoksi, että Ivar Lyth koko päivän työskenteli tehtaassa eikä koskaan voinut päästä irti muuten kuin päivällislomalla. Hän koetteli sentähden kotoa lähtiessään sanoa, ett'ei tulisi kotiin päivälliselle, jotta sitten äkkiarvaamatta voisi astua huoneeseen. Hän oli mitä äärimmäisimmin kiihtynyt koko tämän aamupuolen ja tuskin oli päivällishetki lyönyt, kun hän nopein askelin kiiruhti kotiin. Vieläpä hän kulki kiertotietäkin, jotta ei kukaan voisi nähdä häntä akkunasta, vaikka tämä ei ollut pelättävissä asunnossa, joka oli neljännessä kerroksessa. Hän meni taloon takapihan yli. Kun hän astui sisään, ei siellä ollut yhtään mitään näkemistä. Vaimo katsoi vain miestänsä ihmetellen ja Ivar Lyth luuli hänen nauravan itseksensä, kun hän kuuli hänen selityksensä tapahtumasta.

Ivar Lyth tunsi itsensä aivan hämmästyneeksi siitä, että tämä tuuma oli epäonnistunut eikä hänen käynyt sen paremmin, kun hän jonkun aikaa senjälkeen teki saman kokeen keksien syyksi, että oli saanut ylityötä tehtaasta eikä siis tulisi kotiin ennenkuin pari tuntia tavallisen ajan jälkeen. Myöskin silloin epäonnistui hän ja epäonnistumisesta hänen levottomuutensa kasvoi. Meidän täytyy muistaa Ivar Lyth'in tulleen siihen, että kaikki, mihin hänen piti ryhtyä, niin suuri kuin pienikin, tuntui hänestä sisälliseltä tehtävältä. Hän oli kuin mies, joka polkee paljain jaloin ohdakekenttää. Ei ole pistettäkään, mihin hän voisi asettaa jalkansa niin ett'ei se lisäisi hänen tuskaansa. Sellaisessa miehessä ei kehity tarmo eikä johdonmukainen ajatuskulku.

Kuitenkin tapahtui eräänä päivänä, että sattuma tuli hänelle avuksi. Kone meni rikki tehtaassa. Sellaisissa tilaisuuksissa tapahtuu, että ne, joita ei tarvita auttamaan sitä jälleen kuntoon, aivan yksinkertaisesti saavat mennä kotiin. Siinä silmänräpäyksessä kun Ivar Lyth'ille kävi selväksi, että hän oli vapaa, kulki hänen läpitsensä jotain, joka oli voitontunteen kaltainen. Hän arveli, että tässä silmänräpäyksessä kaikki levottomuus jätti hänet. Hän tunsi itsensä melkein riemastuneeksi eikä hän ensinkään kiiruhtanut. Tyynesti ja kylmästi astui hän katua eteenpäin. Hän ei tehnyt mitään kiertoteitä, vaan arveli itseksensä ei olevan todennäköistä, että joku näkisi alas nelikerroksisen kivitalon ylimmistä ikkunoista. Ja hän kulki verkkaan niiden monien ovien ohi, joista ruuankäry ja höyry virtasi ulos epäsiisteihin porstuoihin, siirtyi eteenpäin lasten välitse, jotka leikkivät likaisilla porraskäytävillä ja seisoi vihdoin oman ovensa ulkopuolella. Ivar Lyth pidätti henkeä ja kuunteli. Kaikki oli hiljaista, vain kaukaisen soittokellon ääni kuului alla-olevasta kerroksesta. Hän odotti jännittyneenä ja mitä hämmäntyneimmät ajatukset risteilivät hänen aivojansa. Hänestä tuntui mahdottomalta, ett'ei mitään tapahtuisi tämän sulletun oven takana. Hän piti avainta kädessään, mutta varoi pitkään aikaan koskettamasta lukkoa.

Niin seisoi hän kauan voimatta eroittaa pienintäkään. Mutta ihmeellistä kyllä ei hänen päähänsä hetkeksikään juolahtanut, että hän tällä kertaa olisi voinut tulla turhaan. Hänen tarkkaavaisuutensa oli teroittunut äärimmäisyyteen asti ja vihdoin kuuli hän myöskin äänen. Se tuli selvästi hänen omasta asunnostansa. Mutta se oli niin heikko, että hän alussa ei voinut kuulla, mitä se oikeastaan oli. Yht'äkkiä säpsähti hän arvellen tuntevansa Felix'in äänen. Se, mitä hän kuuli, ei ollut itkua, vielä vähemmin parkua. Se oli hiljaista, tukahutettua uikutusta, mutta se vihvasi kuuntelevan miehen korvia kuin mitä saatanallisin ääni, mitä hän koskaan oli kuullut ja varmalla kädellä väänsi hän avainta lukossa. Hän teki sen niin hiljaa, että ei ääntäkään hankauksesta tunkeutunut edes hänen omiin korviinsa ja hän piti hetkisen ovea raollaan. Se oli Felix, joka valitti. Hän kuuli sen nyt selvästi. Tässä

silmänräpäyksessä näki hän vain yhden seikan. Hänen poikaansa oli kidutettu, kiusattu, ehkä lyötykin. Lapsi tarvitsi apua, ja tämä apu voisi kenties tulla niin täydelliseksi, että he molemmat sitten voisivat elää rauhassa. On itsestään selvää, että mies ei ajatellut mitään tästä kaikesta. Eräänlainen tiedoton tarmo hallitsi häntä ja hän kävi kuin unissakulkija suoraan huoneeseen, säilytyskammioon, josta valitus kuului.

Siellä sisällä istui Felix, kokoonkyyristyneenä pimeässä.

"Tule ulos", sanoi Ivar Lyth. "Tule ulos!"

Felix tuli ulos. Hän oli tuhkanharmaa kasvoiltansa pelästyksestä.

"Minkätähden istut sinä täällä?" sanoi isä.

Poika katsoi isää kasvoihin ja hän *ymmärsi*, että vaara oli tulossa.

"Minä rikoin lautasen", sanoi hän. "Ja äiti salpasi minut sisään rangaistukseksi."

Ivar Lyth kääntyi ympäri ja katsoi vaimoonsa. Ensi kerran näki hän vaimonsa juovuksissa ja käheä ähkynä pääsi häneltä.

"Onko se totta?" melkein huusi hän.

"Ei", vastasi Maria julkeasti. "Hän valhettelee myöskin."

"Miksi salpasit sinä hänet sisään?"

"Hän suututtaa minua, eikä se kuulu sinuun, miten minä kasvatan lapsiani."

Maailma musteni miehen silmissä, hän ei kuullut eikä nähnyt muuta kuin Felix'in äänen, joka huusi:

"Älä lyö häntä, älä lyö, minä pyydän sinua, isä." Mutta raivous vimmastutti häntä ja hän löi naista puristetulla kädellä päin kasvoja. Hän näki veren vuotavan hänen nenästänsä. Hän kävi rohkeammaksi nähdessään verta. Hän tarttui vaimoa molemmin käsin olkapäistä ja lennätti hänet kumoon lattialle. Vaimo kirkui ääneen ja huusi apua. Mutta mikään ei voinut nyt pidättää raivoavaa miestä. Kuin olisi hän tyhjentänyt kaiken hätänsä ja surunsa, koko elämän tuskan ja häpeän noihin koviin lyönteihin, kuritti hän häntä nyrkillään katsomatta, mihin lyönti sattui. Toiset lapset syöksivät ulos. Mutta Felix seisoi jälellä ja kerjäsi ja pyysi hänen lakkaamaan.

Kun Ivar Lyth väsyi, kohosi vaimo jälleen ylös ja vihasta leiskuvien silmin tarkastelivat he toisiaan. Vaimo oli äkkiä tullut raittiiksi, nousi ylös ja osoitti ovelle.

"Sinä olet lyönyt minua", sanoi hän. "Minä otan teidät todistajiksi, että hän on lyönyt minua niin että verestymiä on noussut."

Silloin kääntyi Ivar Lyth ja näki, että oli unohtanut sulkea oven. Kynnyksellä seisoi kolme naapurinvaimoa tarkastellen häntä inholla.

"Kyllä", huusivat he. "Me voimme todistaa, ja teemmekin sen."

Miehen voima oli tässä silmänräpäyksessä masentunut ja hän oli vaaraton kuin lapsi. Mitä naiset sitten sanoivat, ei hän kuullut. Hän istuutui vain ja käänsi heille selkänsä. Hän tunsu vain, ett'ei koskaan saisi oikeutta ja että kaikilla oli valta häneen. Hän olisi tahtonut mennä ulos, mutta ei voinut liikuttaa itseään.

Hän istui hiljaa ja kuuli naisten kauan seisovan ovella ja keskustelevan, mutta mitä he sanoivat, ei hän kuullut. Hän ymmärsi vain yhden seikan, nimittäin että nyt voisi hän vähemmän kuin koskaan suojella Felix'iä. Nyt oli hän joutunut huonon miehen huutoon, eikä hän voisi koskaan puolustaa ei itseään eikä muita.

Vaimo tiesi sen myöskin. Sillä hän teki asiasta pikaisen lopun ovensuussa seisovien naisten kanssa.

"Niin, nyt te olette nähneet, mitä täällä tapahtuu", sanoi hän. "Menkää nyt ja puhukaa se koko talolle."

Sillä sulki hän oven ja meni jälleen toimiinsa. Ivar Lyth'ille ei hän sanonut sanaakaan mutta minne mies sitten menikin, näki hän vaimonsa silmät tuijottavan vastaansa.

XXII.

Tässä tulee nyt vain muistaa, että tämä tapahtui talvisaikaan ja että talvi on pitkä sille, joka aina tekee työtä ja usein menee nälkäisenä sänkyyn. Se tapahtui heille kaikille nykyjään. Sillä vaimo osti etusijassa paloviinaa eikä hänellä ollut enään mitään syytä salata pahettansa.

Tänä talvena ei tapahtunut paljoa, joka olisi voinut kiintyä Ivar Lyth'in mieleen. Enimmäkseen oli se pieni tehtaanpyörä, jota hänen oli tapana ajatella, eikä hän koskaan itse ymmärtänyt, miten oli ensi kerran tullut huomanneeksi tämän pyörän. Se ei ollut yksikään noista suurista pyöristä, jotka heti pistävät silmään. Se kävi kahden suuremman välillä eikä Ivar Lyth tiennyt milloinkaan oikein, miksi se oli siinä. Pyörä kulki hyvin verkkaan, ja työmiehen sisässä tahtoi halusta jäätää, kun hän seiso i ja katseli sitä.

Tämän pyörän edessä on hän seisonut ja ajatellut, vieläpä hän on puhunut sen kanssa:

"Mitä teet sinä oikein siinä?" on hän kysynyt.

"Surr, surr", vastasi pyörä.

"Kuka on asettanut sinut sinne?"

"Surr, surr."

"Miksi kieput sinä ympäri?"

"Surr, surr."

"Mitä tarkoittaa sinun kieppumisesi?"

"Surr, surr."

"Etkö sinä koskaan kulu?"

"Surr, surr."

"Tuleeko uusi pyörä, kun sinä et enää kelpaa?"

Kuinka kaukana suuressa huoneessa Ivar Lyth olikin, saattoi hän kuitenkin aina nähdä tuon pienen pyörän. Kun hän tuli sen läheisyyteen, katsoi hän sitä ikäänkuin olisi tervehtinyt hyvää päivää ja työmiehestä tuntui toisinaan, että häneen itseen teki pahaa, kun hän näki sen pyörivän ja pyörivän eikä koskaan saavan rauhaa.

Mutta kului hyvin kauan ehkä useita vuosia, ennenkuin hän eräänä päivänä seiso i pyörän edessä ja sanoi ääneen itseksensä: "Tämähän olen minä."

Hän sanoi tämän niin lujaa, että kaikki olisivat kuulleet hänet, jos ei koneiden kalke olisi voittanut hänen ääntänsä. Ajatus löi häneen, painui kiinni ja hänen täytyi katsoa eivätkö hampaat olleet kuluneet. Hän arveli, että jos hän voisi nähdä yhdenkin tämän rattaan hampaan olevan epäkunnossa, ennustaisi se hänelle itselleen jotain, joka ehkä jonain päivänä täytyisi.

Ivar Lyth oli seisonut siinä hyvin kauan ennenkuin hän ymmärsi, että se oli hän itse, joka kulki siellä sisällä ympyrässä. Mutta sitten kuin hän oli ymmärtänyt tämän, arveli hän, että kaikki muu kävi hänelle selveemmäksi. Hän ymmärsi, miksi hänen oli täytynt muuttaa maalta, missä hän nukkui rauhassa ja kuuli hiljaisuuden akkunan ulkopuolella, kaupunkiin, jossa melu on niin ankara, että kukaan ei voi kuulla toisen ääntä. Hän arveli kuuluvansa sinne, missä kaikki heikot menehtyvät ja jossa ihmisiä on niin paljon, että heidän täytyy ahdistaa toisensa kuoliaiksi. Hän ymmärsi saaneensa vaimon, joka oli synnyttänyt hänelle lapsia ja että nämä tulisivat yhtä onnettomiksi kuin hän itse. Hän ymmärsi, että hänen pienen Felix'insä täytyi kärsiä pienenä kestääkseen suureksi tultuaan. Hän ymmärsi, että heidän kaikkein tulisi kärsiä nälkää, palella, vihata toisiaan ja joutua perikatoon vain senvuoksi, että suuri koneisto kävisi. Ympäri! Ympäri! Surr! Surr!

Että hän tarvitsisi niin monta aavistuksen ja ajatuksen kiertotietä, niin monta pitkää vuotta ainoastaan oppiakseen ymmärtämään, että oli koko elämänsä erehtynyt tiestä ja että hänelle ei ollut olemassa oikeata tietä! Että elämä voi tarvita niin pitkiä ja niin mutkallisia kiertoteitä!

Niin ajattelee hän ja jälleen näkee hän pienen pyörän edessänsä. Missä hän kulkikin, saattoi hän nähdä sen itseksensä, ja hän saattoi nähdä toverien ilmeet, kun he tarkastelivat häntä. He olivat näet viime aikoina alkaneet huomata, että Ivar Lyth oli hiukan "omituinen", ja he tiesivät, että tuon pyörän

eteen oli hänellä tapana pysähtyä ja näyttää kummalliselta. Siellä seisoivat hän silloin ja tunsivat itsensä yhdeksi koneen keralla, jota hän oli asetettu hoitamaan ja jonka hän jätti vasta sinä päivänä, kun ruuvit erisivät ja se ihmeellinen tapahtui.

Pieni pyörä käy vielä, vaikka Ivar Lyth on poissa. Jälleen ja jälleen ajattelee hän sitä ja hänellä on halu kysyä siltä kuten muuin:

"Etkö sinä koskaan väsy? Etkö sinä koskaan pysähdy?"

XXIII.

Niin meni talvi ohi ja tuli kevät. Sattumalta tuli kevät tänä vuonna aikaisemmin kuin tavallista. Ivar Lyth ei ollut odottanut sitä, tuskin edes ajatellut, että se tulisi. Kaikki oli käynyt hänestä niin yhdentekeväksi ja hän oli melkein onnellisin ollessaan tehtaassa. Rattaiden ja koneiden kalina esti häntä kuulemasta ääntä siitä maailmasta, joka eli paksujen tiilimuurien ulkopuolella. Hän kulki siellä ja hengitti pumpulinöhtää, jota lenteli ilmassa eikä hän odottanut mitään muuta.

Tähän aikaan ei hänelle tapahtunut mitään, joka olisi voinut muuttaa hänen asemaansa tai jollain tavoin tarttua hänen silloiseen elämäänsä. Hän näki vain, miten aurinko paistoi yhä lämpöisemmin voimatta herättää häneen itseen mielenkiintoa tai elämää. Kaikki meni kulkuaan ilman että hän näytti olevan mukana, ja samalla näytti hänestä kuin johdettaisiin häntä vasten tahtoaan jotain kohti, joka tapahtuisi ennemmin tai myöhemmin, jotain, jota hän ei itse jaksanut pidättää takaisin.

Ivar Lyth'in ja hänen vaimonsa välisen kohtaamisen jälkeen olivat puoliset ensin lakanneet puhumasta keskenänsä. Mutta jo kun pari päivää oli kulunut, oli kaikki palannut vanhaan latuunsa. Ainoa eroitus oli, että Ivar Lyth nyt näki kaikki kodissa ja ymmärsi sen. Hänen ja vaimon välillä oli ainoastaan tukahutettu alakuloisuus, jonka pienimmätkin lapset tunsivat. Kun Ivar Lyth tuli kerran kotiin, kuuli hän portaissa nuorimman pienokaisensa — tytön — sanovan veljille:

"Isä on paha. Sillä hän lyö äitiä."

Hän pysähtyi, jotta ei näyttäisi kuulleen, mistä he puhuivat. Silloin kuuli hän Felix'in vastaavan:

"Isä ei tahdo ketään lyödä. Hän ei voinut sille mitään."

Ivar Lyth kulki ja ajatteli oliko hän voinut vai ei, vielä kun meni levolle, ja hän makasi kauan valveilla pimeässä ja kuuli, miten vaimo ja lapset nukkuivat hänen ympärillensä. Harvoin on varmaan ihminen tuntenut syvempää epätoivoa kuin työmies tunsikin kuullessaan nämä raskaat hengenvedet pimeässä. Ne täyttivät ilman ja hänestä tuntui että ne ryöstivät häneltä itseltä jotain, jota hän olisi tarvinnut hengittääkseen. Hän alkoi laskea toisten hengenvetoja. Hän laski kymmeneen tai kahteentoista, hämmentyi ja alkoi uudelleen. Vihdoin väsyi hän tähän ja alkoi sensijaan ajatella kaikkea muuta mahdollista.

Se, mitä nyt tapahtui, tuntui hänestä itsestä selittämättömältä, ilman että se kuitenkaan ihmetytti häntä. Hetkessä näki hän edessään torpan tuvan, jossa hän oli lapsena asunut ja hänestä tuntui kuin olisi hän nähnyt jälleen vanhan vaimon, kasvattiäitinsä. Vanhus tuli vuoteen luo ja vaikka Ivar Lyth koko ajan ymmärsi, että se oli mielikuvitusta, tunsikin hän kuitenkin hänen taputtavan itseään päähän ja käskevän häntä nukkumaan.

"En voi", kuiskasi hän.

Vanhus nyökkäsi väsyneelle miehelle ja sanoi:

"Koeta, niin se kyllä käy."

"Ei", vastasi Ivar Lyth. "Se ei käy. Minä en voi koskaan enään nukkua."

"Miks'et?" sanoi vanhus.

"En tiedä", vastasi Ivar Lyth.

Samassa tuntui hänestä, kuin nojautuisi vanhus alas ja kuiskaisi hänelle, että hän lakkaisi ajattelemasta kaikkea mahdollista. Muutoin ei koskaan kävisi hyvin.

"Minä en voi", kähisi hän hänelle epätoivoissaan. "Minä en voi."

Ivar Lyth tunsu pimeässä kasvojensa vääntyvän tuskasta ja samassa tuntui hänestä, että vanhuksen kasvat kävivät niin sanomattoman surullisiksi ja synkiksi. Ne alkoivat kadota eikä Ivar Lyth voinut pidättää niitä. Häneseen tarttui sanomaton tuska, että ne menisivät häneltä ja hän jälleen makaisi yksin pimeässä. Hän arveli tarvitsevansa nähdä niiden loistavan vastaansa yhtä ystävällisesti kuin äsken ja että jos ei niin kävisi, tapahtuisi hänelle onnettomuus, pahempi kuin kaikki, mitä hän oli tähän asti elänyt. Hän ei uskaltanut nousta ylös, hän ojensi vain kätensä, mutta näköhäiriö haihtui hänen silmistänsä ja pimeään läpi kuuli hän vaimon ja lasten nukkuvan.

Silloin tarttui häneseen harvinainen tuska ja istuen ylhäällä sängyssä, vapisi hän koko ruumiiltaan itkusta, jota ei voinut hillitä. Kyyneleet virtasivat hänen silmistänsä ja hän tunsu kuin jotain raskasta olisi nostettu ja se olisi kadonnut. Mutta vielä oli se häntä niin likellä, että hän ikäänkuin makasi hiljaa ja pelkäsi sen jälleen tulevan takaisin. Silloin huomasi hän liikettä vierellensä vuoteessa ja kuuli äänen, joka kysyi:

"Mitä teet sinä?"

Ensin ei hän voinut vastata, ja ääni toisti kysymyksensä.

"En mitään", sanoi Ivar Lyth hiljaa.

"Oletko sinä kipeä?" kysyi vaimo uudelleen.

"En tiedä", mumisi mies vastaukseksi.

Vaimo kohottautui sytyttääksensä tulen.

Mutta Ivar Lyth pidätti häntä. Hän ei tiennyt, mitä ajatteli tai mitä tahtoi. Hän piteli vaimoa käsivarresta ja puhui matalalla äänellä, jott'ei herättäisi lapsia.

"Anna minun nojata päätäni sinuun ja kierrä käsivartesi minun ympärilleni", sanoi hän vapisten.

Mitä vaimo ajatteli, ei ole helppo tietää. Mutta sanomatta sanaakaan vastaukseksi, teki hän niinkuin mies pyysi. Ja mies, joka vihasi ja halveksi vaimoansa sekä julkisesti että salaisimmissa ajatuksissansa, mies, joka ei voinut katsoa vaimoan silmiin, ilman että hänen ruumistansa jäätu, hän nojasi nyt päätänsä häneseen ja vaimon käsivarret ympärillensä nukahtu hän kuin lapsi. Kun hän heräsi, makasi hän vielä pää vaimon olkapäätä vasten.

XXIV.

Ivar Lyth heräsi tuntien, että jotain inhoittavaa oli tapahtunut, ja hän lähti aikaisin ulos. Ensi kertaa moniin vuosiin meni hän tehtaalle ja ilmoitti esimiehelle olevansa sairas ja menevänsä etsimään lääkäriä. Ja kun tämä oli tehty, lähti hän yksin kaupungille ja harhaili kauan ympäri katuja tietämättä, minne aikoi.

Silloin juolahtu äkkiä hänen mieleensä, että perhe oli sanottu irti asunnostaan ja muuttaisi huhtikuusta. Oli tuskin kuukautta jällellä ennenkuin se tapahtuisi, ja hän kiitti onneaan että oli tullut ajatelleeksi sitä. Ivar Lyth osti vuokra-luettelon ja kulki koko päivän ympäri katuja katsomassa huoneita. Hän koetti montaa eri paikkaa, mutta ei mistään voinut hän löytää, mitä etsi. Milloin oli asunto liian kallis, milloin jo vuokrattu. Mutta useimmin vastattiin hänelle heti, ett'ei hän voinut saada vuokrata sitä. Miksi ei? Kyllä, hänellä oli kolme lasta eikä isäntä tahtonut lapsia taloon. Ivar Lyth sai tämän vastauksen niin monta kertaa, että hän vihdoin vastasi omaan kysymykseensä: "Ei, isäntä ei tahtonut saada lapsia taloon." Hänestä tuntui kuin olisi hän tietämättään tehnyt jonkin rikoksen, joka asetti hänet muiden ihmisten ja heidän oikeuksiensa ulkopuolelle, vain siksi että oli noiden kolmen lapsen isä ja tahtoi hankkia heille katon pään päälle. Hän alkoi ajatella olisiko hän mahdollisesti liian huonosti puettu tai näkyikö hänen päältänsä, ett'ei hän ollut kuten muut ihmiset. Hän kävi nöyräksi ja myöntäväksi käytökseltään, kiitteli asian aiheetta niitä asuntoja, joita katseli ja sanoi hinnan olevan huokean. Mutta yhä osoitettiin hänet takaisin ja kun hän oli käynyt kaikkialla, missä tiesi huoneen olevan saatavissa, oli jo ilta ja mies oli kuoleman väsynyt.

Ivar Lyth'illä oli pari kruunua taskussa ja hän poikkesi kehnoon ravintolaan, jossa kuitenkin eivät ainoastaan työläiset vaan hienommatkin herrat tapasivat syödä ateriansa. Suuren huoneen perässä oli

nimittäin toinen, hienommin kalustettu, jossa oli sanomalehtiä ja kaukopuhelin. Kun työmies istuutui pöydän viereen, näki hän, että sisällä istui eräs herra lukien sanomalehteä.

Ivar Lyth ei voinut nähdä toisen kasvoja, mutta sillä aikaa kun hän odotti ruokaansa, ajatteli hän varmasti tuntevansa vieraan. Sitten unhotti hän tämän ajatuksen jälleen juodessaan lasillisen olutta. Työmies oli niin väsynyt, että alkoholi heti nousi hänen päähänsä. Se lievitti kummallisella tavalla hänen ajatuskulkunsa raskautta, haihdutti kiihkon, joka kiehui kaiken ahdistuksen alla. Ivar Lyth tilasi uuden pullon ja juuri kun hän jälleen kaatoi lasiinsa, laski herra sisemmässä huoneessa pois sanomalehden ja Ivar Lyth sai nähdä hänen kasvonsa.

Se oli sama mies, joka kerran oli tuntenut mielenkiintoa tiedonhaluista työmiestä kohtaan ja tahtonut hankkia hänelle kirjoja ja sanomalehtiä. Hetkessä huomasi Ivar Lyth, että toinenkin oli tuntenut hänet ja ennenkuin hän oli ehtinyt malttaa mieltänsä, seisoivat tohtori työmiehen pöydän luona ja molemmat miehet tervehtivät toisiaan. Tohtori istuutui entisen tuttavansa luo ja alkoi keskustelun.

Ivar Lyth tunsu itsensä alusta asti kiihoittuneeksi eikä hän tehnyt muuta kuin torjui itseään toiselta. Hän ikäänkuin ponnisteli vastaan, kun tämä tahtoi osoittaa hänelle ystävällisyyttä ja koetti uskotella itselleen, että tohtori oli tungetelevä ja ylpeä käytöksessään ja että hän vain osoitti alentuvaisuutta jotta hän, Ivar Lyth, tuntisi itsensä nöyryytetyksi. Mutta hän ei voinut kauan pitää kiinni tästä ajatuksenkulusta. Voimatta estää sitä, liukui Ivar Lyth vähitellen jälleen sen vallan alaiseksi, joka tällä miehellä aina oli ollut häneen. Hän ei voinut olla katsomatta tohtorin silmiin, jotka näyttivät hänestä vakavammilta kuin ennen. Hän katsoi hänen pukuaan, joka tuntui hänestä kuluneelta ja vähemmän herrasmaiselta ja vihdoinkin hiljensi keskustelu kokonaan heidän välillään. Ivar Lyth'in kielellä pyöri kysyvä tohtorilta, minkävuoksi hän, joka oli niin hieno herra, kävi yksinään syömässä niin kehnossa paikassa. Mutta hän ei tullut sitä tehneeksi ja kun molemmat olivat vaienneet hetkisen, nousi Ivar Lyth, meni pöydän luo maksamaan ja sanoi menevänsä kotiin. Tohtori ei kuitenkaan näyttänyt tahtovan laskea seuraansa niin helposti. Hän pyysi Ivar Lyth'in istumaan vielä jonkun minuutin ja sen jälkeen jatkoi hän:

"Minä tahtoisin mieluummin pyytää teitä tulemaan minun kanssani kotiin. Mutta ei ole nyt kuin oli ennen."

Ja kun Ivar Lyth ei mitään vastannut, jatkoi hän:

"Minä olen naimisissa ja vaimoni on juuri saanut lapsen. Muuten olisin pyytänyt teitä seuraamaan minua kotiin kuten vanhaan aikaan."

Ivar Lyth ei ollut vielä vapautunut omista epäluuloistansa ja hän oli puoliksi kahlehdittu niiden satunnaisuusien ketjuun, jotka olivat vallinneet häntä koko viimeisen vuorokauden.

"Se ei tule kuitenkaan samaksi kuin vanhaan aikaan."

Hän sanoi kuitenkin tämän enemmän itsellensä kuin vastaukseksi toisen sanoihin. Mutta samassa hetkessä kuin sanat olivat sanotut, näki hän, miten tohtorin piirteet synkistyivät ja hän vastasi:

"Ei", sanoi hän. "Teillä on oikein. Ei koskaan enään tule kuten vanhaan aikaan."

Tässä silmänräpäyksessä tapahtui se omituisuus, että juuri tätä sanottaessa tuli Ivar Lyth ajatelleeksi ratasta alhaalla tehtaassa. Hän näki sen aivan selvästi surisevan silmiensä edessä. Se kulki ympäri hampaissaan ja samaan aikaan kaikui koko koneiston jyminä työmiehen korvissa. Hän istui hiljaa ja ikäänkuin näki ja kuuli kaiken tämän, joka oli niin kaukana, ja sillä aikaa kun hän koko ajan kuuli melun ja näki tuon pienen, pyörivän rattaan, kuuli hän myöskin toisen sanat ja vastasi tohtorin puheeseen.

"Ei koskaan tule niinkuin on ollut", toisti tohtori. "Mutta on kuitenkin lohdutus pettymyksissä ja suruissa omata koti ja lapsi."

"Niin", sanoi Ivar Lyth. "Niin kyllä."

"Se on totta", jatkoi tohtori hymyillen. "Teillä oli toinen mielipide vanhaan aikaan. Mutta sellainen muuttuu vuosien kuluessa ja kun kerran on koti — vasta silloin tietää, minkä arvoinen se on."

Ivar Lyth arveli olevan hyvin kummallista, ett'ei toinen voinut nähdä hänen läpitsensä mitä hän ajatteli. Hän arveli ajatusten polttavan hänen päässänsä kuin hehkuva rauta, niin että tohtorin hyvällä tahdolla olisi pitänyt nähdä hänen aivojensa läpi, mitä hän oikeastaan ajatteli. Mutta tohtori ei tietysti nähnyt mitään eikä ymmärtänyt mitään. Hän jatkoi puhettansa työmiehelle samalla ystävällisellä ja hyväntahtoisella äänellä, jota hän koko ajan oli käyttänyt ja hänen silmänsä olivat lempeät ja syvät niiden tarkastellessa Ivar Lyth'iä.

Ennen oli tohtorilla kuitenkin aina ollut tapana puhua asioista, jotka koskivat työmiestä tai joiden erityisesti piti kiinnittämän hänen mieltänsä. Tällä kertaa puhui hän sensijaan itsestään näyttäen

tällöin mieheltä, joka on niin onnellinen, ett'ei voi pidättää itseksensä omaa onneansa. Hän ei katsonut arvollensa sopimattomaksi kertoa tästä onnesta köyhälle työmiehelle, jota ei ollut nähnyt moniin vuosiin. Asia oli niin, että tohtori oli kunnan mies ja tahtoi Ivar Lyth'ille hyvää. Heidän istuessaan siinä yhdessä kertoi hän koko elämästään kuluneina vuosina ja hän puhui työmiehelle aivan luonnollisesti kuin olisivat he olleet tasa-arvoisia.

Mutta siinä mielentilassa kun Ivar Lyth silloin oli, ei hän voinut mitään nähdä eikä mitään ymmärtää muuta kuin sen, mikä paloi ja hehkui hänen sisässsänsä. Tohtorin sanoista käsitti hän tuskin muuta kuin sen, että hän oli nainut ja että hänellä oli lapsi, sekä että tämä huolimatta monista suurista vaikeuksista, teki hänet onnelliseksi. Ivar Lyth koetti turhaan taistella sitä liiallista kiihoitusta vastaan, jonka hän tunsu olevan valloittamaisillaan hänet. Häntä jääti sisäisesti ja käyttäen hyväkseen silmänräpäyksen vaikenemista keskustelussa, nojautui hän eteenpäin ja kysyi aivan perustelemattomasti:

"Pilkkaatteko te minua?"

Tohtori ei näyttänyt vihastuneelta, vain äärimmäisen ihmettelevältä ja hetkisen vaitiolon jälkeen sanoi hän:

"Miksikä minä teitä pilkkaisin?" Ivar Lyth ei tiennyt enään, mitä sanoi. Hän tunsu, miten veri syöksyi hänen päähänsä, hänen hengityksensä oli vähältä tukehtua ja hän joutui kuvaamattomaan raivoon.

"Miksikä?" puhui hän matalasti, jotta se ei kuuluisi myymäpöydän luo. Niin kiihoittunut kuin hän olikin, oli hänellä toki järellä ajatus, ett'ei tahtoisi saada aikaan julkista häväistystä.

"Miksikä? Ja sitä kysytte te minulta. Te olette toista luokkaa kuin minä, toista rotua, toista kansaa. Te olette kulkeneet hienoissa vaatteissa, saanut hyvän kasvatuksen, syönyt hyvää ruokaa."

Tohtori keskeytti raivoavan miehen hymyilyllä, jonka tyyni ylemmys mitä kiivaimmin lisäsi työmiehen katkeruutta.

"Tehän tiedätte siitä, mitä äsken sanoin, kuinka ankaraa minulla on ollut elämässä", sanoi hän. "Ehkä paljon vaikeampaa kuin teillä."

"Niinkö?"

Ivar Lyth puristi esiin jonkinlaista naurua, jonka luonnoton sointu sorahteli hänen omissa korvissansa.

Ja hän jatkoi:

"Te tiedätte aivan hyvin, mitä minä tarkoitan. Se, joka on kylläinen, ei ymmärrä nälkäistä. Ja minuun nähden olette te kylläinen. Te teeskentelette koettaessanne olla minun vertaiseni. Te tiedätte itse kaikkein parhaiten, että ette ole sitä. Te ja minä, herra tohtori — me olemme luonnosta tai kulttuurista, tai mikä perkeleen voima meidän kehityksessämme työskentelee, määrätty olemaan kuolemanvihollisia. Me ja meidän lapsemme ja lapsenlapsemme. Me olemme perineet vihollisuuden isiltämme, herra tohtori. Teidän isänne panivat valtansa alle minun isäni. Teidän isänne kiepauttivat itsensä rikkauteen, arvoon ja valtaan. He ottivat itselleen vaimot, sulostuttivat elämän etsimällä sivistystä ja hankkimalla itselleen nautintoja. Minun isäni, herra tohtori — he saivat elää sillä, mikä jäi tähteiksi siitä, mitä teidän isänne olivat anastaneet. Sentähden olemme me molemmat huonompia kuin isämme kerran olivat. Sillä te ja minä — me emme ole mitään tehneet. Me olemme vain ottaneet vastaan, mitä muut ovat meille lahjoittaneet: toinen on kiittänyt Jumalaa siitä siunauksesta, minkä on saanut periä, toinen on kironnut kohtaloansa sentähden, että kirous on tullut hänen osaksensa. Yksi on määrätty kunniaan, herra tohtori, toinen häpeään. Niin kohtaavat nyt nämä jo ammoin kaukaisten isien pojat toisensa ja he koettavat kuvitella toisillensa tahtovansa toinen toisillensa hyvää. Toinen pelkää, ett'ei saisi pitää rauhassa hyvää perintönsä. Toinen on niin kurja, että toivoo myöntyväsyydellä voivansa tulla nauttimaan joitakuita muruja rikkaan perijän pöydältä. Niin kulkevat he jonkun aikaa rinnan, sanovat toisillensa kohteliaisuuksia, käyvät hempeämielisiksi ja koettavat kuvitella itsellensä ja muille, että sovinnon päivä on tullut ja että rikas ja köyhä kauan sitten ovat ojentaneet toinen toisellensa kätensä sovintoon ja rauhaan. Mutta se ei tapahdu, herra tohtori, ei meidän eläissämme. Sillä viha elää, suuri kaunis viha, joka ei koskaan kuole, niin kauan kuin maa synnyttää onnettomuutta ja onnettomuus rikosta. Niin kauan kuin olen tuntenut teidät, olette te osoittaneet minulle niin kutsuttua hyvyttä. Mutta se ei mahda sopia meidän kahden välillämme. Sillä minä olen aina tietänyt ja tuntenut pohjimmaltani vihaavani teitä. Niin kurja, huono ja kadotettu olen minä ollut elämässäni, että en ole voinut muuta kuin vaipua pohjaan ja lisätä niiden lukua, jotka ovat tuomitut kuolemaan, jotta muutamat saisivat elää. Mutta teidän ei pidä luulla minun koskaan olleen teidän ystävänne. Ei, kirous olkoon, ei koskaan. Minä sanon sen teille, niin herra ja tohtori kuin olettekin."

Tohtori istui hiljaa voimatta ymmärtää sanaakaan koko tästä kohtauksesta. Hän aavisti hämärästi

näiden sanojen ja tämän kiivauden alla piilevän salaisen syyn. Mutta hän pysähtyi toisen ajatusjuoksuun, istui hetkisen hiljaa ja näytti miettivän jotain, jonka Ivar Lyth'in sanat olivat herättäneet hänessä eloon. Vihdoin sanoi hän äänellä, jonka tuskaa työmies ei voinut ymmärtää:

"Olisiko siis koko minun elämäni ollut kuvittelua?"

Tohtori oli nimittäin työväenystävä ja hän oli innostunut asiastaan. Ivar Lyth ymmärsi tehneensä vääryyttä. Mutta hän ei voinut kauempaa hillitä itseään.

"Teillähän on koti", sanoi hän pilkallisesti. "Teillä on poika. Menkää kotiin ja olkaa iloinen, että hän on täyttävä, mitä te niin kauniisti olette alkanut."

Vastaamatta sanaakaan nousi tohtori ja meni. Kun hän sulki oven luuli Ivar Lyth varjon katoavan.

Jäätyään yksin, istui työmies yhä ja joi. Viimeisellä lantillansa tilasi hän paloviinaa. Hän otti sanomalehden käteensä, piti sitä kauan edessään kirjaimien tanssissa hänen silmissänsä. Vihdoin alkoi se puutumisen, joka ensin oli vallannut hänet, väistyä ja hän saattoi eroittaa päällekirjoitukset muusta luvusta. Hänen silmänsä kävivät yhä kirkkaammiksi ja ilmoitusten joukosta luki Ivar Lyth takanaan olevan akkunan puolihamärässä seuraavaa:

Elämään väsynyt. Myöhään keskiviikkona tavattiin muuan mieshenkilö riippumassa kuolleen puussa Rosendahl'in metsässä Eläintarhassa. Kuollut tunnettiin muurarintyöntekijäksi, joka oli asunut Frejkadulla. Syyn itsemurhaan arvellaan olevan taloudelliset huolet.

Eräaseen kirjaan oli elämänsä kyllästynyt kirjoittanut:

"Olen ollut yli viidestäkymmenestä paikasta etsimässä huonetta perheelleni voimatta saada mitään. Minua surettaa, ett'en voi hankkia asuntoa perheelleni. Itse en minä sitä tarvitse, sillä hetken perästä olen hankkinut sen itselleni."

Ja eräälle paperilapulle:

"Sanon hyvästi vihollisilleni, sillä ystäviä ei minulla ole ainoatakaan."

Hitaasti luki Ivar Lyth viimeiset sanat yhä uudestaan ja uudestaan. Hän luki uudestaan koko ilmoituksen kunnes osasi sen ulkoa ja hän kertasi itseksensä sanat: ystäviä ei minulla ole ainoatakaan.

Ne seurasivat häntä vielä, kun hän väsyneenä ja mietiskellen astui ylös sen suuren kasarmin portaita, jossa asui. Hän arveli aina tietäneensä tämän:

Ystäviä ei minulla ole ainoatakaan

XXV.

Niin kului muutamia päiviä, joina Ivar Lyth'istä tuntui kuin ei kerrassaan mitään olisi tapahtunut. Hän ei muistellut silloin ylipäänsä mitään ajatelleensa, sanoneensa tai tehneensä. Mutta eräänä sunnuntaina heräsi hän ja näki auringon paistavan palomuurin valkoiseen seinään vastapäätä hänen asuntonsa ainoata akkunaa. Auringonloiste pisti häntä silmään valkoisella valolla ja hän tunsikin ehkä ensi kertaa koko elämässään tietävänsä, mitä hänen piti tehdä. Kuinka mahdotonta eikö kaikki ollut hänestä, kuinka raskasta kaikki oli ollut, kuinka sanomattoman kurjaa ajatella! Päivä päivältä, kuukausi kuukaudelta, vuosi vuodelta! Ei mitään muutosta! Ei mitään valoa, ei mitään, joka olisi voinut hankkia vain silmänräpäykseksi päivää! Hänen siinä maatessaan ja ajatusten noustessa ja laskiessa hänen sisällänsä vierittäen toisiansa kuten meren aallot, lanquesivat hänen silmänsä Felix'iin. Poika nukkui raskaasti ja Ivar Lyth näki, miten painuneet hänen silmäluomenssa olivat, kun hän nukkui. Hän oli laihtunut. Mikä pieni, läpikuultava käsi olikaan se, mikä lepäsi peitteellä! Viime aikoina oli isä melkein unhottanut pojan, kuten oli unhoittanut itsensä ja oman elämänsä, niin, kaiken koko maan päällä.

Hän sulki hetkiseksi silmänsä jotta ei hänen tarvitsisi nähdä ja siinä maatessaan ja uinuessaan ajatteli hän, että nyt ei viipyisi kauan, ennenkuin poika saisi alkaa kuten hän itse. Poika, joka oli hänen silmäteränsä, hänen rakkaimpansa maan päällä, parhain ja kallein mitä hän tiesi, hän tulisi kerran samaan kiertokulkuun, olisi oleva kuin ratas, joka surrasi ympäri rajattomassa koneistossa. Felix ei ollut enään Felix, Ivar Lyth näki pojan melkein omassa olemuksessaan. Felix oli sidottu vaimoon, joka vaati

paljon antamatta mitään, vaimoon, joka imi hänen voimansa, nieli koko hänen elämänsä ja antoi tämän elämän sirpaleet niille uusille lapsille, jota olivat hänen onnettomuutensa, kuten oli käynyt Ivar Lyth'ille itselle. Ehkä joi tämä vaimo myöskin? Oli mahdotonta, ett'ei hän joisi. Ivar Lyth näki kaiken tämän tanssivan kuin tulessa sulettujen silmiensä edessä.

Kuinka usein olikaan hän nähnyt saman näyn! Lukemattomia kertoja oli se sukeltanut esiin hänen sisimmästään ja kohottanut sitä kuumetta, jossa hän eli. Hän ei saattanut ymmärtää, mistä se tuli, että hän juuri tällä kertaa näki terävämmin kuin ennen. Kuin peloittava aaveolento kohosi se pimeästä ja uhkasi häntä. Näky tuli kuin vaara, kuin näkemätön voima, joka tahtoi hänelle pahaa. Kaikki tuska ja kammo, jota hän ennen oli tuntenut kävi tyhjäksi sen nimittämättömän kammon edessä, joka nyt tärisytti häntä. Tästä kammosta tuli ääni, joka oli vakoillut hänen sisässänsä, häirinyt hänen päiviensä työtä ja öittensä lepoa, ja tämä ääni sulii yhteen hänen sielunsa kanssa, ja hän luuli sen jossain kohden sisällänsä huutavan, että nyt täytyi hänen toimia. Hänen, joka koko elämänsä oli antanut johtaa itseään, hänen, joka masennettuna ja sorrettuna oli kulkenut, minne kohtalo oli vienyt, hänen täytyi nyt kohottaa kätensä taisteluun. Hänen täytyi työskennellä itse itsensä vapaaksi, hänen täytyi auttaa poikaansa. Poikaan ei onnettomuus saanut tarttua, hänen täytyi päästä pois, jotta ei köyhyys ja kurjuus saisi masentaa ja tukahuttaa häntä, kuten hänen isäänsä. Hetkessä tunsu Ivar Lyth nyt kyyneliä virtaavan silmistänsä kuin olisi hän tahtonut itkeä koko elämänsä tuskan ja hänen sisässään tyyntyi samassa silmänräpäyksessä. Voiko kukaan ajatella tai ymmärtää tätä? Voiko kukaan muu kuin niin epätoivoisen onneton ihminen itse käsittää sitä ääretöntä kauheutta, jota tämä merkitsi, että *hän nyt oli rauhallinen?*

Ivar Lyth nousi istumaan vuoteelleen ja kaikkien nukkuessa hänen ympärillään *tiesi hän, mitä tahtoi tehdä*. Ett'ei hän ollut ymmärtänyt sitä ennen! Sehän oli niin selvää ja yksinkertaista. Tarvittiin vain yksi ainoa teko ja niin olisi kaikki hyvä.

Ivar Lyth oli oikeastaan kauan ajatellut tätä ja ensi kerran pitkästä ajasta tunsu hän jotain onnen tapaista. Hän ei tarvinnut nyt ollenkaan aikaa harkitukseen tai miettiäkseen tekoansa. Hänestä tuntui, kuin olisi hän ajatellut kaikki ajatukset loppuun ja kaikki veivät ne hänet samaan päämäärään, jota ei kukaan muu kuin hän itse osannut ajatella tai aavistaa. "Jumala antaa kyllä sen minulle anteeksi", sanoi hän. Jumala antaa kyllä sen minulle anteeksi. Hän ei voi olla suomatta minulle tätä ainoata silmänräpäystä, jolloin minä olen vapaa kaikesta epäilyksestä ja tunnen itseni vahvaksi.

Ei ollut mitään ulkonaista syytä, miksi Ivar Lyth'in piti tulla ajatelleeksi tätä juuri nyt. Hän olisi voinut tehdä toisen päätöksen. Hän olisi voinut... Niin, minä en tahdo väsyttää kaikilla niillä hirvittävyksillä, joita hänellä olisi ollut voima tehdä ja jotka olisivat vieneet hänet samaan tulokseen. Ei tullut myöskään mitään erityistä syytä pakoittamaan häntä toimimaan. Hän olisi voinut odottaa kuukauden tai vuoden. Hän olisi voinut myöskin tehdä sen paljon aikaisemmin. Mutta se oli kaikki, mitä minä ennen olen kertonut, kaikki, mikä oli kokoontunut saattaakseen hänen sielunsa sekasortoon, kaikki tämä puhkesi nyt, kuten laava puhkee ja särkee maankuoren, joka kauan on heilunut maanalaisen tulen painosta. Oliko se tämä, jota ihmiset vanhaan aikaan kutsuivat perkeleeksi?

Oli aikainen aamu ja kaikkien nukkuessa nousi Ivar Lyth ylös ja herätti poikansa. He menisivät ulos yhdessä, he, jotka kuuluivat yhteen elämässä ja kuolemassa. He lähtisivät katsomaan kevättä, poimimaan kukkia ja kuulemaan linnunlaulua. Oli kauan, kauan siitä. Niin omien ajatustensa masentama oli Ivar Lyth ollut, että hän ei edes ollut muistanut itsellään olleen tapana mennä ulos leikkimään pojan kanssa. Kuinka hän katuikaan sitä nyt! Kuinka julma arveli hän olleensa sentähden, että oli laiminlyönyt poikaa niin kauan. Poikahan oli tullut eräänä iltana — siitä ei voinut olla enempää kuin kaksi viikkoa — ja kysynyt häneltä: "Miksi sinä et koskaan enään ota minua kanssasi ulos?" Ivar Lyth tuskin kuuli häntä. Hän vastasi vain olevansa väsynyt ja ett'ei voinut. Nyt katui hän sitä katkerasti, nyt, kun se oli myöhäistä. Hän näki silmiensä edessä pienen sillan, joka pisti veteen pajun alta, eikä hänen kätensä vapissut kumartuessaan herättämään poikaa.

Ivar Lyth oli hiipinyt pojan vuoteelle varpaillaan, jott'ei kukaan heräisi.

"Tst!" sanoi hän. "Jos voit pukeutua niin hiljaa, ett'ei kukaan kuule sinua, saat seurata isää ulos."

Teidän olisi pitänyt nähdä, miten poika hymyili isälle. Isä näki sen ja ajatteli: "Jos joku olisi nähnyt tuon, olisi hän ehkä voinut ymmärtää, ett'ei minulla ole sydäntä antaa hänen elää." Felix tuli niin iloiseksi, että hän tuskin saattoi hillitä ääntänsä kun hän kuiskasi takaisin:

"Miten sinä olet kiltti!"

Pukeutuessaan hiipi hän isän luo ja kuiskasi jälleen:

"Miksi et puhunut siitä eilen?"

"Eilen?"

"Niin, minähän kysyin sinulta eilen tahdoitko ottaa minut mukaasi."

Tosiasia oli, että Ivar Lyth ei ollut koskaan kuullut pojan kysymystä. Siihen määrään oli hän silloin ollut omien ajatustensa vanki, ett'ei edes ollut tiennyt pojan itseään puhutelleen. Nyt kävi hän melkein iloiseksi tästä tiedosta. Hänestä tuntui kuin olisi poika itse tietämättänsä ottanut osaa hänen suunnitelmaansa ja herättänyt sen.

"Miksi et sinä sanonut mitään?" toisti Felix.

"Minä tahdoin hämmästyttää sinut", vastasi isä.

Hän kuuli pojan nauravan lyhyttä hillittyä nauruansa. Kun Felix oli pukeutunut, kumartui hän ja otti pienet kenkensä käteensä. Hän antoi isälle merkin olevansa valmis ja Ivar Lyth'in piti juuri kääntyä ottaakseen hattunsa, joka oli pudonnut lattialle, kun hän samassa tuli tuupanneeksi tuolia takanaan. Se kaatui ja hänen vaimonsa heräsi kolinaan. Hän istuutui suorana sängyssä ja tarkasteli heitä molempia.

"Minnekä te menette?" sanoi hän.

Ivar Lyth seisoి sanattomana. Hänestä tuntui kuin voisi hänen vaimonsa katsoa hänen läpitsensä ja kuin hänen ehdottomasti täytyisi ymmärtää, mitä hänellä oli tekeillä. Hän oli niin tämän ajatuksen läpituokema, ett'ei hän siinä hetkessä voinut vastata hänelle ainoatakaan sanaa. Hän katsoi Felix'iin. Poika seisoi aivan hiljaa kengät kädessä. Näkyi selvästi, että hän oli aivan suunniltaan pelosta.

"Me voimme halusta jäädä kotiin, jos äiti tahtoo", sanoi hän.

Vaimo katsoi jälleen heihin molempiin ja alkoi nauraa.

"Aiotko sinä karata?" pilkkasi hän kääntyessään mieheen. "Ja ottaa aarteen mukaasi? Tee se! Et sinä kuitenkaan pitkälle pääse."

Samassa oli Ivar Lyth tointunut. Hän ymmärsi, ett'ei kukaan enään voisi estää häntä.

"Mene, Felix", sanoi hän ja työnsi hänet ulos ovesta.

Saatuaan pojan ulos kääntyi hän jälleen vaimoonsa:

"Niin", sanoi hän. "Minä aion karata. Ja minä aion ottaa mukaani hänet, jota sinä kutsut minun aarteekseni. Sinä et näe meitä koskaan enään, nyt tiedät sen."

"Suokoon Jumala, että olisi niin hyvin laita", vastasi vaimo.

Hän ei tarkoittanut, mitä sanoi. Mutta hänen mielensä kuohahti. Mies ymmärsi sen ja hän katsoi vaimoa silmiin.

"Huomena kadut sinä, mitä nyt olet sanonut", vastasi hän.

Sillä kääntyi hän ja lähti paiskaten oven lukkuun. Mutta kun hän tuli oven ulkopuolelle, ei hän voinut ensin nähdä Felix'ia. Hän huusi hänen nimeänsä. Mutta ei kukaan vastannut. Ivar Lyth kävi tuskaiseksi saamatta selvää miksi. Hän astui portaita alas, hiipi hiljaa eteenpäin kuin olisi hän pelännyt, että olisi saapuvilla joku, joka tahtoi häntä pidättää. Alhaalta kadulta löysi hän Felix'in. Poika tuli juosten häntä vastaan ja otti häntä kädestä.

"Oi, kuinka minä pelkäsin", sanoi hän. "Minä luulin, että sinä et koskaan tulisi."

Ivar Lyth kärsi nähdessään lapsen ilon ja koko se levollisuus, jota hän oli tuntenut, ennenkuin vielä oli ulkona, oli kuin poispuhallettu. Se kauhea levottomuus, joka edellisinä päivinä oli vallinnut häntä, tuli kaksinkertaisella voimalla takaisin. Jälleen luuli hän voiman, joka oli häntä itseään väkevampi ja joka ei tahtonut päästää saalistaan ennenkuin se oli imenyt viimeisen veripisaran hänen suonistansa, vastustamattomasti vievän häntä eteenpäin. Ja samalla kertaa valtasi hänet suuri sääli lasta kohtaan, joka luottavaisena kulki hänen sivullansa ja piti hänen kättään kädesssä. Se ei ollut samaa sääliä, jota hän tavallisesti tunsu. Se oli aivan toista. Se oli sen säälin kaltaista, jota muut ihmiset tuntevat. Ivar Lyth piti aivan yksinkertaisesti, että poika oli niin nuori ja niin hento. Hän oli omiaan elämälle ja auringolle. Hänen tuli elää ja olla onnellinen, tulla suureksi ja vahvaksi ja uurtaa itse uransa, joka olisi parempi kuin hänen isänsä oli osannut. Ivar Lyth tunsu sydämensä yhä hellenevän ja hän pusersi pientä kättä omaansa katsoen pois päin ja suurten kyynelien täyittäessä hänen silmänsä.

Mutta koko ajan *tiesi hän kuitenkin, että se tapahtuisi*, tiesi toimivansa juuri niinkuin oli päättänyt ja hän tiesi myöskin, ett'ei hänellä olisi voimia kääntyä ja jättää poikaa kotiin sillä aikaa kun itse menisi sitä tietä, josta ei kukaan palaa takaisin. Ivar Lyth kulki ja ajatteli, eikö hänen pitäisi kysyä Felix'iltä. Olisi mahdollista, että poika ajattelisi samalla tavoin kuin hän itse. Hän oli niin yksinäinen ja niin

onneton — ja hän oli ikäänsä nähden vanha. Mutta Ivar Lyth ei löytänyt sanoja, hän jatkoi vain kulkuansa tietä pitkin pitäen pienokaista kädestä.

Niin vaelsivat he kumpikin ympäri eläintarhaa niin kauan, että aurinko nousi korkealle taivaalla ennenkuin kumpikaan tuli ajatelleeksi tarvitsevansa lepoa.

Ivar Lyth pani huomionsa joka sanan, jonka Felix sanoi koko päivänä ja hän arveli, ett'ei koskaan ollut nähnyt häntä niin säteilevän iloisena. Erittäin iloitsi poika, kun he löysivät puolivalmiin linnunpesän ja seisoiivat kauan ja katselivat, miten linnut lensivät edestakaisin vieden korsia pesään. Ivar Lyth ei koskaan arvellut huomanneensa, miten viisas hänen poikansa oli ja kuinka hyvin hän kaiken huomasi.

"Minä olen väsynyt", sanoi Felix. "Me olemme kulkeneet kauaksi."

Ja niin istuutuivat he. Felix ryömi ruohoa pitkin tullaksensa lähemmäksi linnunpesää peloittamatta poikasia. Hän tuli takaisin ja kertoi isälle, mitä oli nähnyt. Yht'äkkiä tuntui kun olisi poika tullut ajatelleeksi jotakin. Hän hiipi isän polvelle ja nojasi häneen kuten hän aina teki ollessaan surullinen tai ajatuksissaan. Ivar Lyth tunsikin hänen pienen sydämensä lyövän ruumistaan vasten ja hänestä tuntui, että niin yksin ei hän milloinkaan ollut istunut lapsen kanssa. Oli kuin olisi maailma kuollut heidän ympäriltänsä, eikä mitään muuta ollut jäljellä, ei mitään muuta kuin se suuri rauha, joka odotti. Työmiehestä tuntui melkein kuin ihmeeltä, että he vielä hengittivät. Niin hiljaista oli kaikki heidän ympärillensä. He kuuluivat vain linnunsiipien suhinan, kun ne lentelivät edestakaisin heidän pänsä päällä ja niiden lyhyen viserryksen, kun ne huutelivat toinen toistansa pesän reunalta.

Silloin kuuli Ivar Lyth pojan päättään nostamatta kysyvän häneltä:

"Miksi eivät ihmiset ole kuten linnut? Ne auttavat toinen toistansa pesän teossa, ne eivät noki toisiansa eivätkä kiistele tilasta."

Sinä hetkenä ei Ivar Lyth'istä tuntunut vähääkään kummalliselta, että lapsi saattoi tehdä sellaisen kysymyksen. Mutta hän tunsikin olevansa hirvittäväällä mielellä eikä tahtonut kauempaa istua hiljaa.

"Tule", sanoi hän. "Minä tahdon mennä."

Ilmetellen seurasi poika häntä. Mutta hän ei enään pitänyt isää kädestä. Hiljaa seurasi hän häntä tietä pitkin.

"Onko sinun nälkä?" kysyi isä viimein.

"On kyllä", vastasi Felix.

Hän ei näyttänyt ollenkaan ajatelleen mitään sellaista. Mutta Ivar Lyth'iin tuli äkillinen halu nähdä poika iloisena. Hän vei lapsen pieneen kahvilaan, joka oli auki. Siellä antoi hän pojan valita, mitä halusi. Hän sai kaikkea, mikä oli hyvää ja kallista ja isä istui ja iloitsi, miten hyvältä kaikki pojalle maistui. Hän osti pussillisen makeisia ja antoi hänelle ne, sillä hänen sydämensä vuoti yli reunojensa ja hän koetti kaikin tavoin osoittaa sitä. Ja jälleen menivät he ulos jatkaen matkaansa pitkin rantaa Kaivolahteen. Taas kulkivat he kauas pois ja taas alkoi poika puhua. Mutta hän ei ollut enään iloinen kuin ennen. Hän ei hymyillyt eikä hän huomannut, mitä oli nähtävää sen tien varrella, jota he kulkivat. Felix oli jälleen tarttunut isän käteen ja Ivar Lyth vapisi tuntiessaan pienen käden omassaan. Syy tähän oli se, että hän tiesi nyt paikan lähenevän. Koko ajan oli Ivar Lyth nähnyt tämän paikan silmiensä edessä. Se oli vanha, lahonnut silta, joka pistäytyy veteen. Sen alitse juoksee vesi mustana. Ivar Lyth oli kerran nähnyt erään vaimon noutavan sieltä vettä. Hän tiesi, että siinä oli syvää. Siitä asti kun hän oli lähtenyt kotoa oli yhä ja yhä tämä paikka väikkynyt hänen silmissänsä, mutta koko ajan oli hän kulkenut toiselle suunnalle, missä se ei ollut. Tietämättänsä oli hän nyt ohjannut askeleensa sinnepäin. Ja nyt näki hän paikan silmiensä edessä. Hän tiesi, ett'ei voisi kestää kauempaa nähdä pojan kulkevan niin tyynenä sivullansa eikä tuntea pienen käden puristavan omaansa. Hän rupesi vapisemaan voimatta hillitä sitä ja hän kärsi tuskia, joita ei ihmisvoimien luulisi voivan kantaa. Yht'äkkiä näki hän, että Felix oli huomannut hänen kiihtymyksensä.

"Mitä sinä ajattelet?" kysyi lapsi.

Ivar Lyth ei vastannut hänelle. Hän ei voinut vastata. Hän vain kiirehti ja tarttui lujemmin poikaa kädestä. Silloin irtautui poika hänestä ja katsoi häneen. On ihmeellistä, että lapsen kasvoilla voi olla sellainen ilme.

"Sinä ajattelet lähteä minun luotani. Minä tiedän, että sinä ajattelet sitä. Koko tämän talven olen minä sen ymmärtänyt ja minä olen rukoillut Jumalaa, että sinä et saisi lupaa tehdä sitä. Sinä et saa jättää minua yksin."

"Minä en koskaan jätä sinua yksin, Felix", vastasi mies.

Ja hän arveli, ett'ei koskaan ollut kenellekään antanut niin juhlallista lupasta.

Poika pysähtyi ja hänen kasvonsa näyttivät vanhan miehen kasvoilta.

"Lupaatko sen minulle?" sanoi hän.

"Kyllä, kyllä", vastasi isä. "Minä lupaan sen sinulle."

Samassa ei Ivar Lyth enään voinut hillitä itseään. He olivat paikalla ja hän näki sillan häämöittävästä alhaalta veden rannalta. Hän näki pienen polun, joka vei alas sillalle, sen mustan veden luo, joka huuhteli sen reunoja. Ivar Lyth kumartui otti pojan käsivarsillensa, nosti hänet ylös ja juoksi hänen kanssansa siltaa kohden.

"Jumala olkoon meille kummallekin armollinen", mumisi hän.

Mutta kun Ivar Lyth seisoj nojaten mustan veden yli lensi kuin salama hänen päänsä läpitse se ajatus, että jos hän juoksisi hänen kanssansa veteen, voisi hän päästää pojan ja vaipua yksin pohjaan. Lapsi voisi pelastua ja niin jättäisi hän kuitenkin pienokaisen yksin. Ivar Lyth katsoi Felix'iin. Poika nojasi isän rintaan ja piti silmiään kiinni kuin ymmärtäisi hän kaiken. Silloin lähti Ivar Lyth sillalle. Hän kuuli karkeitten kenkiensä kolisevan lankkuja vasten ja hän kyykistyi. Sitten otti hän pojan syliinsä ja suuteli häntä kyynelten virratessa pitkin hänen kasvojansa. "Jumala siunatkoon sinua", kuiskasi hän. "Jumala siunatkoon sinua!" Vapisevin käsin irroitti hän lapsen käsivarret, jotka olivat hänen kaulallaan ja nosti häntä eteenpäin. Silloin aukaisi lapsi silmänsä, jotka selällään tuskasta tuijottivat isään.

"Mitä sinä teet?" huusi hän.

Ja Ivar Lyth oli vähällä hellittää kätensä. Hän vapisi kuin olisi hänet estetty täyttämästä aikomustansa.

Mutta kooten kaikki voimansa upotti hän lapsen veden alle. Hän näki hänen päänsä vaipuvan, näki veden, joka tasaantui sen ylitse käsiensä välistä. Hän tunsi pojan ruumiin, joka vääntelee ja nytki ankarasta pitelystä. Lapsen kädet tarttuivat isän käsiin epätoivon voimalla, kuin olisi hän ristinyt ne ja rukoillut elämänsä puolesta. Mutta onnettoman miehen sisässä huusi ääni, joka oli toisen ja oli tullut nyt hänen omakseen: "Alas, alas, alas." Ja hän piteli poikaa alhaalla kunnes kaikki vastarinta oli loppunut ja hän vain tunsi pienen, kylmenneen käden, joka oli sulkeutunut hänen ranteensa ympäri, suonenvetoisen puristuksen. Silloin nosti hän viimeisine voimineen pojan ruumiin ylös sillalle ja tunsi, että se oli kuollut.

Ivar Lyth heittäytyi suullensa kuolleen ruumiin viereen ja itki pää poikansa rintaa vasten.

XXVI.

Kun Ivar Lyth jälleen nousi ylös, seisoj hän ja tuijotti, mitä oli tehnyt voimatta käsittää, että hän oli tehnyt sen. Mutta samalla kertaa tunsi hän kuin olisi kaikki, mitä hän ennen oli tuntenut, tehnyt tai elänyt, häipynyt tyhjiin. Hän, joka nyt seisoj siellä sillalla, oli toinen kuin se, joka juuri oli käynyt ja hautonut kaikkia niitä pahoja ajatuksia, jotka olivat tehneet Ivar Lyth'istä murhaajan.

Murhaaja!

Hän ei voinut ymmärtää olevansa murhaaja. Hän ei voinut ymmärtää mitään. Hän oli tänä hetkenä niin tyhjä sekä ajatuksista että tunteista, ett'ei hän mitään tuntenut, ei mitään ajatellut eikä mitään nähnyt. Jos joku nyt olisi tullut hänen luokseen, olisi hän mennyt häntä vastaan ja sanonut:

"Katsokaa! Se olen minä. Minä olen murhannut lapseni. Hän on tässä. Hän on hukutettu. Minä olen tehnyt sen."

Hän muisteli jälkeinpäin, että oli kävellyt hetken edestakaisin ruumiin vieressä ja puhunut ääneen itseksensä. Sitten alkoi hän pelätä, kun saattoi nähdä itsensä kulkevan siten edestakaisin, ja rupesi juoksemaan. Hän juoksi aivan ilman tarkoitusta tammimäen yli. Mutta kun hän oli hetkisen juossut, pysähtyi hän jälleen. Miksi juoksi hän oikeastaan? Ja mitä oli hän tehnyt? Eihän kukaan ollut nähnyt häntä. Mitä oli tapahtunut? Ei mitään. Mitä oli tapahtunut, oli siihen määrään poispyyhitty miehen muistista, ett'ei hän edes muistanut itse tekoa.

Miksi hän oli sen tehnyt, sitä ei hän tietänyt. Mutta Ivar Lyth kääntyi takaisin samaa tietä, jota oli kulkenut ja seisoj jälleen sillalla kuolleen lapsen vieressä. Koko hänen tietoisuutensa oli siihen määrään haihtunut, että hän ei silmänräpäystäkään tullut ajatelleeksi alkuaan menneensä sinne tappamaan itseään. Tätä oli hän ensin ajatellut. Tämä oli ollut hänen tarkoituksensa. Nyt oli Felix kuollut ja hän eli. Lopulta oli hän kuitenkin rikkonut valansa ja jättänyt hänet yksin. Mutta sitä ei hän tiennyt silloin. Se ajatus ei herännyt hänessä eloon ennenkuin vieraat kädet kantoivat pojan kuolleen ruumiin ylös portaita heidän kotiinsa. Nyt seisoj hän vain ja tuijotti kuolleeseen ruumiiseen ja näki, ett'ei se enään valunut vettä. Ivar Lyth ei pelännyt, että hänet keksittäisiin. Hän olisi päinvastoin tuntenut kuin huojennusta, jos sattumalta joku ihminen olisi tullut paikalle. Eikä hän olisi puolustanut itseänsä. Ah, ei! Nyt ei hän enään ollut kenellekään vaarallinen, lapsikin olisi voinut ottaa häntä kädestä ja johtaa, minne olisi halunnut. Mutta hänestä kävi inhoittavaksi seisoa ja katsoa tätä sammunutta elämää, ja hän arveli, että sen paikka ei ollut päivänvalossa. Koneellisesti nosti hän ylös ruumiin ja antoi sen pudota veteen. Silmänräpäyksen seisoj hän paikallaan ja näki veden kuohahtavan sen ympärillä. Sitten kääntyi hän jälleen ja kuuli itsensä valittavan kuin haavoitetun eläimen mennessään pientä polkua ylös suurelle maantielle. Hän kulki poikki maantien. Yht'äkkiä sai hän sen tunteen, ett'ei tahtoisi tavata ketään. Ja hän painui metsään, kulki raivaamattomia polkuja, nousi suurten kiviröykkiöiden yli, unohti, miksi kulki siellä ja lähti taas eteenpäin.

Sitten kadotti Ivar Lyth useiksi tunneiksi muiston siitä, mitä oli tehnyt. Todennäköisesti lienee hän tuntenut itsensä väsyneeksi ja asettunut lepäämään. Sillä kun hän jälleen tointui, makasi hän suuren tammen juurella ja hänen ensimmäinen ajatuksensa oli kääntyä ja katsoa Felix'ia. Ivar Lyth istui kauan maassa ja katseli ympärillensä. Viimein heräsi muisto siitä, mitä oli tapahtunut. Kukaan ei voi uneksia tai kuvitella, miltä sellainen herääminen tuntuu. Ivar Lyth heräsi kammon tunteeseen, niin hirvittävään, että hän vain ihmetteli, kuinka saattoi olla mahdollista, ett'ei hän kuollut paikalle. Hän tunsu itsensä samalla kertaa väsyneeksi kuin mitä hirvittävimpien ponnistusten jälkeen. Jos hän olisi tehnyt työtä kaksi vuorokautta lepäämättä, ei hän olisi voinut tuntea itseään väsyneemmäksi. Jälleen vaipui hän takaisin kuivalle ruoholle ja sulkiessaan silmänsä näki hän auringon olevan laskemaisillaan. Kun hän jälleen ne aukaisi, oli pimeä. Silloin nousi Ivar Lyth ylös ja hänelle tuli tuska. Niinkuin hän silloin juoksi, juoksee ihminen vain vaivaisen elämänsä puolesta. Hän tiesi vain yhden tien, tiesi koko maan päällä vain yhden paikan, jonne tahtoi tulla. Hän juoksi jälleen alas pienelle sillalle rannalla, asettui suullensa ja hapuili vettä. Oli tullut pimeä eikä hän voinut nähdä mitään. Mutta hän tunsu pojan ruumiin vedessä. Se oli tarttunut paaluun ja Ivar Lyth tunsu sen omin käsin. Omin käsin työnsi hän ruumiin irti paalusta. Hän tahtoi, että se ajautuisi pois, ett'ei kukaan enään saisi nähdä sitä. Hän tunsu, miten se kulki veteen niin kauaksi, että hän ei voinut saavuttaa sitä. Ja kun hän oli tämän tehnyt, alkoi hän jälleen juosta kuin olisi elämä kysymyksessä. Oli kysymyksessä enemmän kuin elämä. Oli kysymyksessä juosta pakoon tuomiota ja kadotusta ja Ivar Lyth juoksi kuin olisi nähnyt helvetin avoinna takanaan. Jos joku olisi kohdannut hänet silloin, kun hän mielipuolena kauhusta juoksi läpi mustan metsän, silloin olisi tämä pysähtynyt ja huutanut apua ja poliisia eikä mies olisi koskaan ennättänyt niin pitkälle kuin hän nyt ennätti.

Nyt ennätti Ivar Lyth kaupunkiin ja saadessaan nähdä lyhdyt, kävi hän rauhallisemmaksi. Hän alkoi ajatella ja miten hän ajattelikin, tapahtui kuitenkin, että hänen ajatuksensa saivat hänet kulkemaan harvempaan ja etsimään pimeyttä. Umpimähkään kulki hän kadulta kadulle. Hän valitsi huonoimmat ja pienempiliikkeiset kadut, mitä löysi, hiipi läheltä talojen seiniä peläten jokaista ihmistä, joka pimeässä kulki hänen ohitsensa. Tullessaan pienelle kadulle, jonka näki olevan tyhjän, alkoi hän jälleen saman toivottoman juoksun. Pojan pienien käsien kosketus kiirehti epätoivoisen miehen askeleita, hän tunsu ne kaulansa ympärillä, ranteissaan — kaikkialla. Hän tunsu koko ruumiillaan nämä pienet kädet, ne olivat kylmät kuin jää ja rukoilivat häntä lahjoittamaan heille elämän. Ivar Lyth'istä tuntui koko ajan kuin olisi joku kulkenut hänen jäljissään. Hän kuuli askelia, pieniä, lyhyitä, sipsuttavia askelia. Hän pysähtyi ja kuunteli. Hänen hampaansa kalisivat kauhistuksesta. "Kuka se on, joka kulkee? Kuka minua seuraa?" Hän istuutui penkille, mutta ei voinut pysyä hiljaa. Lakkaamatta täytyi hänen kääntyä. Lakkaamatta kuuli hän samat pienet, lyhyet, sipsuttavat askeleet. Tuskan valtaamana kulki hän edelleen. Hän ei ajatellut minne. Kulki vaan kuin olisi hän ollut tuomittu kulkemaan, yhä kulkemaan eikä koskaan saamaan lepoa, kulki tuon pitkän matkan yli hienojen korttelien pimeälle kadulle pohjoispuolella, jossa köyhäinkasarmit ovat riveissä kuin pimeät vankilat, vankilat, joihin vangit ovat sullotut yhteen talouskunnaksi. Siellä pysähtyi hän valkoisen palomuurin eteen ja näki valon lankeavan siihen. Hän katsoi ylös ja kaikkien pimeiden akkunain joukosta näki hän yhden, josta loisti valo.

Silloin oli kuin olisi hän herännyt tainnoksista. Ensi kerran oli Ivar Lyth täysin selvillä ja täysin tietoinen, missä oli. Kauan seisoj hän katsellen valaistua akkunaa ja on mahdollista, että hän silmänräpäyksen ajatteli pitävänsä kääntyä takaisin ja kulkea toiselle taholle, jossa ei mikään valo palanut. Mutta samalla kertaa tiesi hän itse, ett'ei hän koskaan lähtisi sieltä. Missä tämä valo loisti, sinne täytyi hänen kulkea. Se veti häntä luoksensa, hän oli nähnyt sen loistavan muina iltoina, kun hänen tiensä oli yhtä raskas mutta vähemmän rikollinen. Se oli aina vetänyt häntä luoksensa ja teki nyt samoin. Ivar Lyth kyyristyi kokoon kuin kuulumattomasta painosta ja vitkaan ja vaivalloisesti laahusti

hän ylös portaita siihen asuntoon, jossa hänellä oli vuode, mutta ei muuten mitään, jota hän olisi voinut tai tahtonut kutsua omakseen.

XXVII.

Kun hän astui ylös portaita ja seiso i lukkoa hapuillen, aukeni ovi ja huoneessa palavasta kynttilästä lankeavassa valossa näki Ivar Lyth vaimonsa, joka pukumissaan oli siellä sisällä. Hän istui valveilla ja näytti odottaneen miestä. Koko hänen ulkomuodostaan arveli mies lukevansa, että hän tiesi kaiken ja hänestä tuntui vain aivan luonnolliselta, että niin olisi laita. Hän astui sisään vaimonsa ohitse tervehtimättä, puhumatta. Mutta vaimo antoi oven olla auki ja katseli portaita alaspäin. Ivar Lyth tiesi kyllä, mitä tapahtuisi ja hän kyyristyi kokoon kuin lyöntiä peläten odottaessaan vaimon sanoja.

"Missä on Felix?" kysyi tämä.

"Etkö sinä sitä tiedä?" vastasi mies.

Hän oli niin vakuutettu vaimon tietävän sen, että hän tuskin oli uskoa häntä, kun tämä vakuutti vastakohtaa. Mutta kun vaimo ei tahtonut tyytyä ja jatkoi vakuuttamista, ett'ei mitään tietänyt, kävi Ivar Lyth kylmäksi ja tyyneksi kuin ei mitään olisi tapahtunut.

"Hän on kuollut", sanoi hän. "Minä itse olen tappanut hänet."

Ivar Lyth ilmoitti vaimollensa paikan, missä se oli tapahtunut, paikan, missä lapsen ruumis oli.

"Mene huomenna sinne katsomaan valhettelenko minä", sanoi hän. "Sitten voit ilmiantaa minut."

Kaikesta, mitä tässä on kerrottu, ei mitään ymmärtäisi, jos odottaisi, että Ivar Lyth nyt olisi voinut tuntea jotain säälin tapaista. Hän näki vaimon itkevän, kuuli hänen puhuvan epätoivoisia sanoja ja huomasi hänen pelkäävän häntä.

Mutta kaikki tämä luisui vaikutusta tekemättä hänen ohitsensa. Hän huomasi sen, minä voin sanoa, vain ulkonaisilla aistimilla. Oli kuin olisi kuori kasvanut kaiken ylle, mikä hänessä oli inhimillistä elämää. Ei mikään tunkeutunut enää syvemmälle, hänen sieluunsa. Kaikki upposi välinpitämättömään puutumiseen. Vaatteissaan kaatui hän unissaan vuoteelleen vaimon vetäytyessä mykän kauhistuksen valtaamana erilleen murhaajasta.

XXVIII.

Ivar Lyth ei lähtenyt kotoaan ennenkuin poliisi tuli viemään häntä vankeuteen. Hän istui hiljaa odottaen tätä eikä käynyt koskaan tarpeelliseksi panna häntä kahleisiin. Hän seurasi viejiänsä omasta vapaasta tahdostaan. Hän ei ylimalkaan tahtonut mitään muuta kuin taipua, taipua niin syvälle tomuun kuin ihminen voi ja hän olisi itse etsinyt oikeutta, jos olisi saanut odottaa kauemmin. Tämä odotus oli hänestä kuolemaa pahempi, sillä hän kaipasi rangaistusta. Hän kaipasi myöskin päästä paikkaan, jossa kukaan ei näkisi häntä eikä ravistaisi päätänsä hänen häpeällensä. Kun hän lähti, riippui hänen vaimonsa hänen kaulallaan ja itki. Pikku lapset, joita isä ei tuskin koskaan ollut hyväillyt eikä koskaan ajatellut, itkivät ja väistivät häntä. Ja silloin johtui Ivar Lyth'in mieleen niin kummallisesti, että kaiken tämän, mitä oli tapahtunut, ei ehkä koskaan olisi tarvinnut tapahtua, jos vain hän itse olisi ollut toisenlainen. Mutta se juuri oli asia. *Hän oli se, mikä oli. Ja sentähden täytyi kaiken tämän tapahtua.*

Mutta silloin ajatteli hän ensi kerran, mistä se tuli että hän aina oli vihannut vaimoansa, kauan ennenkuin mitään oli tapahtunut siitä, josta tässä on kerrottu. Ehk'ei vaimo ollut tuntenut samoin häntä kohtaan. Ehkä oli kaikki tämä, mikä hitaasti oli kasvanut ja musertanut hänet itsensä rikki ja kokoon, vain mielikuvitusta, ja kaikki, mitä hän oli tehnyt, oli pahatyö, kuten mies ampuu sumussa ja tappaa parhaan ystävänsä. Ehkä tuli se köyhyydestä? Mutta miljoonista köyhistä ei yksikään olisi toiminut kuten Ivar Lyth. Oliko hän sitten eroitettu kaikista muista? Oliko hän yksin paha ja oliko hän yksin väärässä? Kuinka saattoi hän samalla kertaa rakastaa ja murhata, samalla kertaa olla hellä ja kova, samalla kertaa kärsiä ja tehdä pahaa? Hän ajatteli tätä, kun häntä vietiin pois ja hän ajatteli sitä vielä

istuessaan yksin ja odottaessaan tuomiotansa. Mutta enin ajatteli Ivar Lyth tätä, kun hänen piti astua esiin vastaamaan kaikkiin niihin kysymyksiin, joita vieraat ihmiset esittivät. Ne olivat samoja kysymyksiä, joita Ivar Lyth aina oli asettanut itselleen voimatta koskaan niihin vastata. Kuului kummalliselta hänen korviinsa kuullessaan muiden suusta nämä kysymykset eikä hän saattanut koskaan ymmärtää, miksi nämä ihmiset puhuivat hänelle. He puhuivat omaa kieltänsä ja hän omaansa.

Oikeussali oli aina täynnä ihmisiä, kun Ivar Lyth tuotiin sisään. Nämä ihmiset tunkeilivat, kohottautuivat varpailleen ja kumartuivat eteenpäin toinen toistensa ylitse nähdäksensä häntä. Hän ihmetteli, mitä iloa heillä saattoi olla hänen onnettomuutensa näkemisestä, mutta itse katseli hän heitä kuin olisivat he olleet kaukana poissa. Hän seisoi koko ajan tuomarin edessä katsellen omaa itseään sisimpiin ja hän toivoi tuomarin tietävän enemmän kuin hänen ja saattavan hänet ymmärtämään kaiken, mikä ennen oli näyttänyt hänestä hämärältä. Ivar Lyth kuunteli vapisten joka sanaa, minkä tuomari sanoi ja hän kuuli tämän pyytävän häntä olemaan rauhallisena, sillä hän luuli rikksellisen pelkäävän rangaistusta. Ivar Lyth ei ollut koskaan ajatellut muuta kuin yhden rangaistuksen. Ei koskaan ollut hän ajatellut lakien olevan niin lempeitä, että ne sallisivat sellaisen syntisen kuin hän, elää. Hän kaipasi kuolemaa. Sillä verellensä luuli hän velkansa voivan tulla sovitetuksi ja kaukaa kuuli hän toisinaan hennon äänen, joka kutsui häntä ja jota hän tahtoi seurata.

Mutta kuinka paljon hän kuulikin kaikkien niiden puhuvan, jotka tiesivät enemmän kuin hän itse, ei koskaan kuullut hän sanaakaan, joka olisi johtanut häntä ymmärtämään, miten hän oli tullut siksi, mikä oli. Mitä pitemmälle aika kului ja mitä useimmin häntä kuulusteltiin, sitä selvemmäksi kävi Ivar Lyth'ille, *ett'ei kukaan tietänyt mitään*. Kuinka vaipuneeksi hän itsensä tunsikin ja kuinka vähäpätöinen hän oli, huomasi hän kuitenkin yhdessä kohden olevansa kaikkien niiden kaltainen, jotka vartioivat häntä ja langettivat tuomion hänen rikoksestansa. Kukaan heistä ei tietänyt mitään.

Tämä oli ainoa, mikä vielä saattoi tuottaa yksinäiselle miehelle surua. Sielunsa sisimmällä halulla kaipasi hän saada kuulla, että hän yksistään oli tietämätön siitä, mitä kaikki muut ihmiset tiesivät. Niin hartaasti ei hän koskaan ole mitään toivonut, kuin hän toivoi, että ne korkeat herrat, jotka puhuivat hänelle ja kyselivät häneltä, miten kaikki oli käynyt, olisivat voineet ratkaista hänen nähtäväkseen sen suuren arvoituksen, joka oli koko hänen kohtalonsa. Hän itki vankeudessa ensi kertaa alkaessaan ymmärtää, että hänen elämänsä sammuisi häneltä itseltään ikuisesti pimeyteen.

Kun sitten kaikki oli ohitse ja vankilan ovi sulkeutui hänen ympärillensä, silloin arveli Ivar Lyth saaneensa levon. Täällä etsi häntä muuan pappi ja keskustellessaan hänen kanssaan avautui vangin sydän. Hän puhui papille niinkuin ei koskaan elämässään ollut puhunut ja pappi kuuli häntä, koska hän luuli tässä olevan sielun, jota hän voisi auttaa.

"Katsokaa ympärillenne, herra pastori", sanoi vanki. "Täällä ei ole paljon näkemistä. Vain neljä alastonta seinää, tuoli, pöytä ja vuode. Teistä tuntuu ehkä ihmeelliseltä, että ihminen voi tyytyä niin vähään. Mutta siinä ei ole enemmän kuin mitä minulla ennen on ollut ja kun minulla on ollut enemmän, en ole sitä halunnut itselleni.

"Ja täällä on se ajatus tullut minuun, että jos minä kertoisin teille yksin kaiken sen, mitä en saanut huulieni yli, kun noiden monien ihmisten silmät oikeussalissa tuijottivat minuun, niin tapahtuisi ehkä jotain kaikkesta siitä, mitä minä monta vuotta sitten olen toivonut. Maatessani yksin pimeässä, olen toisinaan tuntenut kuin alkaisi minun sisässäni kirkastua. Onko se vain virvatulta, joka jälleen on viepä minut harhaan? Minähän tiedän yhtä vähän nyt kuin silloin kun olin lapsi ja istuin yksin ja ihmetellen kasvatusaitini vuoteen ääressä. Ja kuitenkin olen minä elänyt kokonaisen ihmisiän. Olenko minä elänyt ja kärsinyt miksikään hyödyksi edes minulle itselleni?

"Katsokaas, senvuoksi olen minä puhunut teille, herra pastori. Senvuoksi olen sanonut teille kaikki, mitä ei kukaan ihminen ennen ole kuullut. Minut on lapsena heitetty ulos kadulle. Kadulta tulin tehtaaseen. Otin vaimon ja sain lapsia. Ja kurjuus kasvoi minun sisässäni siksi kunnes tulin tänne, mistä en koskaan tule takaisin.

"Nyt tulen minä teidän luoksenne herra pastori, tulen kuin ihminen suurimmassa hädässään. Ja minä kysyn teiltä käsi sydämellä: Voitteko sanoa minulle, mitä ei kukaan muu ole voinut? Puhuuko Jumalan oma ääni teidän sisällänne? Voitteko muuttaa pimeyden valkeudeksi? Voitteko osoittaa minulle tien, jota minun tulee kulkea saadakseni sovituksen? Tai voitteko ainakin sanoa minulle, miksi minä tein kuolemansynnin omin käsin sammuttamalla lapseni elämän kylmään veteen?

"Jos voitte, niin sanokaa minulle, mitä tiedätte ja minä taivun tomuun niin syvälle kuin ihminen voi taipua. Mutta jos ette voi, niin unohtakaa silmänräpäykseksi, kuka minä olen. Unohtakaa, että minä olen vangittu heittäjä ja te pappi. Katsokaa minua selvästi silmiin ja sanokaa: 'Minä en tiedä sitä.'

"Ja minä olen istuva täällä siksi kunnes kuolema tulee ja ikuinen yö valtaa minut kokonaan.

"Minä pyydän teiltä tätä. herra pastori, sen ainoan muiston kautta, jota maailmassa olen rakastanut. Minä ajattelen poikaani ja näen edessäni sen paikan, jonne painoin hänet. Minä tiedän, että hän ei saanut jäädä sinne, minne minä asetin hänet. Lokaiseen maahan laskettiin hän enkä minä saanut edes nähdä sitä. Mutta hänen tähtensä pyydän minä teitä, herra pastori — — hänen tähtensä olen minä ilmaissut teille elämäni:

"*Sanokaa minulle totuus.*"

* * * * *

Jos tiedätte, mitä pappi saattoi vastata hänelle, lukijani, niin sanokaa se minulle. Itse en minä sitä tiedä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK EKSYSISSÄ ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the

United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of

works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-

6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.